

25/11

HÆMUS
HEMYC

'07 - 2

CLÆMUS

Съдържание

Tartalom

СТРАНИЦИ

OLDALAK

100 години Емилиян Станев

Емилиян Станев: Крадецът на праскови (Откъс)
 Беата Будаи: Любовта – помитаща сила
 в повестта „Крадецът на праскови“ на Емилиян Станев
 Ласло Келечени: Спомен за един чудесен филм
 (Крадецът на праскови)
 Емилиян Станев: Смъртта на една птица

3

7

13

15

100 éve született Emilijan Sztanev

Emilijan Sztanev: A baracktolvaj (részlet)
Budai Beáta: A szerelem – a mindent elsöprő erő
Emilijan Sztanev A baracktolvaj című kisregényében
Kelecsényi László: Egy szép film emléke
(A baracktolvaj)
Emilijan Sztanev: Egy madár halála

КОЛЕЛО

KERÉK

По повод 170 г. от рождението на Апостола на свободата – Васил Левски

Васил Левски: Времето е в нас
 (Откъси от писмата на Апостола)
 Дамян Дамянов: Следите на Апостола
 Над тефтерчето на Левски (Стихотворения)
 Йордан Радичков: Къкринското ханче след
 залавянето на Апостола (Със съкращения)
 Стоян Загорчинов: Левски
 Райна Симеонова Харгитаине: Ролята на
 фотографията до Освобождението на България

20

23

25

33

37

Vaszil Levszki, a szabadság apostola születésének 170. évfordulója kapcsán

Vaszil Levszki: Az idő bennünk van
Részletek az Apostol leveleiből
Damjan Damjanov: Az Apostol nyomában
Levszki notesza (versek)
Jordan Radicskov: A kakrinali fogadó az Apostol
elfogatása után (rövidítve)
Sztojan Zagorcsinov: Levszki
Hargitainé Szimeonova Rajna: A fénykép szerepe
Bulgária felszabadulásáig

СВЯТ

VILÁG

1100 години от смъртта на княз Борис I

Христо Трендафилов: Смъртта и канонизцията на
 княз Борис-Михаил

43

1100 éve halt meg I. Borisz bolgár fejedelem

Hriszto Trendafilov: Borisz-Mihály fejedelem halála és
szentté avatása

ГРАВИТАЦИЯ

GRAVITÁCIÓ

Беата Будаи: Затвореният свят на Поли
 Иван Христов: Поли
 – едно пътуване към човечността
 Антал Богнар: Село Поли(фония)
 – Профанните икони на Кристина Хаджипеткова
 Стари истории – Разговор с Кристина Хаджипеткова

49

53

55

57

Budai Beáta: Poli zárt világa
Ivan Hrisztov: Poli – utazás az emberséghez
Bognár Antal: Falu(Poli)főnia – Hadzsipetkova Krisztina
profán ikonjai
Régi történetek. Beszélgetés Hadzsipetkova Krisztinával

ЗА ДЕЦАТА

GYEREKEKNEK

Борис Априлов: Приключенията
 на Лиско по море (Откъс)

59

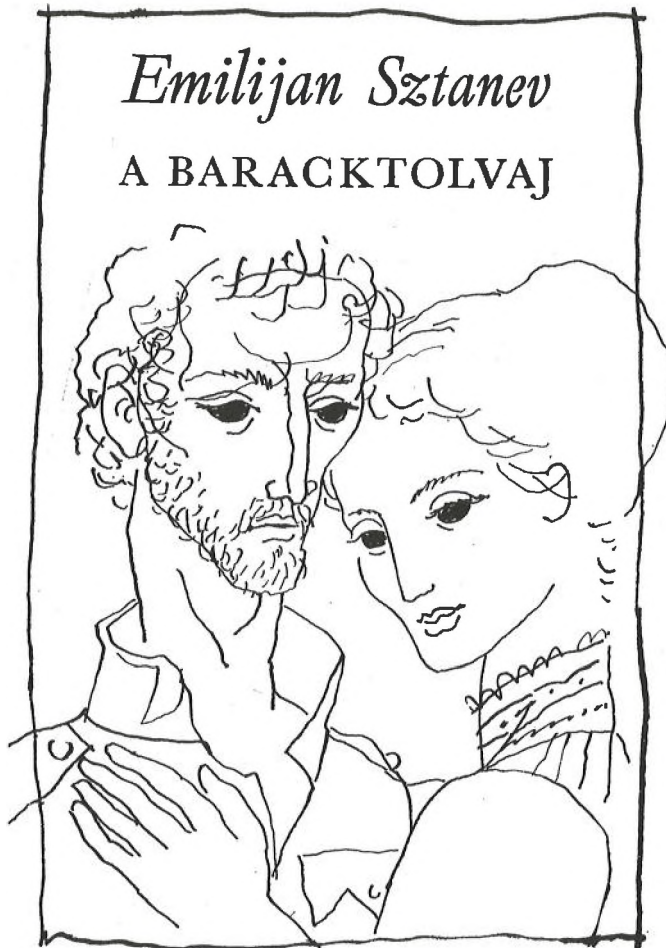
Borisz Aprilov: Rókafi kalandjai a tengeren (részlet)

Илюстрации / Illusztrációk

С илюстрациите на Карой Рейх и фотографиите на Карой Сатмари и Анастас Карастоянов
Reich Károly illusztrációi és Szathmári Károly és Anasztasz Karasztójanov fotográfiai felhasználásával

100 години Емилиян Станев
100 éve született Emilijan Sztanev

Емилиян Станев
Крадецът на праскови
(Откъс)

Emilijan Sztanev
A baracktolvaj
(részlet)

Към края на седмицата задуха топъл и сух вятър. Той сякаш идваше направо от пустинята, далеч от юг носеше се ниско над земята и не водеше по небето нито едно облаче. Дълги ивици прах сочеха скритото между дърветата шосе и се разпръскваха на облаци из околността. Лазурът на небето потъмня и в сухата обилна светлина се промъкна нещо болезнено и неспокойно. Повехналата растителност придоби сивозелен, пращен цвят, орделите листа на дърветата трепяха непрекъснато под напора на горещата вълна, която се носеше със свистък край колибата, а по трема се гонеха и шумяха обрулени от ореха листа.

Елисавета се чувстваше като болна. Измъчваше я главоболие, необикновена нервност изпълваше цялото ѝ същество. Вечер луната я вълнуваше, нескончаемото движение на горещия въздух я потискаше и замайваше.

Сега лежеше в полутъмната колиба и се опитваше да чете. Ординарецът пак беше за вода и тя бе сама. Четеше разсеяно „Пътуването на Гъливер“, раздразнена от плачевното скърцане на единия от капациите, чиято лека сянка минаваше по белите страници на книгата.

Изведнъж ѝ се случува стъпки, като че някой ходеше край колибата. Тя се повдигна от леглото и се вслуша. През шума на вятъра слухът ѝ различи бавни, неуверени стъпки на човек, който обикаляше навън... Тя отхвърли одеялото, спусна босите си крака в пантофите и седна в леглото.

Върху светлия, рязко изрязан фон зад отворената врата се мърна сянка и миг след това там се показа пленникът. Кимна ѝ с глава и нещо проговори... Тя усети в гърдите си лека болка. Ръката ѝ се повдигна и прихвана широко отворената яка на тънката блуза. Гледаше го вцепенена, изненадана от внезапно то му появяване. Неочаквано той се отдръпна от вратата и там не се виждаше вече сивозеленикавата униформа, нито мургавото му лице.

Тя остана на мястото си с широко отворени зеници, като дишаше трудно и все още държеше яката на блузата си. Мина ѝ през ума, че е видяла призрак, и цялото ѝ същество се напрегна да чуе стъпките му вън. После, без да откъсва погледа си от вратата, облече пенъора и бързо се озова в трема, изплашена, че не ще го намери. Но той седеше на пейката и я чакаше. Щом я видя, трепна и се изправи да я посрещне.

Тя тръгна към него, топлият вятър се блъсна в тялото ѝ, обля я като гореща, сладостно-замайваща вълна и отведнъж с необикновена острота съзнанието ѝ бе пронизано от мисълта, че е сама с тоя непознат мъж в изпълненото с движение и шум пространство. Стори ѝ се, че върви към него насън и че няма воля да се владее. Тя каза нещо несвързано, смутено се усмихна и неочаквано му подаде своята малка бяла ръка. Той я взе, наведе се и я целуна. Елисавета видя черната му къдрава коса да се доближава до гърдите ѝ.

– Помислих, че сте... забравили – каза тя, като изпусна местоприимението, „ме“ в последния момент, когато то беше в устата ѝ.

– Исках да дойда, но не можеше – отговори той, бъркайки ударенията и удължавайки гласните.

– Ние ви чакахме... с жената на учителя край пътя, да ви видим. Вие не се ли прибирате с другите пленници?

– Не, аз работя в лагера – каза той неохотно и тъмните му вежди леко се намръщиха.

Настъпни мълчание. Те стояха изправени един срещу друг. Топлият вятър се блъскаше в тях, като прилепяше нейния пенъор към тялото ѝ и разтваряше краищата на дрехата, тъй че откриваше облите ѝ колена. Гъста червенина заливаше

А hét vége felé meleg, száraz szél kerekedett. Mintha egyenesen a távoli déli pusztákról érkezett volna, alacsonyán a föld felett fújt, és egyetlen bárányszerű felhőt sem hajtott az égen. Hosszú és keskeny porfelhő árukkodott a fák között megbújt országútról. A hosszú felhő darabokra tépve oszlott szét a táj fölött. Az ég azúrja egy árnyalattal kékebb lett, és a száraz, vakító fényben valami bántó nyugtalanság vegyült. Szürkészöld, poros színt öltött a hervadt növényzet, a fák megritkult levelei állandóan rezegtek forró hullámok áramlásában. A tornácon susogva kergetőztek a lehullott diófa levelek.

Elisaveta rosszul érezte magát. Fejfájás gyötörte. És rendkívüli idegesség töltötte el egész lényét. Az esti holdfény felkavarta érzelmeit, a forró levegő szüntelen áramlata elnyomta és elkábította.

Most a homályos kunyhóban feküdt, és olvasni próbált. A tisztiszolga ismét vízért ment, és ő egyedül maradt. Szórazottan olvasta *Gulliver utazásait*. Az egyik ablaktábla, melynek könnyű árnya a könyv fehér lapjaira vetődött, síró nyikorgásával ingerelte.

Hirtelen léptek zaja ütötte meg a fülét, mintha valaki járt volna a kunyhó körül. Felemelkedett az ágyon, és hallgatózott. A szél neszezésén át lassú és bizonytalan lépéseket hallott, künn valaki járkált... Ledobta a takarót, felült az ágyon, és meztelen lábát papucsba dugta.

A nyitott ajtó élesen kirajzolódó, világos körvonalaiiban árnyék helyén megjelent a fogoly. Biccentett az asszonynak, és mondott valamit... Elisaveta gyenge fájdalmat érzett a keblében. Felemelte a kezét, és összefogta vékony blúzának erősen nyitott gallérját. Dermedten nézte a foglyot, váratlan megjelenése meglepte. Hirtelen ellépett az ajtó elől, és nem látszott tovább a szürkészöld egyenruha, sem a barna arc.

Elisaveta a helyén maradt, pupillái tágra nyíltak, nehezen lélegzett és még mindig fogta a blúza gallérját. Felillant benne, hogy kísértetet látott, és egész lényé megfeszült, hogy meghallja künn lépteit. Utóbb, anélkül, hogy levette volna szemét az ajtóról, belebújt pongyolájában, és gyorsan kilépett a tornácra; félt, hogy már nem találja ott. De a fogoly ott ült a padon, és őt nézte. Mihelyt meglátta az asszonyt, megrezzent és felállt, hogy üdvözzölje.

Elisaveta feléje indult, a meleg szél testében ütközött, s mint forró, kellemesen bódító hullám ölelte át. Egyszerre rendkívüli élességgel hasított tudatában, hogy egyedül van ezzel az ismeretlen férfival a zajjal és mozgással telített térben. Úgy érezte, hogy álmában megy felé, és képtelen uralkodni önmagán. Ajkát összefüggéstelen szavak hagyták el, zavartan mosolygott, és váratlanul feléje nyújtotta fehér kis kezét. A férfi megfogta e törékeny kis kezét, fölébe hajolt, és megcsókolta. Elisaveta látta, hogy göndör, fekete haja a melléhez közeledik.

– Azt hittem, hogy... elfelejtett – mondta az asszony, és az utolsó pillanatban tartotta vissza az *engem* szót, amikor már a nyelve hegyén volt.

– Jönni akartam, de nem lehetett – válaszolta idegen hangszállal. A mássalhangzókat szokatlanul lassan ejtette.

– Vártuk... a tanító feleségével az út mellett, reméljük, hogy meglátjuk. Ön nem a többi fogollyal tér vissza?

– Nem, én a táborban dolgozom – mondta kelletlenül, és Elisaveta látta, hogy egy kicsit összevonja a szemöldökét.

Hallgatás támadt. Egymással szemközt álltak. A beléjük ütköző meleg szélről az asszony pongyolája a testéhez tapadt, és szélei szétlibbentek, kitakarták kerekded térdeit. Eliszaveta elvörösödött, és elkerülte a férfi tekintetét. A barackfáról egy letört kis ágacska a hajára esett.

A férfi csillogó szemmel nézte, és Eliszaveta érezte, hogy tekintete átöleli és elbódítja, ahogy a szélről lebegő lég is elbódította. Zavara nőtt, és azt hitte, elsüllyed szégyenében. A gondolat, hogy egyedül van az ismeretlen férfival, újra átfutott rajta, és abban a pillanatban visszaadta akaratát.

– Várjon egy cseppet – mondta, és szinte szaladva ment a konyhában.

Istenem, mit csinálók én – kiáltott fel magában. – Mi történt velem, megőrültem? Odaadom a csizmát, és tűnjön el!

Büszkesége kijózanította. Ingerülten rántotta ki a csizmát az asztal alól, s miután nyugodt és kissé szigorú kifejezést erőltetett arcára, kilépett a konyhából.

– Ez a csizma az öné – mondta szárazon.

A férfi meglepődve tekintett rá. Az asszony nem tudta, mitől lepődött meg ennyire – az ő száraz és nyugodt hangjától, arcának változásától vagy az átadott csizmától?

A fogoly elvette a csizmát, lesütötte a szemét, és tekintete siralmas sárga cipőjére esett. Eliszaveta csak most vette észre, hogy egy másik ép zubony s használt lovagló nadrág van rajta, és az elnyűtt cipő felett gondosan feltekert zöldes lábszárvédő. Karcsúbbnak és magasabbnak látszott így, s a ruha jól állt rajta, annak ellenére, hogy zsidvásári üzletből kilépő emberhez hasonlított.

– Köszönöm, nagyon szépen köszönöm – mondta.

– Remélem, jó lesz. A férjemé, de neki nincs rá szüksége.

– Hol a férje? – kérdezte a fogoly.

– A városban... hivatalnok.

A fogoly gunyorosan tekintett rá, és Eliszaveta úgy érezte, hogy átlátott a hazugságán.

– Ön miért van egyedül? Nincs gyermeke?

– Nincs – mondta az asszony –, nincs gyermekem.

A férfi könnyedén meglóbálta kezében a csizmát, és nagy szemével figyelmesen nézte az asszonyt. Hirtelen megszólalt:

– Tudom, hogy ki a maga férje, ismerem őt. Ő a városparancsnok.

– Ki mondta ez önnek?

– Megtudtam. Megkérdeztem a táborban a katonákat...

Ön az ő felesége, miért titkolja?

Az asszony néhány másodpercig zavartan hallgatott, majd megszólalt:

– Mert ő nagyon szigorú a foglyokhoz...

– De ön oly jó.

– Legyen nagyon óvatos, amikor idejön – jegyezte meg Eliszaveta. – Nem vagyok mindig egyedül.

– Tudom. Tisztiszolgájuk és cselédjük van.

лицето ѝ и тя избягваше погледа му. Отбрулено от зарзалата клонче падна на косата ѝ.

Той я гледаше със светнали очи и тя чувствуваше погледа му как я обхваща и замайва, както я замайваше и раздвиженото от вятъра пространство. Нейният смут растеше и ней се струваше, че изгаря от срам. Мисълта, че е сама с непознат мъж, отново я прониза и в същия миг волята ѝ се върна.

– Почакайте – каза тя и почти изтича в колибата.

„Какво правя аз, боже мой? – извика в себе си тя. – Какво става с мене днес, луда ли съм? Да му дам ботушите и да се маха.“

Нейната гордост ѝ помогна да се опомни. Измъкна сърдито ботушите изпод масичката и като придаде на лицето си спокоен и малко строг израз, излезе навън.

– Тези ботуши са за вас – каза тя сухо.

Той я погледна изненадан и тя не можеше да каже от какво бе изненадан той – дали от нейния сух и спокоен глас, от промяната в израза на лицето ѝ, или от ботушите, които му подаде.

Той ги взе, наведе очи и погледът му падна върху неговите жълти половинки. Едва сега Елисавета забеляза, че е облечен

в друга, здрава куртка и с износен брич, а над пробитите обувки караката му бяха грижливо увити със зеленикави навивки. Изглеждаше по-строен, по-висок и дрехите му стояха добре, макар че имаше вид на човек, излязъл от битпазарски магазин.

– Благодаря, много ви благодаря – каза той.

– Надявам се, че ще ви станат – рече тя. – Те се на мъжа ми, но не му трябват.

– Къде е вашият мъж? – попита той.

– В града... той е чиновник.

Пленникът я погледна насмешливо и тя остана с убеждението, че схвана лъжата ѝ.

– Вие защо сте сама? Нямате ли деца?

– Не – каза тя, – нямам деца.

Той размахваше леко ботушите в ръката си и внимателно я гледаше с големите си

очи. Изведнъж каза:

– Зная вашия мъж, аз го познавам. Той е комендантът на града.

– Кой ви каза това?

– Научих. Питам в лагера войниците... Вие сте негова жена, защо криете?

Тя помълча смутено, преди да отговори:

– Защото той е много строг с пленниците...

– Но вие сте толкова добра.

– Трябва да бъдете много внимателен, когато идвате тук – забеляза тя. – Не съм всякога сама.

– Зная. Имате ординарец и слугиня.

– Откъде знаете?

– Шпионирах.

Тя се разсмя развеселена. Той я гледаше сериозно като сърдито момче.

– Аз идвах на другия ден, след като ме хванахте в лозето, но вие не бяхте сама. Тогава видях ординареца. Той седеше на пейката и подостряше един кол.

– Излагате се на голяма опасност – рече тя, вече успокоена от разговора. – Искате ли да похапнете?

– Ако ми предложите, няма да откажа.

Тя се върна в колибата с щастливо изражение, освободена от своята несигурност и смут, отрязал парче хляб, взе буца сирене и

ги уви в един вестник. Наближаваше времето ординарецът да си дойде и трябваше да предупреди пленника да си отиде.

„Мило момче“ – каза си тя, когато тръгна навън, понеже си спомни неговия укоряващ поглед, с който я гледаше преди малко.

Даде му пакета и го предупреди, че ординарецът може да се върне всеки момент. Той се сбогува и бързо тръгна по пътеката край лозето.

Елисавета го изпрати с поглед до зида. Оттам той махна с ръка за сбогом. И тя му отговори със същия жест. Той се прехвърли през оградата и изчезна и тя изведнъж почувствува своята самотност. Влезе в колибата, легна по очи върху огромното легло и така замря. В главата ѝ нямаше никакви мисли, нещо потискаше душата ѝ, като да беше изпълнило цялото ѝ тяло, и тя усещаше необикновено странно и силно членовете си. Под спуснатите ѝ клетки стоеше образът на пленника и я гледаше настойчиво с тъмния си поглед, който я вълнуваше.

„Може би не ще дойде повече – помисли си тя и тая мисъл извади ума ѝ от това вцепенено състояние. Тя я изплаши и същевременно я успокои. Пленникът беше узнал чия жена е. Нима щеше да има смелост пак да я посети? – По-добре, по-добре – повтаряше в себе си тя. – Днес аз съм луда. То се дължи на времето... на тоя горещ вятър...“

Но тя знаеше, че той пак щеше да дойде, и това я изпълваше с радостна тревога.

Стреснаха я тежките стъпки на коня. Тя стана от леглото. На прага беше застанал ординарецът.

– Какво има? – попита тя сърдито.

– Ако искате прясна вода, да ви наляя.

През ума ѝ мина, че е срещнал пленника с ботушите. Войникът я гледаше подозрително и както ѝ се стори, малко презрително. Сухото му лице се махна от рамката на вратата и тя го чу да гълчи стария кон, послушно застанал пред колибата с пълните саки на гърба си.

„И да е видял, не ще посмее да каже на Михаил“ – каза си тя и реши да навести жената на учителя, защото не ѝ се искаше да гледа тоя мълчалив и мрачен човек, който знаеше една нейна тайна...

– Honnan tudja?

– Kémkedtem.

Elisaveta vidáman felnevetett. A férfi komolyan nézett rá, mint egy durcás fiú.

– Egy nappal azután, hogy elkapott a szőlőben, itt jártam, de ön nem volt egyedül. Akkor láttam a tisztiszolgát. A padon ült, és egy karót hegyezett.

– Nagy veszélynek teszi ki magát – mondta az asszony, a beszédétől megnyugodva. – Akar egy keveset enni?

– Ha megkínál, nem utasítom vissza.

Elisaveta zavarától és nyomasztó bizonytalanságától megszabadulva, boldogságtól ragyogó arccal ment vissza a konyhába. Levágott egy szelet kenyeret meg egy darab gomolyát, és újságpapírba csomagolta. Közeledett a tisztiszolga érkezésének ideje, figyelmeztetnie kellett a foglyot, hogy menjen el.

Kedves fiú – mondta magában, amikor kifelé indult, és a férfi szemrehányó tekintetére gondolt, mellyel néhány perccel ezelőtt őt nézte.

Átadta a csomagot, és figyelmeztette, hogy a tisztiszolga minden pillanatban megérkezhet. Ivo búcsúzott, és gyorsan távozott a szőlő melletti csapáson.

Elisaveta a köfalig kísérté tekintetével. Onnan a fogoly búcsút intett, s ő hasonló mozdulattal válaszolt. A férfi átdobta magát a köfalon s eltűnt. Az asszony hirtelen megérezte magányosságát. Bánat töltötte el. Bement a konyhába, ráborult a hatalmas ágyra, arcát a párnába fúrta, és néma mozdulatlanságba dermedt. Agyában egyetlen gondolat sem volt. Valami nyomta a lelkét, s mintha ez az egész testét betöltötte volna. Végtagjait végtelenül súlyosnak érezte. Lezárta szempilláit, és képzeletében maga előtt látta a foglyot, aki állhatatosan nézte őt nagy, sötét szemével. Izgalom fogta el.

Lehet, hogy nem jön el többször – vetődött fel benne a gondolat, s ez felrázta értelmét dermedtségéből. Megijesztette, de mintha meg is nyugtatta volna. A fogoly megtudta, hogy kinek a felesége. Talán csak nem lesz bátorsága ismét meglátogatni? – Jobb ez így, jobb, jobb – hajtogatta magában. – Ma örültt vagyok. Az idő az oka... Ez a forró szél...

De tudta, hogy a fogoly újra eljön, és ez boldog nyugtalansággal töltötte el.

A ló nehéz, dobogó lépteire rezzent fel. A küszöbön megjelent a tisztiszolga.

– Mi az? – kérdezte indulatosan az asszony.

– Akarja, hogy friss vizet töltssek?

Felvillant benne a gondolat, hogy a tisztiszolga találkozott a fogollyal, és látta a csizmát. A katona gyanakvóan nézte, és Elisaveta úgy érezte, hogy gyűlölet is van a tekintetében. Száraz, kifejezéstartelen arca eltűnt az ajtóból, és az asszony hallotta, hogy a vén gebét szidja, mely vízzel telt csobánokkal a hátán engedelmesen állt a konyhá előtt. És ha látta is, nem meri Mihailnak megmondani – gondolta, és elhatározta, hogy meglátogatja a tanító feleségét, mert nem akarta látni ezt a hallgatag, komor embert, aki tudott egy titkáról.

Juhász Péter fordítása

Беата Будаи

Любовта – помитаща сила

в повестта „Крадецът на праскови“ на Емилиян Станев

Budai Beáta

A szerelem – a mindent elsőprő erő

Emilijan Sztanев A baracktolvaj című kisregényében

Повестта „Крадецът на праскови“ на Емилиян Станев е обходила целия свят, тя е сериозен успех не само за българската, а и за световната литература. Произведението е преведено на почти всички европейски езици, познато е и извън Европа. Минали са вече няколко десетилетия от издаването му, но интересът към него продължава.

На какво дължи големия си успех този истински бисер на световната литература? Навярно аналогията е малко дръзка, но мислейки за героите на „Крадецът на праскови“, ми идват на ум думите на Петьофи: „Две неща ми трябват на земята – те са любовта и свободата. Жертвал бих живота безвъзвратно за любов, любовта да дам за свободата съм готов.“¹ С тази разлика, че жаждата за свобода у Петьофи се оказва по-силна, докато при Станев любовта стои над всичко, понятието за любов се слива с чувството за свобода, човек става свободен чрез любовта си. Любовната драма, която е централна тема в произведението, се разкрива пред нас поетично, чувствено, с дълбока драматичност.

Историята се разиграва по време на война, в края на Първата и на Втората световна война. Повестта започва с описание на разрухата, царяща в Търново, след края на Втората световна война. Млад човек се завръща в родния си град и наблюдава случващото се носталгично и някак дистанцирано. Скитайки из родното си място, той среща стария си учител от основното училище, който му разказва историята на прекрасната съпруга на своя съсед полковник.

Всеки елемент от описанието на къщата на полковника ни насочва към мисълта, че това е едно изоставено, самотно, умиращо място, над което властва тишината, в която той живее с доста по-младата си съпруга, Елисавета. Това е декорът, сред който срещаме Елисавета, която макар и да е преминала първа младост, с хубостта си и с очарователната си женственост все още покорява сърцата. Портретът на Елисавета ни се разкрива най-напред през погледа на младия човек, който си спомня за своето детство, когато същата тази къща със своята тайнственост и загадъчност е привличала като магнит детските сърца. Всяко описание е донякъде субективно, но начинът по който децата виждат действителността, е непостижим за възрастните. Наред с неоспоримата красота на жената, малкото момче открива дълбоко скритата ѝ тъга – „Неочаквано тя се обърна и видях очите ѝ – дълбоки и сини, изпълнени с мека светлина и с тъга.“ Характеристиките, направени от дете, са най-достовърни, понеже е общоизвестно, че детето гледа със сърцето си. С това изречение момчето ни разкрива тъжния поглед на Елисавета, сближава ни с героинята, тъй като очите са огледало на душата, и все повече ни се иска да разкрием причината за нейната тъга.

Главна движеща сила в произведението е любовта, която е главна движеща сила и на живота, тя събужда за нов живот, за обновление уморените и посърнали души, съживява всичките им сетива. Още заглавието ни подсказва, че ще сме свидетели на някакво престъпление, на нарушаването на морална норма от десетте божии заповеди. Един вид противопоставяне на християнските ценности и човешките страсти, при което се очертават ред противоречия: на първо място образът на стария полковник и този на младата и хубава Елисавета. Младостта, страстта, вестлото настроение на сръбския войник и мрачността, умората и предвидимостта на полковника.

Emilijan Sztanев A *baracktolvaj* című kisregénye igazi világszám, hiszen nemcsak a bolgár irodalomban, de világirodalmi szinten is igazi diadalutat járt be. Majdnem mindegyik európai nyelvre lefordították, és Európán kívül is sikert aratott. A mű jó pár évtizeddel ezelőtt keletkezett, de továbbra is töretlen iránta az érdeklődés.

Vajon minek köszönheti közkedveltségét ez a világirodalom e gyöngyszeme? Talán egy kicsit mcrész a párhuzam, de a *Baracktolvaj* hőseire gondolva Petőfi sorai jutnak eszembe: „Szabadság, szerelem! / E kettő kell nekem. / Szerelmért föláldozom / Az életet, / Szabadságért föláldozom / Szerelmemet.” Azzal a különbséggel, hogy Petőfinél a szabadságszomj erősebbnek bizonyul, míg Sztanevnél a szerelem áll mindenek fölött, a szerelem fogalma egybeolvad a szabadság érzésével, a szerelem által lesz az ember szabaddá. Az elbeszélés középpontjában álló szerelmi драма költőien, érzéken, mély drámaisággal tárul elénk. A történet háborús időben játszódik, az első és a második világháború végén. A második világháború utáni romos tirnovi városképpel indul a történet. A fiatalember visszatér szülővárosába, egyszerre nosztalgikusan és kicsit távolságtartón néz az eseményekre. Szülővárosában barangolva találkozik általános iskolai öreg tanárjával, aki elmeséli a szomszédságukban élő ezredes szépséges feleségének történetét.

A ház jellemzésében minden egyes részlet arra utal, hogy elhagyatott, csendbe süppedt, magányos, haldokló hely ez. Itt él együtt az ezredes nálánál jóval fiatalabb feleségével, Elizavetával. Ilyen díszlet között találjuk az asszonyt, aki ugyan már túl van első fiatalságán, szépsége, lényének bájos nőiessége azonban még mindig rabul ejti a szívket. Elizaveta portréját először a fiatalember tárja elénk, aki visszaemlékszik gyerekkorára, amikor titokzatosságával, rejtélyességével a nevezett ház mágnesként vonzotta a gyerekszíveket. Minden leírás némileg szubjektív, ámde úgy, ahogy egy gyermek látja a valóságot, a felnőttek már nem képesek. És a kisfiú az asszony vitathatatlan szépsége mellett felfedezi a benne lakozó mély szomorúságot is: „Váratlanul megfordult, és ekkor megpillantottam mély, kék szemét, telve lágy fénnel és bánattal.” A gyermeki jellemzések a leghitelesebbek, hiszen köztudott, hogy, a gyermek lát a legjobban a szívvel. Ez az egy mondat, amelyben a kisfiú szavai felidéznek Elizaveta bánatos tekintetét, közelebb visz minket a hősnőhöz, hiszen a szem a lélek tükré; mind jobban furdal bennünket a kíváncsiság, miből fakad a nő szomorúsága. A mű fő mozgató rugója a szerelem, az egész életnek fő hajtóereje, mely a fáradt és fásult lelkeket is új életre, megújulásra ösztönzi, újjáéleszti összes érzékszervünket. Már maga a cím is sejteti, hogy valamilyen bűnnel, a tízparancsolat és ezáltal az elfogadott erkölcsi normák elleni vétéssel lesz dolgunk. A mű keresztény értékrendjének és az egyén vágyainak szembeállítása további ellentéteket tartalmaz: egyrészt az öreg ezredes meg a nálánál sokkal fiatalabb, szép Elizaveta ellentétét, másrészt a szerb katona fiatalsága, szenvedélyessége, vidámsága meg az ezredes komorsága, kimértsége és kiszámíthatósága közöttit.

Az ezredes mindenestül negatív figura, aki az olvasók szemében már-már sajnálatra méltóvá válik gyözködése folytán, amellyel megpróbálja elhitatni magával és Eli-

¹ Превод: Невена Стефанова

szavetával is, hogy ők ketten bizony már megöregedtek, és a világ már nem tartogat semmi újat számukra. Eliszaveta nem is nagyon próbálja megcáfolni ezt, sem a férje előtt, sem maga magának, inkább megpróbál beletörődni, hogy az ő világa már megmarad annak, amit a férje határol be: a mindennapok szürkesége, a fásultság, az egyhangúság világa. Az ezredes negatív ábrázolásában tükröződik, milyen jellemtorzulást okozhat a háború, hogyan kezdhet ki minden erkölcsi értéket. Eliszaveta boldogtalansága egyrészt a házasságából fakad, másrészt pedig abból, hogy nem adatott megtapasztalnia azt, amire minden nő vágyik: az anyaság örömeit. És amikor már teljesen beletörődött sorsának boldogtalan alakulásában, egyszer csak megjelenik Ivo Obretenovics, a szerb hadifogoly, aki újra elhitheti vele, hogy érdemes élni.

Az éhes hadifogoly életét kockáztatva belopódzik az ezredes kertjébe, hogy a barackfáról szedett gyümölcscsel csillapítsa éhségét. A kert, mint a későbbi találkozások állandó színtere egyrészt az édenkert, a bűnbeesés helyszínének szimbólumaként értelmezhető, másrészt azt a mikrovilágot jelképezi, amelyben nincs helye a háborúnak, sem normáknak, sem elvárásoknak, ahol a szív és az érzékek hangja dominál. Az érett gyümölcs az érett korban járó férfi és nő tragikusan megkésett szerelmére utal, amely végzete felé tart. Eliszaveta túl az első fiatalságán találja meg az igazi szerelmet, ráadásul egy olyan férfi személyében, aki hadifogolyként a férjének és környezetüknek ellensége. Ezek a körülmények úgyszólván kizárják, hogy szerelmük beteljesülhessen és távlatot nyerjen. De a szerelem nem engedelmeskedik semmilyen logikának. A fiatal hadifogoly újra felébreszti Eliszaveta nőiségét, aki első találkozásai alkalmával mélyen vívódik az érzéseivel. A nő két énjé áll küzdelemben egymással: egyik a sorsa előtt engedelmesen fejet hajtó, az élettől semmit nem váró, a környezete elvárásainak megfelelni akaró ezredesfeleség, a másik pedig a fiatal férfi hódolatától, heveségétől újraéledő, szenvedélyes, szeretni és szeretettségre vágyó nő. A hadifogoly többféleképpen is ellentéte Eliszaveta férjének – szakadék köztük a korkülönbség, a fizikai adottságokban rejlő ellentét és nem utolsósorban a szociális ellentét –, a fiatal férfi emellett szerb hadifogoly, ennél fogva esküdt ellensége az ezredesnek, akit a háború csak egyre tanított meg: szívből gyűlölni az ellenséget, nem törődve azzal, hogy a másik oldalon is csak emberek állnak, egyedi sorssal, és mindenki cipeli a maga keresztjét. Itt is, mint az életben oly sokszor, nyilvánvalóvá válik, még ha kicsit közhelyesen is hangzik, hogy minden nagyon viszonylagos. Eliszaveta majdhogynem rabként tengeti hétköznapijait időösödő férje mellett, társadalmi rangja, ami egykor még talán ígérhetett fényesebb jövőt az egykori tanárnőnek, már nem jelent semmit, nem boldogítja. És a lelki felszabadulást éppen egy hadifogoly hozza meg számára. Egyre inkább rádöbben arra, hogy ő és a férje két merőben különböző világban élnek. Összeférhetetlenségük nyilvánvaló: az ezredes a katonás rend és szigor hű elkötelezettje, míg Eliszavetának szerelemre, gyengédségre van szüksége, amit tőle nem kap meg egész életén át. Ezt a hön áhitott érzést Ivo Obretenovics, a szerb hadifogoly lobbantja fel benne. Szerelmük tragikussága abban rejlik, hogy már a kezdetektől érezzük annak reménytelenségét és megvalósíthatatlanságát,

Polkovnikът е една напълно негативна фигура, която предизвиква по-скоро съжалението на читателя с пресиленото си старание да убеди и себе си, и Елисавета, че те двамата са остаряели и няма какво повече да очакват от света. Елисавета не се и опитва да го опровергае нито по отношение на мъжа си, нито за себе си, по-скоро се стреми да се примири, че й е отсъдено да живее света, избран от мъжа й, в сивотата на дните, в униние и монотонност.

Негативното изображение на полковника внушава, че войната е тази, която предизвиква подобна деформация на характера, при която всяка морална ценност е под заплаха. Нещастieto на Елисавета се дължи от една страна на брака й, а от друга на това, че не е преживяла онова, за което всяка жена мечтае – радостта на майчинството. И когато окончателно се е примирила със своята нещастна съдба, се появява Иво Обренович, сръбският военнопленник, който успява да я накара да вярва, че си заслужава да се живее.

Гладният военнопленник се промъква в градината на полковника с риск за живота си, за да утоли глада си с узрелите праскови. Градината, която е място и на следващите срещи, може да се приеме от една страна като райската градина, мястото на грехопадението, а от друга страна символизира оня микросвят, в който няма място за войната, за нормите, за очакванията на обществото, където доминира гласът на сърцето и на чувствата. Зрелият плод може да бъде разчетен като трагично закъснялата любов на мъж и жена в зряла възраст, която злокобно напредва към своето самоунищожение. Елисавета е преминала първата си младост, когато среща истинската любов, при това в лицето на мъж, който като военнопленник е враг на мъжа й и на собствената й среда. Самите обстоятелства изключват възможността за осъществяване на подобна любов. Но любовта не се подчинява на никаква логика. Младият военнопленник събужда женствеността на Елисавета, която изживява силен вътрешен сблъсък след първата им среща. Един срещу друг застават двата аз-а на жената – навелата покорно глава пред съдбата си, без очаквания от живота полковнишка съпруга, която се старае да отговори на изискванията на средата си и от друга страна, разпалената от преклонението и пламъка на младия мъж страстна жена, която желае да обича и да бъде обичана. Младият военнопленник е пълна противоположност на Елисаветиния съпруг – от една страна разликата във възрастта, във физическите дадености, но не на последно място стои и социалната противопоставеност: младият мъж е сръбски военнопленник, от което следва, че е заклет враг на полковника, когото войната е научила на едно единствено нещо – да мрази врага, без да се интересува, че и от другата страна стоят обикновени хора, всеки със своята съдба, понесъл своя кръст. И отново, както често пъти в живота, става ясно – колкото и банално да звучи, – че всичко е много относително. Дните на Елисавета минават безропотно край застаряващия съпруг, общественият ранг, който преди навярно е обещавал бляскаво бъдеще на някогашната учителка, вече не означава нищо, не я прави щастлива. Духовно освобождение ще й донесе именно един военнопленник. Все повече осъзнава, че тя и мъжът й живеят в два напълно различни свята. Тяхната несъвместимост е съвсем очевидна – полковникът е верен привърженик на военния ред и строгост, докато Елисавета има нужда от любов и нежност, които не е получила от него през целия си живот. Това отдавна лелеяно чувство взривява у нея сръбският военнопленник Иво

hiszen minden összejátszik ellenük. Egyrészt szerelmük nehéz időkben, háborúban születik, mégpedig két olyan ember között, akik a frontvonal két ellentétes felén helyezkednek el, ugyanakkor erkölcsi normák tekintetében is ütközik. Eliszaveta mégis úgy dönt, testestül-lelkестül átadja magát ennek az oly sokáig ismeretlen érzésnek, bármilyen drága árat is kell fizetnie érte.

Ez az egyetlen reménye arra, hogy, ha rövid időre is, de belekóstolhasson abba az életbe, amely nem adatott meg neki a férje mellett. Sztanev mesterien érzékelteti Eliszaveta szürke, monoton, egyhangúsággal teli életét a hősnő magányos délutánjai többszörös leírásával, a nyári délutánok statikussága is mintegy a megállt időt hivatott érzékeltetni, egy olyan világ sivárságát, amelyben nem történik semmi. Eliszaveta nem megéli, hanem csak valahogy túléli napjait. A szemünk előtt megjelenő képeket mozdulatlanság, élettelenység jellemzi. Halálos csend övezi az ezredes házat. Minden kis zaj, minden kis rezdülés óriási robajjal csapódik le ebben a halálos csendben. Szinte érezni, hogy valaminek történnie kell, valaminek meg kell történnie ezt a vérszjósó csendet.

És ekkor lép színre a baracktolvaj. A fiatal szerb hadifogoly életét megkockáztatva lopózik be az ezredesek kertjébe, halálos éhségét csillapítani a barackfa érett termésével, amelyek az érett, ámde kissé megkésett szerelem jelképei. Szerencséjére Eliszaveta talál rá, akinek megesis a szíve a fiatal férfin és büntetés helyett maga kínálja meg. E találkozás megpecsételi mindkettőjük sorsát. Mindketten rabságban lelik meg az igaz szerelmet: a hadifogoly katonai fogságban, Eliszaveta pedig abban a rabságban, ami számára a boldogtalan házasság. A szerelem felszabadítóként jelentkezik mindkettőjük reményvesztett életében, de ez a szabadság nem maradhat fenn tartósan, a következmények világosak a hősnő számára is, mégis úgy dönt, hogy kockára teszi addigi életét. A választás tragédiája abban rejlik, hogy semelyik alternatíva nem vezethet örömteli végkifejlethez. A szerb hadifogoly iránt érzett szerelmét a végítélet fenyegeti, a férjével való együtt maradás gondolata, főleg miután megtapasztalta, milyen az igazi boldogság, elviselhetetlen számára.

Ivo Obretenovics az a személy, akinek hatására a hősnő jelentős változáson megy keresztül, tetteit új értékrend vezérli, mégpedig olyan, amelyben a társadalmi normáknak való megfelelést felváltja a szív hangjainak követése. Új élet kezdődik Eliszaveta számára, amelyben önmaga lehet, amelyben szabadjára engedheti érzékeit, és végre átadhatja magát a gyönyörnek. Nagyon sokszor, amikor egyedül marad, sötét gondolatokkal kell megküzdenie, amelyek azt sugallják, hogy ez a szerelem nem lehetséges, mégis Ivóval való találkozásakor ezek a gondolatok apró darabokra hullnak, és teljes odaadással adja át magát a szerelem perzselő tüzeinek.

A kert, ahol a szerelemes pár lopva tölti pásztororáit, az édenkert szimbóluma. Ez a sziget csak az övék, itt nincsenek szabályok és normák, ahol szabadon önmaguk lehetnek, ahol átélhetik azt, amit e kert keretein kívül nem lenne szabad. A megkísértőt inkább a férfi alakjában fedezhetjük fel, aki elemi erővel ébreszti rá a hősnőt arra, hogy a boldogtalanságban eltöltött éveit valahogy be kell pótolnia, minél előbb, minél intenzívebben...

Обренович. Трагизмът на любовта им се чувства още от самото начало в пълната безнадеждност и неосъществимост на обстоятелствата, в които се развива. От една страна: тежките времена, войната, сред която се ражда любовта между двамата, застанали от двете вражески страни на фронтовата линия, от друга: сблъсъкът ѝ с моралната норма. И все пак Елисавета решава да се отдаде изцяло на това така дълго неизживяно чувство, колкото и да е висока цената.

Останала ѝ е тази единствена надежда, макар и за кратко време, но да вкуси от живота, който не ѝ е бил даден с мъжа ѝ. Станев майсторски пресъздава сивия, пълен с монотонност живот на Елисавета чрез многократното описание на самотните следобеди на героинята, статичността на летните следобеди също създава усещането за спрялото време, един свят, в който нищо не се случва, в който Елисавета не живее своите дни, а просто ги отмята. Образите, които се разкриват пред погледа ни, са неподвижни и безжизнени. Домът на полковникът е обгърнат в смъртна тишина. Най-малкият шум, всяко потрепване отеква като гръм в тази смъртна тишина. Почти осезаемо е, че нещо ще се случи, нещо трябва да наруши злокобната тишина.

И тогава на сцената се появява крадецът на праскови. Младият сръбски военнопленник се промъква в градината на полковника с риск за живота си, за да утоли смъртния си глад със зрелите плодове на овошките, символи на зрялата, но позакъсняла любов. За късмет, среща Елисавета, която съжالياва младия мъж и вместо да го накаже, сама му предлага храна. Тази среща слага отпечатък върху понататъшната им съдба. И двамата са пленници, когато срещат истинската любов – мъжът е военнопленник, а Елисавета е пленница на своя нещастен брак. Любовта е един вид освобождение в лишения от надежди живот, който живеят, но тази свобода няма да е продължителна, последствията са ясни и за самата героиня, ала тя все пак решава да рискува досегашния си живот. Трагедията на избора се състои в това, че нито един от възможните избори няма да доведе до щастлив изход. Любовта към сръбския военнопленник е обречена, ала мисълта да остане с мъжа си, и то след като е изпитала истинското щастие, става непоносима за нея.

Иво Обренович е човекът, под чието въздействие героинята се променя чувствително, делата ѝ се подчиняват на една нова ценностна система, в която стремежът да си в синхрон с нормите на обществото отстъпва пред зова на сърцето. За Елисавета започва нов живот, в който може да е себе си, в който може да даде свобода на чувствата си и да се отдаде на наладата. Често пъти, когато е сама, се налага да се преборва с черните си мисли, които ѝ подсказват, че тази любов е невъзможна, и въпреки това, когато се среща с Иво, тези мисли се пръсват на парченца и тя всецяло се отдава на прърлещия огън на любовта.

Градината, в която двойката крадешком се наслаждава на любовта си, е символ на райската градина. На мястото, което е само тяхно, където няма правила и норми, където свободно могат да бъдат себе си, където могат да преживеят всичко онова, което е невъзможно извън оградата на градината. Ролята на съблазнителя обаче откриваме по-скоро в образа на мъжа, който със стихийна сила навежда героинята на мисълта, че трябва да навакса годините, лишени от щастие, час по-скоро, все по-интензивно...

Любовта е сила, която възвръща вярата в живота и надеждата, както признава Иво на Елисавета по време на една

от срещите им: „Трябва да ви виждам... Тия минути ми възвръщат вярата в живота“. Тези думи биха могли да прозвучат и от устата на героинята. Ако думите бяха част от вътрешен монолог, не бихме могли да различим чии са, тъй като отразяват по еднакъв начин душевното състояние, както на жената, така и на мъжа. Любовта спохожда и двамата в особено безнадежден период от живота. Тя обаче донася промени преди всичко в живота на Елисавета. Станев майсторски проследява тези промени чрез дребните промени в поведението на Елисавета – отново се гледа с любов в огледалото, походката ѝ става лека и гъвкава, очите ѝ заблестяват по нов начин. Любовта преобразява цялото ѝ същество, наблюдаваме както физическата, така и душевната промяна. Сериозната промяна, през която Елисавета преминава, не остава незабелязана, дори мъжът ѝ, който иначе не се интересува особено от жена си, забелязва разликата и започва да я разпитва. Елисавета е разцъфнала, чувства се отново истинска жена, това разкроява дните ѝ, дори самотно прекараните часове летят бързо, тъй като има кого да чака, има за какво да живее.

Закъснялата и избухнала в неподходящо време любов и за двамата ни герои е израз на надежда, вяра в живота и преди всичко свобода, без които животът нищо не струва.

„Преследват се съдба и свобода, а разумът не ги обединява“² – това съдържащо мъдрост изречение звучи в „Трагедията на човека“ и то по съвършен начин приляга за охарактеризиране на съдбата на героите от „Крадецът на праскови“. Вътре в себе си и двамата са наясно, че при съществуващите обстоятелства любовта им е безсмислена и безперспективна, и въпреки това кратките срещи се превръщат в смисъл на живота им. Любовта им един към друг ги прави свободни, докато са заедно не мислят, че стореното ще има тежки последици. И фаталният край настъпва. Иво умира от изстрела на ординареца, оставяйки след себе си мъртвешка тишина, пустота, в която Елисавета не иска повече да се завърне и се самоубива.

Стане ли въпрос за Станев, най-напред се сещаме за „Крадецът на праскови“ и не е чудно, че точно на това произведение дължи и популярността си. Героите на повестта доказват, че любовта не познава граници и щом трябва да се роди, тя се ражда безмилостно, във време на война, в най-невъзможните ситуация, място и време, а щом веднъж се е родила, с помитаща сила оставя зад себе си предразсъдъци, морални норми, войни. Произведението ни внушава, че любовта стои над всичко, тя е непобедима, дори когато изглежда, че е била победена.

А szerelem olyan erő képvisel, ami visszadja az életbe vetett hitet és a reményt, mint ahogy ezt Ivo meg is vallja Elisavetának az egyik találkozásuk alkalmával: „*Látnom kell Önt... Ezek a percek visszaadják az életbe vetett hitemet.*“ Mintha csak a hősnő szájából hangzanának ezek a szavak. Ha egy belső monológ része lenne ez a szövegrész, nem tudnánk, kinek a szavai ezek, hiszen egyformán jellemzik mind a nő, mind a férfi lelkiállapotát. A szerelem érzése mindkettőjükre életének reményvesztett szakaszában talál rá. Változást azonban legfőképpen Elisaveta életében hoz. Sztanев mesterien érzékelteti ezt a változást Elisaveta viselkedésének apró rezdüléseivel: újra kedvtelve nézegeti magát a tükörben, a járása is könnyedebbé, kecsesebbé válik, szemébe újra csillogás költözik. A szerelem egész lényét átalakítja, a fizikai és a lelki változások egyaránt jellemzik. A jelentős változás, amin Elisaveta keresztülmegy, nem maradhat titokban, még a férje is, aki egyébként nem nagyon foglalkozik feleségével, észreveszi, és szóvá is teszi. Elisaveta teljesen kivult, újra igazi nőnek érezheti magát, és ezáltal megszépülnek a napjai, még a magányosan töltött órák is gyorsabban telnek, hisz van kire várni, van miért élni.

A megkésve, rossz időben fellángolt szerelem mindkét szereplő számára a reményt, az életörömet és mindenekelőtt a szabadságot jelenti, ami nélkül az élet semmit nem ér.

„*Végzet, szabadság egymást üldözi, s hiányzik az összhangzó értelem*“, hangzik e nem kis bölcsességet takaró mondat *Az ember tragédiájában*, amely mondat tökéletesen illik *A baracktolvaj* szerelmespárja sorsának jellemzésére is. Legbelül mindketten tudják, hogy az adott körülmények között szerelmük értelmetlen és kilátástalan, röpket találkozásai mégis életük értelmévé válnak. Az egymás iránt érzett szerelem felszabadítja őket, és amíg együtt lehetnek, nem gondolkodnak arra, hogy amit tesznek, annak súlyos következményei várhatók. És a végzet be is következik. Ivót az ezredes csicskásának lövése halálra sebzti, marada utána a halálos csend, a sivárság, amelybe Elisaveta már nem szeretne visszatérni, inkább végez magával. Sztanевról elsőként *A baracktolvaj* című műve jut eszünkbe, és talán az sem véletlen, hogy pont ennek a művének köszönheti hírnevét. A ki kell csíráznia kell születnie, ki is csírázik, még háborús időkben is, a leghetetlenebb helyzetekben, helyeken és időben, és ha már megszületett, mindent elsőpró erővel utasít maga mögé előítéleteket, erkölcsi normákat, háborúkat. A mű azt sugallja, hogy a szerelem mindenek fölé áll, legyőzhetetlen, még ha úgy tűnik is, hogy időlegesen legyőzték.

² Превод: Георги Крумов

Ласло Келечени

Спомен за един чудесен филм

Крадецът на праскови

Kelecsényi László

Egy szép film emléke

A baracktolvaj

Velo Radev bolgár rendező filmjét 1965 őszén mutatták be nálunk. Akkortájt még minden vászonra kerülő darabot megnéztem, így ezt is. Szomorú szeptember köszöntött rám. Nem vettek föl egyetemre, munkát kellett keresnem. De moziba azért rendületlenül jártam. Volt némi előítélet a magyar közönségben, elsősorban a szovjet filmekkel szemben, s ebből az ellenérzésből kijutott a bolgárokra is. Én azonban már meg voltam fertőzve. Egy-két évvel korábban ugyanis láttam egy fantasztikus bolgár filmet, amely – nem szeretem a nagy szavakat, mégis azt kell mondanom – átalakította az életemet.

Tizenhatodik születésnapomon megnéztem a *Napfény és árnyék*ot. Más ember jött ki a moziból, mint aki bement. *Rangel Vacsanov* két fiatal filmhőse a nyári tengerparton ismerkedik egymással, a világgal, no és persze a legfontosabbal, a szerelemmel. Teljesen meghódított és magával ragadott, nemcsak a sztori, hanem az a gyökeresen új formanyelv, ahogyan ez a film megszólított. Nem aratott osztatlan elismerést ott, a nézőtérén, engem viszont, dacos kamaszt, annál inkább a film mellé állított. Megjegyeztem a rendező nevét, a főszereplőket, s attól fogva más szemmel néztem a pesti moziműsorban feltűnő bolgár filmeket.

Különbén is filmtörténeti tény, legalábbis a magyar kézikönyvek így emlegetik, hogy az első bolgár játékfilmet magyar koprodukcióban forgatták, a negyvenes években, a Fekete-tenger partján. (Később én is jártam ott, a várnai nemzeti szemle vendégeként csodáltam meg a tengert és sima homokját, ahol a *Napfény és árnyék* szereplői sétálgattak másfél évtizeddel korábban.)

A baracktolvaj is tetszett. Ez is a szerelemről szólt, de már a felnőttokről. Felnőtnek éreztem magam én is, nagykorú, választásra jogosult, akár házasságot is köthető ifjúnak. Csak éppen még nem lett volna kit oltár, illetve anyakönyvvezető céle vinni. Még mindig a moziban ismerked-

През есента на 1965 г. прожектираха у нас филма на българския режисьор *Вло Радев*. По онова време гледах всичко, което се появяше на екрана. Тъжен беше този септември. Не ме приеха в университета, трябваше да търся работа. На кино обаче ходех безотказно. У унгарските зрители имаше известни предразсъдъци, най-вече що се отнася до съветските филми, но част от тези чувства се прехвърляха и върху българите. Аз обаче вече бях заразен. Една-две години по-рано бях гледал един български филм, който – не обичам големите думи, ала все пак трябва да кажа – преобрази живота ми.

На шестнайсетия си рожден ден гледах „Слънцето и сянката“ Излязох от киното друг човек. Двата филмови герои на Рангел Вълчанов се срещат на морския бряг,

опознават света и естествено най-важното – любовта. Не само историята, но и коренно новия език, на който говореше филмът, напълно ме завладяха и изпълниха с възхищение. И макар зрителната зала да не бе очарована като мене, нали съм си опък младеж, филмът ме спечели изцяло. Запомних името на режисьора, на изпълнителите на главните роли и от този момент с други очи гледах появяващите се в програмата на пещенските кина български филми.

Впрочем исторически факт е, или поне в унгарските наръчници така се споменава, че първият български игрален филм е сниман през четиридесетте години като унгарска копродукция на брега на Черно море. (По-късно и аз попаднах там като гост на Варненския филмов фестивал, наслаждавах се на морето и на финия пясък, където героите на „Слънцето и сянката“ се бяха разхождали десетилетие и половина по-рано.)

„Крадецът на праскови“ също ми хареса. В него отново се разказваше за любов, но този път за възрастни. Аз вече се чувствах възрастен, пълнолетен, с право да избира, можех даже и да се ожена. Само дето нямаше кого да отведе пред олтара, всъщност пред служителката в градския съвет. Все

още учех любовта от киното. Като тази тъжна, но красива любовна история.

Пишейки този текст прегледах унгарските филмови лексикони, в които „Крадецът на праскови“ заема достойно място, ала никъде не се споменава за автора на произведението. А знам, че филмът има литературна основа. Новелата или по-скоро повестта на Емилиан Станев стои в основата на сценария, който по тогавашен обичай е писан от режисьора. А би могъл да го напише и Емилиан Станев, бил е само на 57 години по време на снимките, а днес българският културен живот отбелязва 100 години от рождението му. Нека да добавим, не незаслужено. Оприличават го на Чехов, не без основание. През 1972 г. излизат на унгарски език няколко негови повести, атмосферата в тях наистина напомня света на Чехов.

Един филм, в който главната роля се играе от убедителна, мила, симпатична актриса, работата му е в кърпа вързана. Не е нужно да е непременно Лолобриджида, Брижит Бардо или София Лорен. Изпълнителката на главната роля в „Крадецът на праскови“ по онова време вече не беше непозната. Бе играла във филмите „Бъди щастлива, Ани“ и „Тютюн“, прожектирани и у нас. Без да е звезда, просто една красива жена. Талантлива актриса. (За съжаление, вече не е между живите.)

В тази история от първата световна война тя играе скупаещата офицерска съпруга, която се влюбва в сръбския военнопленник (ролята се играе от сръбския артист Раде Маркович, много популярен в Белград). Филмът е хроника на тази невъзможна любов. Всяка голяма любов обикновено е невъзможна, но тяхната би могла да се нареди сред най-отбраните невъзможности.

Мъжът е пленник и чужденец, глажданин на вражеска държава. Жената е омъжена, мъжът ѝ е офицер с висок ранг, полковник, роб на строги нрави. Влюбените няма къде да се срещат, остава им единствено природата. Няма и време, кой знае докога ще трае войната, в кой момент войниците ще отведат пленниците. Именно тази невъзможност придава цялата красота на любовта им. Щастието им е мигновен отблясък на радостта.

Много отдавна съм гледал този филм. В аудиовизуалния поток, който се лее от телевизионните канали, подобна тиха лирика изглежда безинтересна, такива неща не се включват в програмата. Трябва да се задоволя с няколко критики, ако искам да опресня спомена. „Крадецът на праскови“ има баладично настроение; влюбените, които мечтаят за капка съчувствие, са обгърнати от атмосфера на напрегнатост – пише Йозеф Вереш („Двеста филма“, изд. Магветьо, 1969, 564 стр.). Писателят Понграц Галшаи, критик в специализирано издание, също оценява поетическата стойност на филма. Той обръща внимание на дълбоката чувственост, финеса на изображението, които създават особена атмосфера (Филмвилаг, 1965, бр. 19).

През 1964, годината на създаването си, филмът на Вълко Радев взема участие във филмовия фестивал във Венеция. Не получава награда, но представителите на професията в международен мащаб обръщат внимание на творбата на дебютиращия български режисьор. „Крадецът на праскови“ е един запомнящ се дебют.

Добре би било човек отново да го види.

tem a szerelemmel. Mint ezzel a szomorú, de mégis szép szerelmi történettel.

Most, erre az írásra készülve végigböngésztem a magyar filmes adattárakat, melyekben méltó helyen szerepel *A baracktolvaj*, csak éppen a mű írójáról nem esik szó. Pedig már tudom, hogy igenis volt szépirodalmi előzménye ennek a filmnek. Emilijan Sztanев novellája, vagy nevezük inkább kisregénynek, adta az irodalmi forgatókönyv alapját, melyet akkori szokás szerint a rendező írt. Talán írhatta volna Sztanев is, hiszen nem volt több 57 évesnél a forgatás idején – akit, azaz Sztanевet, most születése centenáriuma alkalmából ünnepel egy kicsit a bolgár kulturális élet. Tegyük gyorsan hozzá, nem érdemtelenül. Csehovhoz hasonlítgatják őt, nem alaptalanul. Magyarul 1972-ben látott napvilágot néhány kisregénye¹, és azoknak a hangulata valóban emlékeztet a csehovi világra.

Ha egy filmben megnyerő, kedves, szeretetre méltó nőalak játszotta a főszerepet – nyert ügye volt. Nem kellett feltétlenül Lollobrigidára, Brigitte Bardot-ra vagy Sophia Lorenre hasonlítani. *A baracktolvaj* női főszereplője, *Nevena Kokanova* nem volt már ismeretlen előttünk. Játszott *A piros autó utasai* és a *Dohány* című, nálunk is bemutatott filmekben. Nem volt sztár, csak egy szép nő. Egy tehetséges színésznő. (Úgy tudom, sajnos, már nem él.)

Ő játszotta ebben az első világháborús történetben az unatkozó tiszt asszonyt, aki beleszeret a szerb hadifogolyba (valóban egy szerb színész, *Rade Marković* játszotta ezt a szerepet, ő Belgrádban volt népszerű). Ennek a lehetetlen szerelemnek a krónikája a film. Minden nagy szerelem általában lehetetlen, de a kettejük szerelme a legnagyobb lehetetlenségek közé sorolható.

A férfi fogoly és egy idegen, ellenséges ország polgára. Az asszonynak férje van, magasrangú tiszt, tábornok, aki rideg megszokásai rabja. A szerelmeseknek nincs helyük, ahol találkozhatnak, csak a természet. Nincs idejük sem, mert ki tudja, meddig tart a háború, mikor vezénylik más-hová a katonákat vagy a foglyokat. Éppen ez a lehetetlenség adja ennek a szerelemnek minden szépségét. A pillanatok fénylő öröme a boldogságuk.

Nagyon régen láttam a filmet. A hazai televíziókból ránk ömlő audiovizuális áradatban ez a csendes líra érdektelennek számít, nem tűzik műsorra. Kritikai beszámolókra vagyok utalva, ha fel akarom idézni az emlékéit. „*A baracktolvajnak* balladai hangulata van; szerelmeseit, akik pedig csak csöppnyi megértésre vágnak, nyugtalanító atmoszféra lengi körül”, írja Veress József (*Kétszáz film*, Magvető, 1969, 564. old.). *Galsai Pongrác* író, a szaklap kritikusa is méltányolta a film poétikus értékeit. Mély érzelmi telítettségű, finoman részletező jellemrajzú légkörteremtő erejét dicséri (Filmvilág, 1965. 19. szám).

Velo Radev filmje egyébként elkészülése évében, 1964-ben szerepelt a velencei filmfesztivál versenyében. Díjat ugyan nem kapott, de a nemzetközi szakma képviselői felfigyeltek az elsőfilmes bolgár rendező művére. *A baracktolvaj* emlékezetes pályakezds volt.

Jó lenne újra látni.

¹ Emilijan Sztanев magyarul megjelent művei: *A baracktolvaj* – Magyar Helikon, 1972 *Szibin herceg legendája* – Európa Könyvkiadó, 1973 *Lázár és Jézus / Szibin herceg legendája / Tihik és Nazarij / Antikrisztus* – Európa, 1985

Емилиян Станев Смъртта на една птица

Emilijan Sztanev Egy madár halála

Ezt akkor szándékoztam neked elmesélni, amikor godavadászat után megálltunk pihenni az út szélén, közel a faluhoz, melynek téglakerítései és a fűzfa sűrű ágai közt megbúvó tövises sövényei eltűntek a lemenő őszi nap rubinszínű füstjében.

Emlékszel azokra a vibráló naplementékre, melyek tüzes pompáját minden éjjel megcsodálhattuk az erdő másik végén? Mintha csak egy gigantikus hordó öntené részegítő borát a világ felett. Amikor néztük a naplementéket, mindketten vágytunk odamenni, ahol, éreztük, egy másik,

Isках да ти разкажа това, когато след лова на бекаси бяхме седнали да си починем край пътя, близо до селцето, чиито кирпичени огради и трънливи плетища, скрити в гъстите клони на върбите, изчезваха в рубинения пламък на есенното слънце, което залязваше.

Спомняш ли си тия залези, които виждахме всяка вечер да трептят с огненото си великолепие на другия край на гората? Сякаш някаква гигантска бъчва изливаше опияняващото си вино над света. Когато ги гледахме, и двамата изпитвахме желание да отидем там, където ни се струваше, че ще намерим

един друг, слънчев и прекрасен свят, какъвто сме виждали в нашите детски сънища.

Забравих да ти разкажа тогава тая случка, защото вниманието ми все още бе погълнато от лова. Дневните впечатления отново изникваха в паметта ми – влажната гора с медночервена шума, тихото и нежно шептене на бекасите, стойките на нашите кучета, екът на изстрелите и тая остра миризма на изгорял барут, която се усеща тъй силно в свежия въздух на гората.

От друга страна, не е ли твърде неудобно да ти говоря за подобни неща днес, когато по цялата земя войната отнема хиляди и милиони човешки животи? И нима смъртта на една птица, за която искам да ти разкажа, може да се сравнява със смъртта на едно човешко същество?

И все пак, струва ми се, че разбрах какво нещо е смъртта именно чрез тая птица, която застрелях по погрешка.

Това се случи в края на миналата тежка и продължителна зима сред мочурливата равнина, оградена отвред с венец от планини, в която ние двамата неведнъж сме дебелили диви патици.

Денят беше студен и ветровит. Гонени от силния северен вятър, към крайнините на селото долитаха стотици прелетни птици да търсят закрила от студа и глада. Орляци от пойни дроздове и скворци, дъждосвирици със златисти очи, калугерици с широки траурни крила, жълтунки и гълъби напущаха равнината, понесени от вятъра. Целият този птичи свят търсеше спокоен кът, за да си отпочине, да се нахрани и стопли след дългия път от юг.

Една рекичка с високи брегове, обрасли с върби, която лъка-тушеше между зеленчуковите градини на селото, служеше на птиците за пътеводител. Те прелитаха над дърветата и кацаха по бреговете ѝ, защото тук вятърът не беше тъй силен и земята не бе вкочанена от мраза.

Когато тръгнах по нейното течение, аз вдигнах няколко ята диви патици. Ловът беше лесен и добитчив. Осем бърнети от рода на тия, които ние, ловците, наричаме черни, увиснаха на патронташа ми. Омаломощени от вятъра и капнали за сън, след като бяха скитали през цялата студена нощ над замръзналите мочури, те се вдигнаха отблизо и лесно ставаха жертва на моите изстрели.

Към обед от север се показаха сиви облаци – тежки, пълни със сняг. Над равнината се изви виелица. Ято диви гъски мина над рекичката и се изгуби в бялата мрежа на едрите снежни парцали, които падаха наклонено към земята, прилични на бели ленти.

Аз се подслоних от виелицата в една овчарска колиба, чийто сламен покрив шумеше над главата ми.

След час вятърът утихна. Снегът престана. Небето се повдигна и равнината се бялна – широка, спокойна и чиста.

Сполучливият лов, снежната равнина, покрита с мартенски пръхкав сняг, по който беше приятно да се върви и чиято чистота сякаш проникваше в душата ми, събудиха в мене безпричинна радост, каквато човек изпитва при мисълта за нещо прекрасно и бодро. Драго ми беше да вървя сред това кротко и бяло мълчание на равнината, да чувам как шумят дрехите ми и как цвeta на моята пушка почуква о халката на раницата.

Имаше още два часа, докато се мръкне, но снегът изпълваше спокойния въздух със светлина, а под изтънялата облачна покривка се виждаше дискът на слънцето, приличен на запалена лампа сред гъста мъгла.

egy napos és csodálatos világot találunk, olyat, amelyet gyermekként láttunk álmainkban.

Akkor elfelejtettem elmesélni neked ezt a történetet, mert még a vadászat hatása alatt álltam. A nap történései újra előbukkantak emlékeimben – a nedves erdő mézszínű avarával, a godák halk és gyengéd suttogása, kutyáink pózolásával, a lövések visszhangja és a lőporfüst átható szaga az erdő friss levegőjében.

Másrészt nem zavarba ejtő egy kissé hasonló dolgokról beszéltem ma, amikor a háború ezek és milliók életét követeli szerte a világon? És vajon egy madár halála, most szeretnék mesélni róla, hasonlítható-e egy emberi lény halálához?

És mégis, úgy érzem, e madár által, akit véletlenül lőttem le, értettem meg, mit is jelent valójában a halál.

Ez az elmúlt hosszú és kemény tél végén történt, a hegykoszorú által körbefont mocsaras völgyben, ahol nemegyszer álltunk veled vadkacsalesben.

Hideg és szeles nap volt. A falu határához több száz költöző madár menekült az erős északi szélből menedéket keresve a hideg és az éhség elől.

Fenyőszajkó- és seregélyrajok, aranyszemű lilék, széles, gyászoló szárnyú bibicek, citromsáfrányok és galambok hagyták el a völgyet a szélből repítve. Ez az egész madárvilág egy békés zugot keresett, hogy megpihenjen, egy kis élelmet vegyen magához és megmelegedhessen a délről hazavezető hosszú út után.

Egy magas, fűzfákkal benőtt partú folyócska szolgált iránytűként a madarak számára, amely a falu zöldséges kertjei között imbolygott. Elsuhantak a fák fölött, és a partjain landoltak, mert itt a szélnek nem volt olyan ereje és a föld sem volt dermedt a fagytól.

A víz folyásán haladva, néhány csapat vadkacsát röppen tettem a levegőbe. Könnyű és eredményes volt a vadászat. Nyolc csörgőrécét lógtattam fel a hevederemre, olyanokat, amelyeket mi vadászok feketéknek nevezünk. Miután egész éjszaka a hidegben bolyongtak a befagyott mocsarak felett, a fáradtságtól kimerülten, a szélből magatehetlenné válva, közelről szálltak fel, és könnyen estek a lövéseim áldozatául.

Dél körül szürke, hótól elnehezült felhők bukkantak fel észak felől. A völgy felett hóvihar kerekedett. Egy csapat vadliba repült el a folyócska felett és tűnt el a hatalmas hópolyhek fehér hálójában, melyek meghajolva, fehér szalagokhoz hasonlóan omlottak alá a földre.

Egy pásztorkunyhóba menekültem a hóvihar elől, szalma-teteje suhogott a fejem felett.

Egy óra múlva a szél elcsendesedett. A hó elállt. Az ég felemelkedett és kifehérlett a völgy – tágas, nyugodt és tiszta.

A sikeres vadászat, a márciusi, friss hóval borított völgy, amelyen oly kellemes volt sétálni és melynek tisztasága szinte a lelkemig hatolt, oktalan örömet ébresztettek bennem, olyat, amelyet valami csodás és vidám dologra gondolva szokott érezni az ember. Jó érzés volt a völgy fehér és békés csöndjében lépkedni, hallgatni ruháim susogását és azt, ahogy a puskám csöve a hátizsákom csatjához koppan. Két óra maradt még sötétedésig, de a hó fénnel telítette a nyugodt levegőt, az elvékonyodott égi takaró alatt pedig láthatóvá vált a nap korongja, amely sűrű ködben felgyújtott lámpához hasonlított.

Elhagytam a folyócskát a völgyön át, és elindultam a város felé. Egy hókásával teli itató mellett haladtam el. Elöttem a messzeségben, mint zöld tükör a fehér rét közepén, nagy tócsa látszódott. Néhány alacsony magányos fűz magaslott ki mellette, meztelen ágaik alig tükröződtek kristálytisza vizében.

És íme, amint ötvenlépésnyire közelítettem meg a tócsát, hirtelen észrevettem, hogy valamilyen madár szállt rá. Mozdulatlanul állt, mint egy gömbölyű fekete pont.

Amint megálltam, a madár megfordult, és megláttam nyugtalanul felemelt fejét. Valószínűleg olyan típusú kacs volt, amilyenek a derekamondó lógtak most. Épp készült elrepülni. Könnyed, szinte láthatatlan, nyugtalan vibrálással teli mozdulatai utáltak erre.

Drága barátom, te tudod a hirtelen észlelt vad miképp készítet bennünket arra, hogy megremegeve a puskánk után kapjunk. A vér a fejünkbe tódul, az izgalom megállítja a lélegzetünket és szempillantás alatt az egész figyelmünket az előttünk lévő madarra vagy állatra összpontosítjuk. Leküzdehetetlen vágy tör ránk, hogy levadászunk. Remegünk a feszültségtől, nehogy elszalasszuk a pillanatot, amelyben le kell adnunk a lövést...

Amikor felfogtam, hogy a kacs elrepülhet a fűzfák ágai között, és elrejtőzhet a tekintetem előtt, úgy döntöttem, lövök, még mielőtt felszállna.

Felé irányítottam a puskacsöveit, és amikor a célzógömb rásiklott sötét kontúrjára, meghúztam a ravaszt...

A könnyed füst mögül láttam amint a kacs megremegett, ahogy az ólomgolyócskák vízsugarakat emeltek mellette, és ahogy a parton a hóban fekete pöttyök jelentek meg az ólomszemek behatolásától. De, csodák csodájára, a kacs továbbra is ugyanúgy állt a tócsában, mint előtte – nyugodtan, mozdulatlanul. Nem kezdett el csapkodni a szárnyaival, nem úszott el a hátára fordulva, nem merült el a vízben menedéken keresve a halál előtt, ahogy azt minden megsebzett vagy haldokló vízmadár tenné. Lassan, könnyedén, ismét jól kigömbölyödött labdára hasonlító felém fordult.

Meglepetten és bizalmatlanul elindultam felé ujjamat a másik ravaszra helyezve, készen arra, hogy újra rálőjek. Nemcsak meglepett, de zavart is voltam egyben, mintha csak valamilyen sebezhetetlen szellemre lőttem volna, ki-re nem vonatkoznak az élet és a halál szabályai.

Amikor közelebb mentem, láttam, hogy a tócsában nem egy kacs, hanem egy fekete szárcsa fekszik. Hamuszürke teste erős volt és tiszta. Sűrű tollazatán egy csepp vér sem látszott.

Nem mozdult. Úgy tűnt, teljesen elmerült abban a dermedt és kissé meglepett bámészkodásban, amelynek az alacsonyrendű lények adják át magukat, amikor nyugodtak és nem leselkedik rájuk semmilyen veszély. Semmilyen hatással nem volt rá a jelenlétem, mintha csak nem is léteznék számára, annak ellenére, hogy már a tócsa szélén álltam, és a köztünk lévő távolság nem volt több kétlépésnyinél.

A tökéletes, ébenfekete kis feje, amelyet fehér taréj díszített, előre irányult, tekintete mintha átsiklott volna a fehér völgy fölött, egy pontra meredt a láthatár mögött. Mintha csak valami végtelenül fontos dolog nyelte volna el, ami teljesen uralja a figyelmét és menthetetlenül magához láncolja. Jeges nyugalom és teljes közömbösség áradt minden egyéb iránt ebből a vízen békésen úszó lényből.

Naпуснах рекичката и тръгнах през равнината към града. Вървах край една вада за напояване, изпълнена със снежна каша. Далече пред мене като зелено огледало сред бялото поле се виждаше голяма локва. Няколко ниски върби самотно се издигаха край нея и техните голи клони едва се оглеждаха в бистрите ѝ води.

И ето, когато се приближих на петдесетина крачки до локвата, изведнъж забелязах, че сред нея е кацнала някаква птица. Тя стоеше неподвижна, като кръгла черна точка.

Щом се спрях, птицата се обърна и аз видях неспокойно вдигнатата ѝ глава. По всяка вероятност беше патица от вида на тия, които сега висяха на кръста ми. Тя се готвеше да излети. Това личеше от нейните леки, почти неуловими движения, изпълнени с тревожен трепет.

Ти знаеш, драги приятелю, как внезапно забелязаният дивеч ни кара да изтрпнем и да се хванем за пушката. Кръвта нахлува в главата ни, възбудата спира дъха ни и в един миг цялото внимание се съсредоточава само към птицата или животното, което е пред нас. Едно неудържимо желание да го придобием ни изгаря. Ние треперим от напрежение да не изпуснем секундата, в която трябва да дадем изстрела...

Като съобразих, че патицата може да литне през клоните на върбите и да се закрие от погледа ми, реших да стрелям, докато не се е вдигнала.

Насочих цевите към нея и когато въздухът на мушката докосна тъмното ѝ тяло, дръпнах спусъка...

През лекия дим видях как птицата трепна, как дробинките повдигнаха водни бризки край нея и как на брега на снега се появили черни точки от попаденията на оловните зърна. Но, чудно нещо, патицата остана в локвата, както преди – спокойно и неподвижно. Тя не запляска с крила, не плувна обърната по гръб, не се гмурна във водата да търси спасение от смъртта, както би направила всяка ранена или умираща водна птица. Тя само се обърна леко и бавно към мене, тъй че отново заприлича на добре закръглена топка.

Учуден и недоверчив, тръгнах към нея с пръст на другия спусък, готов отново да стрелям.

Изпитвах не само учудване, но и смут, сякаш бях стрелял по някакъв призрак – неуязвим, стоящ вън от законите на живота и смъртта.

Когато се приближих, видях, че в локвата стои не патица, а една черна лиска. Тъмнопепелявото ѝ тяло беше здраво и чисто. Нито една капчица кръв не се виждаше по гъстата ѝ перушина.

Тя не мърдаше. Изглеждаше напълно потънала в това вцепенено и малко учудено съзерцание, на което се предават низшите същества, когато са спокойни и не са заплашени от никаква опасност. Моето присъствие не ѝ направи никакво впечатление, сякаш не съществувах за нея, макар че аз стоях вече на брега на локвата и разстоянието, което не разделяше, не беше по-голямо от две крачки.

Малката ѝ глава, изящна и лъскавочерна, на която се виждаше бяло гребенче, беше насочена напред, като че погледът ѝ минаваше над бялата равнина, загледан втренчено в някаква точка отвъд хоризонта. Тя сякаш беше всепогълната от нещо безкрайно важно, което властно беше грабнало нейното внимание и го приковаваше неотразимо. Ледено спокойствие и пълно безразличие към всичко останало лъхаше от това същество, плувнало кротко във водата.

Представи си, че би могъл да видиш отдалече тая невероятна картина – ловеца и дивата птица, двамата тъй близо един до

друг: човека – учуден, недоумяващ, дивеча – напълно равнодушен към присъствието на своя най-страшен враг, и всичко това в тая снежнобяла спокойна равнина, в която виелицата е оставила след себе си само мир и тишина. Не би ли повярвал, че в тоя час на земята се е извършило великото чудо, което ни обещава евангелските легенди?

Още няколко секунди, и аз усещах, че не ще мога да издържа пред тая загадка. Искаше ми се да извикам, да махна с ръка или да пресегна и хвана това мъничко черно създание, което не се босше от мене и чието спокойствие изглеждаше тъй величествено.

И ето, когато бях готов да нагазя водата, птицата трепна. Дългата ѝ шия се сви, главата ѝ се дръпна леко назад и цялото ѝ тяло потрепера в конвулсивен порив, сякаш тя искаше да запази нещо, което до този миг с мъка задържаше в гърдите си. После заплува бавно към парчето лед, което не се виждаше пред нея, и като протегна шията си, натисна студената твърдост със седефенобелия си клюн. Все по-мъчително и по-силно забиваше тя човката си в леда, като че искаше по този начин да сподави болката си. Изведнъж тялото ѝ се отпусна, малката ципица полузатвори нейните черни очи и тя се обърна по гръб. Беше мъртва.

Едва тогава аз разбрах коя сила беше надвила страха в това създание. То беше ударено смъртно. И когато оловното зърно е проникнало в гърдите му и то е почувствувало идването на смъртта, цялото му същество е било погълнато от приближаването на тая важна минута. То не е имало време да се занимава с мене, защото се е подготвяло да посрещне своя край... В тия няколко минути може би неговата душа е усещала част от оная скръб, която всяко живо същество изпитва пред прага на смъртта.

Дълго време гледах замислено малкия труп, плувнал неподвижно в зеленикавата вода.

Когато погледът ми отново срещна белия венец от планини и мирното спокойствие на равнината, стори ми се, че този живот, който отнех, не е изчезнал безследно, но като една малка капчица е преминал в океана на великата и вечна сила, която ражда живота... И аз разбрах защо ние, хората, сме виждали в смъртта известна красота и защо сме ѝ възлагали дори надежди. В това преминаване от тук към там, във вечния възврат, за който говорят философите и религиите, нашият ум е откривал безсмъртното начало на живота и е черпел нови сили за духа...

Преди да си тръгна, извадих трупа на птицата от водата и го положих на снега, подтикнат от желанието да го запазя от гниене и грозота.

Това исках да ти разкажа в оня чудесен есенен ден. Ти си ловец и не ще ме упрекнеш за безцелното убиване на тая птица. Животното ни е потребно да се въздигнем чрез него, но когато човек знае какво нещо е смъртта, вярата в безсмъртното начало на живота спира ръката му и изпълва неговата душа с просветление и обич.

Képzeld csak el, hogy távolról nézhetné ezt a hihetetlen képet – a vadász és a vadmadár, ők ketten egymáshoz oly közel: az ember meglepetten, értetlenkedve, a vad teljesen közömbösen a legádázabb ellensége jelenléte iránt, és mindez ebben a nyugodt, hófehér völgyben, amelyben a hóvihar csak békét és csöndet hagyott maga után. Nem hinnéd el akkor, hogy ebben az órában bekövetkezett a világ nagy csodája, amelyet az evangélium legendái ígérnek?

Még néhány másodperc, és úgy éreztem, nem bírom tovább ezt a talányt. Kiáltani lett volna kedvem, inteni a kezemmel vagy átnyúlni és megfogni ezt a kis fekete teremtményt, amely nem tartott tőlem, és amelynek nyugalma oly felségesnek hatott.

És íme, amikor már készen álltam, hogy átgázoljak a vízen, a kacsza megremegett. Hosszú nyaka meghajlott, feje enyhén hátrahajlott és egész teste görcsös rángatkozásba kezdett, mintha meg akarna őrizni valamit, amit idáig keservesen őrzött mellében. Majd lassan elúszott az előtte lévő jégdarabhoz, amit nem lehetett látni, és ahogy ki-nyújtotta a nyakát, gyöngyházfehér csőrével megnyomta a hideg keménységet. Egyre fájdalmasabban és erősebben verte csőrét a jéghez, mintha így akarná elfojtani a fájdalmát. Teste hirtelen elernyed, a kis hátya félig rácsukódott fekete szemére és a hátára fordult. Halott volt.

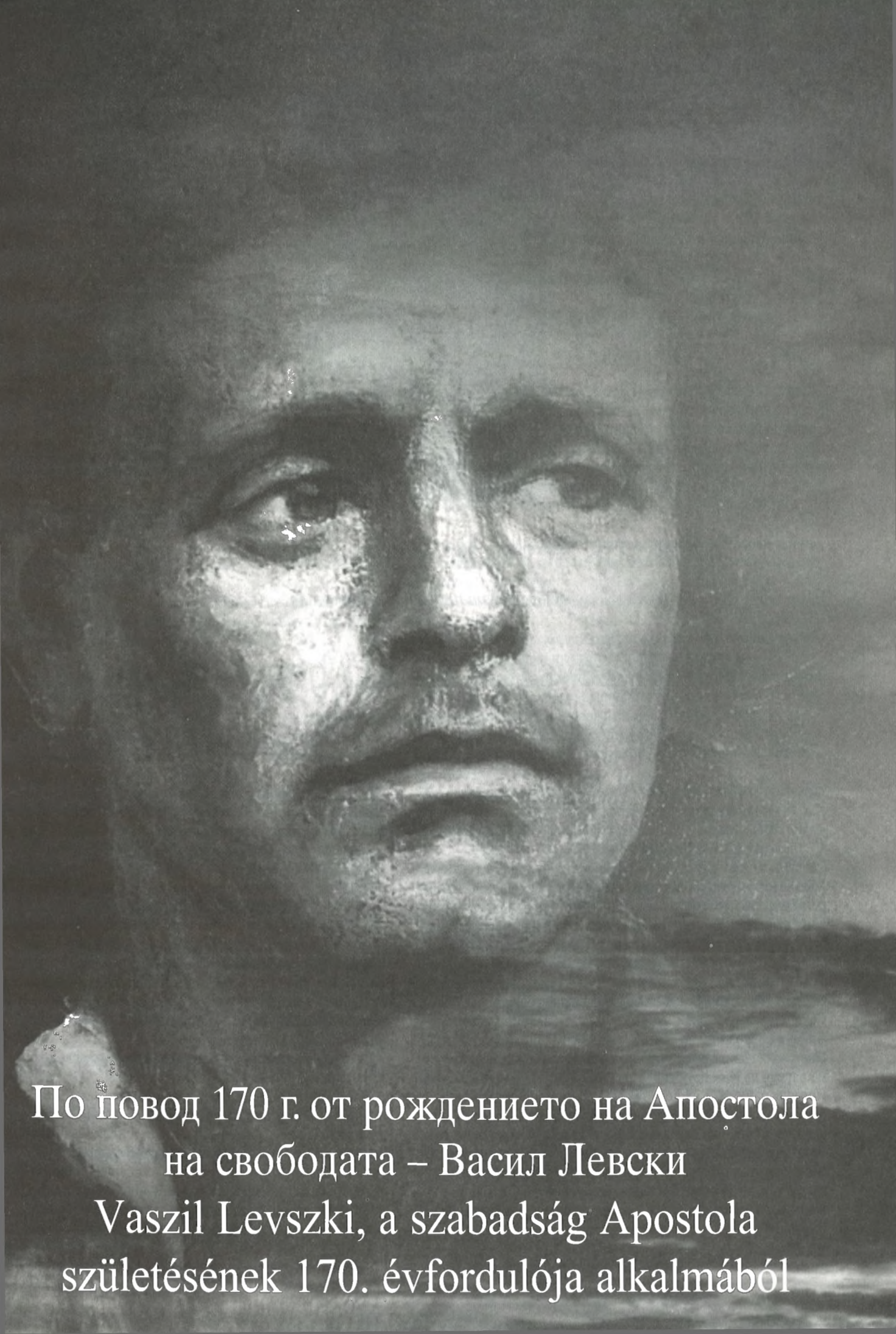
Ekkor értettem meg, miféle erő győzte le a félelmet ebben a teremtményben. Halálos lövést kapott. És amikor az ólommag a mellébe hatolt, és ő megérezte a halál érkezését, az egész lényét magával ragadta e fontos percnél az eljövetele. Nem volt ideje velem foglalkozni, mert felkészült arra, hogy találkozzon a végítélettel... Talán ebben a néhány percben lelke annak a bánatnak egy részét élte át, amit minden élőlény átél a halál küszöbén.

Hosszan, elgondolkodva néztem a kis tetemet, mely mozdulatlanul úszott a zöldes vízben.

Amikor a tekintetem ismét találkozott a fehér hegykioszorúval és a völgy békés nyugalmaival, úgy éreztem, az élet, melyet elvettem, nem tűnt el nyomtalanul, mint egy kis csepp, átfolyt a hatalmas és örök erő óceánjába, amelyből születik az élet... És megértettem, hogy mi, emberek, miért látunk a halálban bizonyos szépséget, és miért fűzünk hozzá még reményeket is. Ebben az itteniből a túlnaniba való átmenetben, az örök körforgásban, amelyről a filozófusok és a vallások beszélnek, a mi eszménk felfedezte az élet halhatatlanságát, és új erőket merített a lélek számára...

Mielőtt hazamentem volna, kivettem a vízből a madár holttestét, és a hórétteg tetejére helyeztem, annak vágyától vezérelve, hogy megmentssem a rothadástól és elcsúfultól.

Ezt akartam neked elmesélni azon a csodás őszi napon. Te vadász vagy, és nem fogsz elítélni e madár céltalan megöléséért. Szükségünk van az állatra, hogy általa felemelkedjünk, de amikor az ember tudja, mi is valójában a halál, az élet halhatatlanságába vetett hit megállítja a kezét, megvilágosítja lelkét és szeretettel árasztja el lényét.

По повод 170 г. от рождението на Апостола
на свободата – Васил Левски

Vaszil Levszki, a szabadság Apostola
születésének 170. évfordulója alkalmából

1 Васил Левски като знаменосец на четата на П. Хитов, Белград, 1867 г. Фото-ателие на Ан. Н. Карастоянов
Vasizil Levski P. Hitov szabadcsapatának zászlóvivőjeként – Belgrád, 1867, An. N. Karasztojanov műterme

Васил Левски: Времето е в нас

Откъси от писмата на Апостола

Vasizil Levski: Az idő bennünk van

Részletek az Apostol leveleiből

Ако спечеля, печеля за цял народ, ако изгубя – губя само мене си.

Писмо до П. Хитов, февруари – май, 1868

Размислете зряло, работата не е само по Балканът, но революция в място ---.

Ний, дейците, сме си посветили животът за отечеството, да работим за толкова милиона народ. Трябва да се мисли зряло, да не изгубим и сега.

Трябва да зимаме опити, па и да се съветуваме един други и да се слушаме; да избегваме даже и най-малка гордост.

Секи каквото заслужи, то не му се изгубва: било каквото – добро или зло.

Ние сме жадни да видим отечеството си свободно, па ако щат ме нареди да пася патките.

Историята ни няма да прикачи заслугата ми другиму.

Аз съм се обещал на отечеството си жертва за освобождението му, а не да бъда кой знае какъв. --- Какво искам повече, като гледам отечеството си, че ми е свободно! Такова нали ми е предназначението днес за него, не да видя себе си на голям чин, но да умра, братко.

Българско ще гърми бляскаво като едничка държава в цяла Европа!

Ha nyerek, az egész népnek nyerek, ha vesztek, csak önmagamat vesztem.

Levél P. Hitovhoz – 1968. május

Gondolkodjatok éretten, nem csak a Balkánról van szó, hanem a forradalomról helyben...

Mi, forradalmárok a hazának szenteltük az életünket, hogy emberek millióiért dolgozzunk. Éretten kell gondolkozni, hogy ne veszítsünk most is.

Át kell vennünk a tapasztalatokat, és tanácskoznunk kell egymással és meghallgatni egymást; kerüljük el a büszkeség minden szikráját.

Ki mit érdemel, az nem vész el: legyen az bármi – jó vagy rossz. Arra szomjazunk, hogy szabadnak lássuk a hazánkat, még ha kacsák legeltetésére köteleznek is majd.

A történelmünk nem fogja az érdemeimet másnak tulajdonítani.

Áldozatul ígértem magam a hazámnak a felszabadulásáért, nem pedig azt, hogy az ég tudja milyen leszek. – Mi egyebet is akarhatnék még, amikor szabadnak látom hazámat? Hiszen ez vázolódik ma föl előttem! Nem magas poszton kívánom látni önmagam, inkább meghalni, testvér! S akkor ügyünk felragyog, és a bolgár föld villám-

фъnye-mennydörgése egyetlen államként mutat meg bennünket egész Európában...

Жó szívvel kell szeretнünk azt, aki megmutatja a hibáнат, különben ő не а barátуंक!

Levél F. Totjuhoz, 1871. március 1.

Hétmillió болгáр életével játszуंक, éretten kell cselekedнünk... Testvéreк, гондоljátок át még egyszer jól, hogy sokszor becsaptak bennуंक az emberek, сőt а közүлүंक valók is... Mindörökké hallgatни fogоk az okос és báтор шзотöбbségre.

Levél D. Popovhoz, 1871. április 11.

Teljesen elégtүंक а forróсágtól és még mindig не tudjuk enyhíteni!

Végig veleteк maradоk: előre а тiszта szabadságért vagy а halálért!

Levél F. Totjuhoz, 1871. április 18.

Sok példa van а szemүंक előtt: ма ember, holnap pedig számár! Ami engem illet, azt hiszem, jól megismertetek, не ма kezdtem а munkámat, hanem 1861-ben, onnantól kezdve mostanáг... Ha не tudjátоk, kérdezzetek és jól jegyezzétek meg: ha teljes mértékben hisztek nekem, akkor tudом, hogy а szavaim igazzá válnak bennetek! Próbátétel kell!

Levél D. Popovhoz, 1871. április 30.

Kүlönféleképpen dolgozоm а munkásainkkal: аз ember és а munkája szerint. Óvakodнуंक kell, mert sokan közүлүंक mátol holnapig се állhatatosак.

Levél D. Popovhoz, 1871. április 30.

Ha Bulgáriáról van szó, аз idő bennүंक van, ми meg аз időben, ő alakít bennүंकet és ми őт.

Tehát те, mint тiszта болгáр és okос vezér figyelj: neked kell-e а nép шзотöбbsége után menned, amely kiválasztott, vagy emberek millióinak egy fő után!

Adjоn аз Isten egyetértést és szeretetet először is а néпүंक vezetői között! Hadd legyen mindvégig а testvéred és а zászlóvivőd, ha те is velүंक leszел mindhalálг. – Majd megérted, milyen szabadságot akarуंक--: тiszта szabadságot а болгáр embernek és mindenkinek а magáét.

Levél P. Hitovhoz, 1871. május 10.

Mert ott köztetek én voltam а legegyszerűbb, és szavakkal не értettүंक meg egymást. Akkor аз én utam аз volt, hogy visszamegyek Bulgáriába és úgy dolgozуंक, ahogy аз eszүंक diktálja, közүleteк meg, akinek kedvére van, jön velүंक, шзól nekүंक, ми pedig bevessзүंक magуंक közé. Nincs шзүкség аз elzárkózásra és kibúvókra, inkább mondd azt: „Ez és ez а hibád”, hogy kijavítsам, ha тiszта ember vagyоk: ahogy én се hallgatom el а legкisebb eltévelyedéseket, vagy inkább úgy mondanám értелenségетeket sem. А hazáért dolgozуंक, bátyó! Шзólj те аз én eltévelyedéseimért, én pedig а tieidért, hogy kikүszöбölhessүк őket és egyүтт haladjуंक, ha emberek akarуंक lenни!

Levél Iv. Karsovszkihoz, 1871. június 20.

Ne а szavakat nézzүк, hanem а munkát!

А jóllакott ember не tudja, mennyi kenyерet adjоn аз éhesnek, azért kell megkérdezни аз éheset: mennyi kenyе-

На драго сърце трябва да обичаме оногова, който ни покаже грешката, инък той не е наш приятел!

Писмо до Ф. Тотю, 1 март 1871 г.

Играем с живота на седем милиона българи, трябва зряло да се постъпва...

Братя, размислете се пак хубаво, че доста сме се лъгали от хората, па и помежду нази си...

Завсегда остаям послушлив на умно-безстрашливото вишегласие.

Писмо до Д. Попов, 11 април 1871 г.

Цели сме изгорели от парене и пак не знаем да духаме!

Остаям докрай с вас: за свобода чиста или смърт!

Писмо до Ф. Тотю, 18 април 1871 г.

Имаме пред очите си доста примери: днес е човек, а утре – магаре! Да кажа за мене си, вий сте ме, мисля; познали твърде добре, че аз днешен не съм в работата си, а от 1861-во лято, оттогава и досега... Ако не знаете, питайте и научете се добре: че ако ме земете за вярване пълно, тогава знам, че и думите ми ще бъдат истинни във вас! Трябва изпит!

Писмо до Д. Попов, 30 април 1871 г.

Аз работя с нашите работници различно: спред човека и работата му. Трябва да се вардим, че мнозина от днес до утре не са постоянни.

Писмо до Д. Попов, 10 май 1871 г.

Ако е за в Българско, то времето е в нас и ний сме във времето, то нас обръща и ние него обръщаме.

Та ти, като чист българин и умен войвода гледай: ти ли трябва да вървиш по народното вишегласие, както е избрало, или милиони хора – след една глава!

Дай боже съгласие и любов най-напред между народните ни главатари! Докрай нека бъде твой брат и байрактар, ако си и ти с нас до смърт. ---

Ще разбереш каква искаме да бъде нашата свобода ---: чиста свобода българину и секому своето.

Писмо до П. Хитов, 10 май, 1871 г.

Защото там аз между всички ви бях най-простият и с думи не можехме да се разберем. Тогава моят път беше: да си се върна в Българско и да си работим, както ни стига умът, че от вас комуто се хареса, да върви с нас, той ще ни се обади и ний ще го приемем.

Не трябва таквоз бутане и заобикалки, но кажи: „Това и това ти е грешката“, та да се поправя, ако съм чист човек: както и аз за вашите най-малки криволици, или по-добре да кажа неразбории, не ги замълчавам.

За отечеството работим, байо! Кажи ти моите и аз твоите криволици, па да се поправиме и се да си вървим наедно, ако ще бъдем хора!

Писмо до Ив. Кършовски, 20 юни 1871 г.

На думи да не гледаме, но на работа!

Ситият на гладния не знай колко хляб да му даде, затова се и пита гладния: колко хляб искаш? Йоще по-ясно: малките реки се втичат в по-големите и тъй нататък...

Както речат повечето игроводи, така ще играем.

Писмо до Р. Попхристов, 20 юни 1871 г.

Днешний век е век на свободата и равноправността на сичките народности.

--- И ний търсим случай да разкъсаме робските тези вериги--- да повдигнем несъборим храм на правата наша свобода и дадем всякому своето.

--- Всичко се състои, според нас, в нашите задружни сили. Против тях не може противостоя и най-силната стихия. Защото туй дело е дело на народното освобождение, дело българско.

--- Времето за помаганиято е сега; подир захващаниято на въстанието общо --- вратата за родолюбците ще се затворят. Останалите и закъснелите не ще бъдат вече наши приятели (на отечеството), не ще да ги е раждала българка, не са хора!

Писмо до Хр. Георгиев, 6 октомври 1871 г.

Гледай народната работа повсиче от всичко друго, повече и от себе си да я уважаваши!

Писмо до Хр. Иванов-Големия, 4 август 1872 г.

Аз съм посветил себе си на отечеството още от 1861-во лето да му служа до смърт и да работя по народната воля. И ако това ти не видиш, че си неверен, то децата ти ще видят, ще помислят и за тебе! --- Ето че ти не си народен: виждаш злото народно и не го казваш, а чакаш го да стане по-голямо и да убие народа.

Писмо до Ан. Попов-Попхинов, 25 август 1872 г.

Не мога да гледам на страховитите ни работници, които от страх засират сичко, и работата да стои на едно място.

Затова още не съм поверил работата си другиму, защото ако е в едно добър, в друго го няма. Ако е решителен, то той ще бъде неразсъдителен: ако ли е разсъдителен, то страхът му го не пуца да прекрачи по-нататък...

--- На такива хора дай работа, които са разсъдителни, постояни, безстрашни и великодушни! --- Длъжност ми е да кажа, защото можа да умра...

Писмо до Л. Каравелов, 16 септември 1872 г.

За тия думи, че ги изричам с чисто сърце, кълна ви се в името народно! Така ви казвам, че от едно място трябва да се свиря, а сичките други да играят, пък песента ни е отпред очите ни, комуто се хареса, нека се хваща на хорото...

--- Аз вярвам очите си, защото досега не са ме излъгали --- с гледание на уста, не си още познал нищо и никого. --- Това да си го кажем в очи не е срамота. Така правят чистите хора. Съдете умно, че от нас се чакат уж пусто и върло по-големи работи!...

В народната работа няма шега, пазете се...

Писмо до Д. Попов, 16 септември 1872 г.

ret kérsz? Még világosabban: a kis folyók beleömlenek a nagyokba és így tovább...

Ahogy a körtánc vezetőinek többsége mondja, úgy fogjuk járni.

Levél R. Pophrisztovhoz, 1871. június 20.

A mai évszázad minden nép szabadságának és egyenjogúságának az évszázada.

-- Mi is keressük az alkalmat, hogy szétszakíthassuk rabláncainkat – hogy felépítsük igaz szabadságunk ledönthetetlen templomát és mindenkinek megadjuk, ami jár.

-- Szerintünk minden az együttes erőnkben rejlik. Vele még a legerősebb természeti elem sem tud szembeszegülni. Mert ez az ügy a népfelszabadulás ügye, bolgár ügy.

-- Most van itt a segítség ideje; a közös felkelés megindítása után a hazaszeretők mögött az ajtók bezárulnak. A többiek és az elkésettek nem lesznek már a barátaink (a hazának), nem bolgár anyától születtek, nem emberek.

Levél Hr. Georgievhez, 1871. október 6.

A nép dolgára mindennél jobban ügyelj, jobban tiszteld, mint saját magadat.

Levél Hr. Ivanov-Golemijához, 1872. augusztus 4.

Már 1861-ben a hazának szenteltem magam, hogy halálomig szolgáljam őt és a nép akarata szerint dolgozzak. És ha te ezt nem látod, mert hitetlen vagy, majd a gyerekeid látni fogják, gondolnak majd rád is! --- Lám te nem vagy a nép fia: látod a rosszat a népben, és nem szólsz, hanem várod, hogy még nagyobb legyen és megölje a népet.

Levél An. Popov-Pophinovhoz, 1872. augusztus 25.

Nem bírom nézni a gyáva embereinket, akik félelemből elrontanak mindent, a munka meg egy helyben áll.

Ezért nem bíztam még a munkámat másra, mert aki az egyik dologban jó, a másikban nem ér semmit. Ha határozott, akkor nem megfontolt, ha megfontolt, akkor a félelem nem hagyja őt továbblépni...

-- Olyan embereknek adj munkát, akik megfontoltak, állhatatosak, rettenthetetlenek és nagylelkűek! --- Kötelességem szólni, mert lehet, hogy meghalok...

Levél L. Karavelovhoz, 1872. szeptember 16.

Ezekre a szavakra, hogy tiszta szívből mondom őket, megesküszöm nektek a nép nevében! Így mondom nektek, hogy egy helyről kell szólania a muzsikának, mindenki másnak járnia kell a táncot, a dal pedig a szemünk előtt van, akinek tetszik, álljon be a körtáncba...

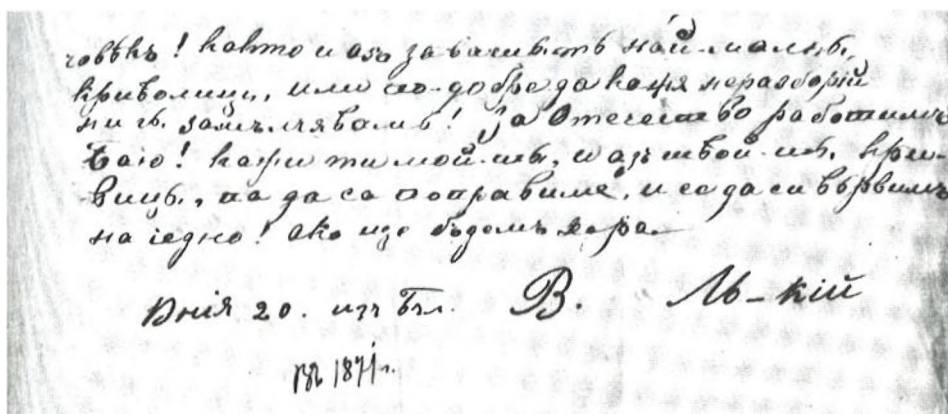
-- Én hiszek a szememnek, mert eddig még nem csapott be – ha csak a száját nézed, még semmit és senkit nem ismertél meg. – Nem szégyen ezt egyenesen kimondani. Így tesznek a tiszta emberek.

Gondolkodjatok okosan, hiszen tőlünk sokkal de sokkal nagyobb dolgokat várnak!...

A nép dolgában nincs helye tréfának, vigyázatok...

Levél D. Popovhoz, 1872. szeptember 16.

XEMYC • 23 • HAEMUS

Damjan Damjanov

Az Apostol nyomában

Két nyom a hóban. Két emberi lábnyom.
Kakrina felé. Egyenest arra.
Fölöttük két csillag – sárga és álnok –
bearanyozott áruló szemek.
Két nyom a hóban. A legmélyebb hóban.
Öt századig hullott a lelkekben,
elnyelt házakat, szíveket, azonban
a nyomokat csak nem temette be.
Két nyom. Ott a hó még manapság is vérzik –
ah, biztos sántított az az ember.
Jól tudta ő – hosszú úton megy majd végig –
a kötélről az unokáimig.
A szultán bíróságától a lelkemig.
Gyötrelmes, dicsőséges, lázas út.
Ezt emberek gyalog meg aligha teszik,
még ha Levski is az az illető!
Hogy tette volna meg másokra áldozott
vérével s lelkével, mi feltámadott!
Még ha nem is ember, hanem oroszlan volt,
nem is Apostol, Isten a neve!
Két nyom a hóban. A legtisztább hóban.
A kötélről a jövő évekig.
Megtanítottál rá, szent Apostol, hogyan
haladjak a te friss nyomaiddban!
Hogy magasztos életedhez eljuthassak
s megadjam hatalmas tartozásod:
mivel népednek vagy adós, tíz garassal
ezt is beirtad keserves noteszodba:
„Olajbogyót vettem. Éhes voltam.”

Levski notesza

„Népem????”

115. old.

...És ez az oldal, látszik rajta, nedves...
Mi ez? Könny? Sár? Vér?... A lap nem beszél.
Csak nem pont ő sírt volna? Hihetetlen!
Csak nem lett sáros – ő, ki tiszta, mélyen?
A tiszta, kinek könny nem volt szemén?
Ha sár ez, kinek az ezüstös sara
csillog a lapon mely megsárgult már?
Kinek a vére csöppent a papírra?
Kinek világíthat mocskos fájdalma
tisztán, a szent kötél felé útján?
Mit kérdezett elnyújtott kiáltással
hat betűvel s kérdőjelekkel? A sírás
ürmöt arat-e a négy sarlójával,
amibe minden ember beleborzong
a „Népem????” után? De némák! Némák!
Milyen „nép”? És melyik „nép”? Az átkozott
kötél Karpinától Szófiáig feszül!
Ez a nemzetség vajon milyen nép volt,
ha egyetlen embert – őt – megmenteni
nem tud húsz rendőr karmai közül?
Hol rejtőzött akkor? Hová bujdosott
melegedni és hogy baj ne érje,
hogy azon az ordas hegyen nem tudott
egy farka üldözőtől megmenekülni?
És még kész volt ő meghalni érte!...
Ugyanezért... Húszan vezettek egyet.
Az egész „szent” nép között egy embert...
Átszúrt rajtam négy szörnyű kérdőjelet
és még ma is vérzik a lelkem – „Népem????”
Se hang, se kép... Kérdőjelek – bennem!
Bűn, vagy sem, kihúszom, Isten megbocsássa,
keresztet vetek, arc van alatta:
nem vad török s az áruló Krasztjo atya...
Hanem te, népem – tisztán vagy mocskosan,
ki a kötélre felakasztotta!

Juhász Anna fordításai

Jordan Radicskov

A kakrinai fogadó az Apostol elfogatása után

Йордан Радичков

Къринското ханче след залавянето на Апостола

Amikor a bolgár szabadság apostola, Vaszil Levszki kiment két revolverrel, hogy kitörjön a tizenhét török járórgyűjéből, akik minden oldalról körbekerítették a kakrinai fogadót, és lövöldözve igyekeznek utat vágni magának a hófödte mező felé, bocskora egy balszerencsés véletlen folytán fennakad a sövénykerítés egyik cövekén, amelyet magasra fontak, hogy védje a fogadót a farkasoktól, csavargóktól és nemkívánatos vendégektől. Az Apostol néhány pillanatra fennakad a sövényen és a járórgpuskájának célpontjává válik. Kiáltások verik fel a téli éjszakát, elmosódott körvonalú alakok futnak elő a havas derengésből, puskák ropognak, a rendezetlen sortűz vaktában keresi áldozatát. Az Apostol leroskad a hóba, megfesti a vére. Sebesült, a revolverei üresek, egy szál egyedül van a tizenhét járórgszemben.

Elfogják és megkötözik.

Vajon tudták-e a járórg azon az éjszakán, hogy Vaszil Levszki az előző napon sok pénzzel hagyta el Lovecs városát, s ezért kerestek-e nála pénzt?

Ma már ezt senki nem tudná megmondani!

A járórg nagyon szorgosak: nemcsak az Apostolt motozák meg, feltúrják a vérrel fröcskölt havat is meg az átkozott sövény környékét. A kutakodók találnak néhány ezüst Medzsid-tallért, ez felszítja étvágyukat. Mohón turkálnak tovább, és letapossák a havat. Valakinek eszébe jut, hogy meleg vizet kell hozni a fogadóból, azzal locsolják a helyet, de egy vödör meleg víz aligha tudja felolvasztani azt a vastag hótakarót, amelyen ott maradt a bolgár apostol lenyomata, ahogy a török járórg rendezetlen sortűze után leroskad!

Virradat előtt egy szekeres ember bukkan fel az úton. Gabonát vitt ez az ember a malomba, hozza a lisztet. A járórg lefogalják a szekért, felraknak rá egy, a lövöldözésben megsebesült járórg, felkényszerítik a szekérre a megkötözött Apostolt is, és még pirkadat előtt elindulnak Lovecs felé az úton, a szekér mögött vezetve a bolgár

Korato bulgariskiyat apostol Vasil Levski se vturva s dva revolvera, za da razkŕsa obrŕŕa na sedemnadestete turski zaptieta, obgradiли ot vsichki strani Kŕrinskoto hanche, i s gŕrmeŕi da si propрави pŕt kŕm zasneŕenoto pole, to po една nелепа случайност цŕrvulŕt mu se закачва върху един от коловете на плета, изплетен високо, за да предпазва ханчето от вълци, от скитници и от нежелани гости. За кратко време Апостолът увисва на плета и става мишена на пушките на заптиетата. В зимната нощ се чуват викове, неясни силуети прибягват из снежния здрач, припукват пушки, нестройният залп тŕрси слепешком своята жертва. Апостолът пада ничком в снега и го обагря с крŕв. Той е ранен, revolverите му са празни, сŕвсем сам е срещу седемнадесете заптиета.

Залавят го и го връзват.

Може ли да каже някой дали заптиетата са знаели през онази нощ, че Васил Левски напуска предния ден град Ловеч с много пари в себе си, за да тŕрсят в него пари?

Това днес никой не може да каже!

Заптиетата са много усърдни, освен че претŕрсват Апостола, то те се ровят и тŕрсят и из опрŕскания с крŕв сняг, както и около ужасния плет. Тŕрсачите намират няколко сребŕрни меджидиета, това засилва апетита им. Те продължават да ровят настŕрвено и да отŕпкват снега. Някои се сещат да донесат от ханчето топла вода и да напрŕскат снега с нея, но мигар може с едно ведро топла вода да бŕде стопен онзи дълбок сняг, в който оста на отпечатъкът на българския apostol, паднал ничком подир нестройния залп на турските заптиета!

Преди разсъмване по пътя ще се появи човек с каруца. Този човек е мливар, който идва с мливото си от воденицата. Заптиетата турят рŕка на каруцата на мливаря, натоварват в нея едно ранено при престрелката заптие, качват в каруцата и връзания Апостол и преди още да се е разсъмвало, потеглят по пътя за град Ловеч, като водят отподире си и катŕра на българския apostol, чийто празен самар се поклаща върху гŕрба на животното.

Снегът много скоро ги скрива от поглед.

Подир тях ханчето остава пусто и празно. То постепенно изстива, потънало до колене в сняг, загуглено в сняг, стъклата на малките му прозорци се заскрежават, сякаш ханчето ослепява бавно и няма да може да вижда нищо повече с побелелите си очи. В зимния здрач то напомня за живо същество, митическо и нямо, припъзляло безшумно и тайно през времето и застанало на пътя край Къкрината, за да чака там единичкия син на България, апостола Васил Левски... Бе го дочакало! И макар че вече изстиваше и ослепяваше от студа, изглежда, че му стигаше това да чува през падащия безшумно сняг кучетата на Къкрината и кукуригането на петли. Одърът, върху който преспа Васил Левски, бе разхвърлян от заптиетата и отдавна изстинал, никаква следа не остана там от Апостола освен една малка, едва забележима вдлъбнатина върху възглавницата, където през нощта бе отпочивала немирната му глава.

От своя страна Апостолът също тъй бе вървял през времето към това прокълнато ханче и ето че накрая, побутвайки го леко, съдбата го отби в него и хлопна тихо вратата зад гърба му. По този начин човекът и ханчето свързаха завинаги съдбите си, вплетоха се като зъл възел в българската история и в българското съзнание и останаха там като зъл възел за вечни времена. Дали някой бе чул изстрелите при Къкрината през тази нощ, аз не зная. И дали бяха чути от някого разговорите на заптиетата, пълни с недомлъвки, докато ровеха усърдно снега, търсеха бели меджидиета и тъпчеха отпечатъка на Апостола, аз също така не зная. И никой днес не знае и не може да каже дали всичко това е било чуто, или е било само предположение.

Но ето че из колибите и колибарските селища плъзва мълва.

Според мълвата у Апостола са се намирали много пари, които той успял да разхвърли в снега още докато се мъчел да разкъса кордона на заптиетата, а така също и по-късно, когато видял, че всяка надежда за спасение е изгубена. Мълвата е нещо изключително мощно, тя прониква навсякъде, промъква се тайно, пропъзлява през пукнатините, пълзи по отвесни стени, върви на пръсти, сама тя с пръст на устата, шушука, съзаклятничи, обгръща човека отвсякъде, притиска го като лепкава мъгла, вмъква се в смутената му душа. Ако пътят за там е затворен, то тя прониква едва ли не през порите на кожата му, влиза незабелязана и в най-добре охраняваните крепости, наднича през ключалките на вратите, изнася на показ най-съкровени тайни, интригува и подкопава, с едно само нашепване съсипва нечие реноме, изграждано цял живот. В шепота и в шушукането на мълвата има злоради нотки, но има и нотки на надежда и на свята народна наивност, че утре или най-късно вдругиден ще има небесно знамение и че назрява промяна. Тази надежда за промяна народът таи дълбоко в себе си. Нис не знаем точно

апостол öszvérét is; az üres nyereg himbálódzik az állat hátán.

A hóesés hamarosan elrejtí öket szem elől.

Üresség és csönd marad utánuk a fogadóban. A viskó egyre jobban kihűl, ablakáig ér a hó, tetejét egészen beborítja, apró ablakainak üvegét jégvirág lepi el, mintha lassan megvakulna és hályogos szemével nem láthatna többé semmi mást. Eleven lényre emlékeztet a téli homályban, mitikus és néma teremtményre, amely hangtalanul és titokban kúszott ide az időn át. és lekuporodott a kakrínai út mentén, hogy ott várja Bulgária egyszülött fiát, Vaszil Levszki apostolt... Nem várt hiába! És bár kihűlt és meg-

vakult a hidegtől, úgy lát-szik, beérte azzal, hogy a kakrínai kutyák csaholását meg a kakasok kukorékolását hallgassa a néma hóesésben. A priccset, amelyen Vaszil Levszki aludt, feldúlták a járőrök és már rég kihűlt, semmi nyom nem maradt ott Levszki után, csak egy alig észrevehető mélyedés a párnán, amelyen az éjjel a nyughatatlan fő pihent. Az Apostol maga is az időn kelt át, az elátkozott fogadó felé, és lám, végül egy könnyed taszítással a sors ide lökte, rácsukva az ajtót csendesen. Így kötötte össze sorsát mindörökre az ember és a fogadó, baljós csomót alkotva a bolgár történelemben és a bolgár tudatban, és ott maradnak baljós csomóként örök időkre.

Hallotta-e valaki a kakrínai lövöldözést azon az éjszakán, nem tudom. És hallotta-e valaki a járőrök beszélgetését, lenyelt felszavait, miközben szorgosan túrták a havat, fehér Medzsid-tallérokat keresve és letiporva az Apostol

testének lenyomatát – ezt sem tudom. Ma már senki nem tudja, és nem mondhatja meg, volt-e fültánú, vagy minden csak feltételezés.

De lám, a kunyhókból és esztenákról szóbeszéd kelt szárnyra.

A szóbeszéd szerint az Apostolnál sok pénz volt, amelyet sikerült szétszórnia a hóban, miközben igyekezett szétszakítani a járőr-kordont, és később is, amikor látta, hogy oda minden remény és menekvés. A szóbeszédnek rendkívüli hatalma van, beszivárog mindenhová, titkon befészkel, beveszi magát a repedésekbe, felkúszik a meredek falakon, lábujjhegyen jár, ujjával a száján, suttog, összeesküvést sző, körülveszi az embert mindenfelől, szorongatja, mint a nyúlós kód, befészkel a megzavart lélekbe. Ha az oda vezető út le van zárva, szinte a bőr pórusaiba issza be magát, észrevétlenül veszi be a legjobban

2 Васил Левски, брат му Христо Иванов Кунчев и Христо Иванов-Големия по време на Втората българска легия 1867 г., фотография от 1867 г. Белград
Vaszil Levszki, testvére Hriszto Ivanov Kuncsev és Hriszto Ivanov-Golemia a Második Bolgár Légióban – Atanasz Karasztojanov műterme, Belgrád, 1867/68 fordulóján

вэдett ерődöket, betekint az ajtók kulcslyukain, napfényre hozza a legféltettebb titkokat, intrikál és áskálódik, egyetlen fülbesúgással tönkreteszi valakinek egy életen át építgetett jóhírét. A szóbeszéd suttogásában és fecsegésében kárörvendő felhangok vannak, de benne vannak a remény és a szent népi együgyűség felhangjai is, hogy holnap vagy legkésőbb holnapután égi jelenés köszönt be és érik a változás. A változásnak ezt a reményét mélyen őrzi magában a nép. Nem tudjuk pontosan, mikor hajt ki ez a virág és mikor bont szirmot a nép lelkében.

A szóbeszéd az utak örökös vándora. Állandóan hoz-visz valamit, súgva, titokban és a legnagyobb csendben, mintha valamiféle összeesküvésben egyesítene bennünket, mintha a hír, amelyet elsusog, egy nagyon ritka és félénk

кога това цвете пониква и кога започва да цъфти в народната душа.

Мълвата е вечният скитник по пътищата. Тя постоянно пренася нещо, пренася го шепнешком, някак си тайнствено и съвсем тихо, като че ли ви приобщава към някакво съзаклятие, като че самата нашепвана от нея вест е някое много рядко и плашливо птиче, та е достатъчен само един-единствен наш невнимателен жест или едно-единствено невнимателно движение и птичето ще отлети безвъзвратно, предричането няма да се сбъдне и няма да има магия. Мълвата постоянно нещо подсказва, но го подсказва шепнешком, пълна с недомлъвки, говори обикновено с половин уста и оставя подир себе си неяснота и недоизказаност, за да може човек да гадае. Ужасно нещо! Кълбо от влечуги, което непрекъснато се оплита и разплита,

3 Групова симка на Васил Левски 1868 г. – Участници във Втората българска легия. На първия ред, вторият от дясно на ляво е Васил Левски, фотография от 1868 г., Белград
Vasizil Levski csoportképe, 1868 – A Második Bolgár Légio tagjai. Vasizil Levski jobbról a második az első sorban
 – Atanasz Karasztojanov műterme, Belgrád

kismadár lenne, s elég volna egyetlen óvatlan gesztus vagy egyetlen óvatlan mozdulat, hogy a kismadár mindörökké elröpüljön, a jóslat beteljesületlen maradjon, a mágia elszálljon. A szóbeszéd mindig sugall valamit, de elharapott félszavakkal sugdos, általában félszájjal, homályt és tisztázatlanságot hagy maga után, hogy az ember találgathasson. Rémes dolog! Egy köteg csúszómászó, amely állandóan össze- és kibogozódik, túlmegy minden határon és néha megdagad, nőtön-nő, és olyan gigantikus méreteket ér el, hogy a világ minden kontinenséről látható. Ez a gigantikus szörmetyeg a világpletyka.

Tehát miután az Apostolt Lovecsbe vitték, köröskörül a kunyhókban és esztenákon útjára indult a szóbeszéd. És még mielőtt a szóbeszéd elhalt volna és igazán megvirradt volna, a kakrinai fogadónál megjelent egy ember.

Száraz porhó esett.

преминава всякакви граници и понякога може да набъбне, да обрасне и да достигне до такива гигантски размери, че да е видно от всичките континенти на света. Това гигантско чудовище е световната мълва.

Та ето че с откарването на Апостола за град Ловеч околоръст из колибите и колибарските селища плъзва мълва. И преди още мълвата да е заглъхнала и да се е разсъмнало добре, край Кърчинското ханче се появи човек.

Валеше сняг, сипкав и сух.

Когато човекът стигна при снежния отпечатък на Апостола, стъпкан от запитетата, докато търсеха усърдно меджидиета, той остави бакърения котел и без да сваля ръкавиците си, се прекръсти пред стъпкания отпечатък и пред кървавите петна около него. По кръстния знак се разбираше, че появилият се на местопроизшествието човек е християнин. След като се прекръсти, той оправи гуглата си (в смисъл, че още веднъж превърза

връзките й, за да не са много дълги), навесе се, започна да гребе сняг с ръце и да пълни с него котела. Като напълни съда със сняг, човскът го вдигна и тръгна в посоката, откъм която бе дошъл.

Дълго време отникъде не се показваше жива душа, ако не се смята един гарван. Той летеше бавно, въртеше главата си постоянно, за да може да огледа по-добре земята под себе си, и на равни интервали грачеше дрезгаво. Птицата бе много лека, едва ли не като пеперуда. Зиме гарваните намират трудно храна, отслабват извънредно много, те стават леки като пеперуди. Това сравнение изглежда нелепо и смешно и дори може да подразни някого, но уверявам ви, че летящата в сивото небе птица бе много слаба, съвсем лека и летеше почти като пеперуда. Студеният вятър я подмяташе непрекъснато, въздушните течения си играеха с нея, но тя продължаваше да върти главата си на всички страни, търсейки нещо върху засипаната със сняг земя.

Как да намериш това обаче нещо под снега!

Само сокерицата има удивителната способност да вижда през снега. За тази цел сокерицата каца зимно време на някое дърво, отгоре тя започва да оглежда втрънчено снега под себе си и дори ако снежната покривка е дебела половин метър, тя открива безпогрешно къде точно под половинметровия сняг има паднал жълтъд, шишарка или друга някаква храна. Сокерицата се спуска от дървото, потъва като камък в снега и подир малко се показва изпод него, стискайки желъда в човката си. Тази сивкава, с нищо незабележима птица, на големина колкото една обикновена врана, е цяло чудо!... Прелитащият над Къкринското ханче гарван не можеше да види нищо под снега, нямаше удивителната способност на сокерицата! На дрезгавите му викове никой не се обади.

Той се изгуби по пътя си, люшкан от студения вятър, но още дълго време подир това се чуваше неговият грак, сякаш изпращаше непрекъснато към някого, неизвестен на хората, зловещи позивни.

С това обаче аз не свършвам моите бележки, а искам да продължа още малко. Мисля си, че дори и така да беше изтекъл в пясъчния часовник на времето този ужасен ден, то ние пак можем да останем доволни, защото подир залавянето на българския апостол около ханчето непрекъснато са щъкали хора и не само са щъкали, ами са произнасяли тихо и благоговейно името му, пристъпвали са внимателно към снежния отпечатък и кървавите петна край него, кръстели са се и са мълвели набожно своите християнски молитви.

Нищо, че натам ги е тласкал дивият интерес!

Amikor az ember odaért az Apostol lenyomatához a hóban, amelyet eltapostak a járőrök, miközben szorgosan keresték a Medzsíd-tallérokat, letett egy réz kondért, és anélkül, hogy kesztyűjét lehúzza volna, keresztet vetett a letaposott lenyomat és a körülötte viritó vérfoltok előtt. A kereszt jeléből tudni lehetett, hogy a tetthelyen megjelent ember keresztény. Miután keresztet vetett, megigazította a kucmáját, (mármint hogy még egy csomóra kötötte a szíját, hogy ne legyen túl hosszú), lehajolt, két marokkal túrta a havat és megtöltötte vele a kondért. Amikor az edény megtelt hóval, az ember megmarkolta és elindult arra, amerről jött.

Sokáig semerről sem bukkant fel eleven lélek, ha egy hollót nem tekintünk annak. Lassan vitorlázott, állandóan forgatta a fejét, hogy jobban lássa a földet maga alatt, és szabályos időközökben rekedten károgott. A madár nagyon könnyű volt, szinte mint egy pillangó. Télen a hollók nehezen találnak élelmet, rendkívüli módon lefogynak, könnyűek lesznek, mint a pillangók. Ez a hasonlat visszatetszőnek és nevetségesnek látszik, talán sértethet is valakit, de biztosítom önöket, hogy a szürke ég alatt szálló madár nagyon sovány volt, egészen könnyű, és majdnem úgy repült, mint egy pillangó. A hideg szél dobálta ide-oda, a légáramlatok játszadoztak vele, de csak forgatta a fejét minden irányba, keresve valamit a hólepte földön.

De hogy is találná meg azt a valamit a hó alatt!

Csak a magtörő madár rendelkezik azzal a bámulatos tulajdonsággal, hogy átlát a havon. E célból a magtörő

madár télidőben leszáll egy fára, főntről jól megnézi fűrészsző szemmel a havat maga alatt, és még ha fél méteres is a hótakaró, tévedhetetlenül felfedezi, hogy a fél méteres hó alatt pontosan hol van egy lehullott makk, toboz vagy valami más élelem. A magtörő madár leereszkedik a fáról, elsüllyed a hóban, mint egy kő, és nemsokára felbukkan, csőrében a makkal. Ez a szürkés, semmivel sem szembe-tűnő, varjú nagyságú madár valóságos csoda!... A kakri-nai fogadó fölött átvitorlázó holló semmit sem láthatott a hóban, nem rendelkezett a magtörő madár bámulatos képességével! Rekedt károgására senki sem válaszolt.

Beleveszett a messzeségbe, a hideg szélről dobálva, de károgása még sokáig hallatszott, mintha szakadatlanul baljós felszólításokat küldözgetett volna valakinek, akit nem ismernek az emberek.

4 Васил Левски в облекло на Първа българска легия (1868/69).
Фотоателес на Карол Пап Сатмари – Букурещ
Vaszil Levszki az első bolgár légió egyenruhájában (1868/69) –
Szathmári Pap Károly műterme, Bukarest

...
Ezzel azonban nem érnek véget a feljegyzéseim, folytatnám még egy kicsit. Azt hiszem, hogy még ha így pergett volna is le az idő homokóráján ez a borzalmas nap, akkor is elégedettek lehetnénk, mert a bolgár apostol elfogatása után a kakrinnai fogadó körül nyüzsgöttek az emberek, és nem csak nyüzsgöttek, hanem csendben és áhítattal emlegették a nevét, óvatosan léptek oda a havas lenyomathoz és a körülötte pirosuló vérfoltokhoz, keresztet vetettek és ájtatosan elmormolták a maguk keresztlény imáit.

Sebaj, hogy a nycers önérdék vitte oda őket!

Sebaj, hogy tűzrakásokon olvasztották a havat és elkárhozott lelkeként próbálták kicsiholni belőle az Apostol Medzsid-tallérjait!

Sebaj!

Lényeg az, hogy voltak ott emberek!

Régebben hallottam, hogy a bolgár apostol Lovecsbe szállítása után a fogadónál nyomban megjelentek valamiféle bolgárok és nekifogtak ennek a visszatetsző munkának, hogy havat olvasszanak és pénzt keressenek benne. Sokáig nyomasztotta és gyötörte az elmémet, ezért megpróbáltam életre kelteni és megmozdítani a rettenetes képet. Így jelentek meg a hideg ellen bebugyolált szerencsétlenek, kezdték gyűjteni a havat a fogadó körül és olvasztani a tűzeknél, felismerhetetlenül bekormozva arcukat.

Ugyanígy küldtem oda a sánta embert, meg utána a többieket. Lelki összeomlást okozott e kép látványa, de nem tudtam megállni, egyre csak húzkodtam elő a ködös, szürke téli naphól az újabb és újabb jövevényeket, azzal a titkos reménnyel, hogy talán egyszer csak megjelenik ott valami tiszta és fényes. És lám, várakozásom beteljesedett!

Három istenfélő asszony személyében, akik a Szentséges Szűzanya ikonjával érkeztek, és egy magas, szikár ismeretlen képében, aki levette a lópokrócot didergő jószága hátáról és betakarta vele a lenyomatot a hóban, este pedig, a sötétség beköszöntével nagy, sötét fáklyák kíséretében jött, hogy felemelje a lópokrócot és megvilágítsa a bolgár apostol lenyomatát, hirtelen mozgalmassá és tüzes jelképpé magasztosítva.

És ez egyáltalán nem volt rossz!

Csak hogy sajnos ez a kép hazugság volt, csak szegényes képzeletem rajzolta elém!

A fenti jegyzetek megírása után elmentem Lovecs városába faggatózni, hogy hallottak-e valakiről, aki havat ol-

Нищо, че са топели снега на огньовете и са се мъчели като грешни дяволи да изтръгнат от него меджидистата на Апостола!

Нищо!

Важното е, че е имало хора!

Аз бях чувал от по-преди, че подир откарването на българския апостол за град Ловеч то на ханчето тутакси се били явили някакви българи и се заловили с тази грозна работа да топят снега и да търсят пари в него. Дълго време това ме гнетеше и измъчваше съзнанието ми, затуй се помъчих да съживя и раздвижа ужасната картина. Така именно се появиха загуглените против студа нещастници, взеха да събират те снега около ханчето и да го топят на огньовете, придавайки непроницаем

вид на лицата си.

По същия начин пратих там и онзи, куция, както и другите подир него. Чувствах душевна несгода пред вида на тази картина, но не можех да спра, а продължавах да изваждам от зимния, невзрачен и сив ден все нови и нови прищълци с тайната надежда, че не е възможно по някое време да не се появи там тещо чисто и светло. И ето че очакванията ми се сбъднаха!

То се появи в лицето на трите набожни жени с иконата на света Богородица и в лицето на високия и сух непознат, който свали конския чул от гърба на своето зиморничаво добиче и покри с него снежния отпечатък, а вечерта дойде заедно с настъпването на тъмнината, придружен от онези с големите съскащи факли, за да вдигне конския чул и да освети отпечатъка на българския апостол, превръщайки го изведнъж в подвижен и огнен символ. И не беше никак лошо!

Само че за съжаление тази картина беше лъжа, тя се рисуваше единствено в бедното ми въображение!

Подир написването на горните бележки ходих в град Ловеч да разпитвам дали са чували някой да е топил сняг и да е търсил меджидиета, но в града не бяха чували и не

знаеха нищо. Не можах да ми кажат нищо и в пантеона на Апостола. Ходих също и на Къкринското ханче да питам наистина ли подир откарването на Апостола от заптиетата тук се е струпала беднотията да топи снега и да дири в него пари, но и на ханчето – нищо! Жената, която посрещаше и изпращаше посетителите на ханчето, ми каза, че само заптиетата били ровили в снега през нощта да търсят пари, дори по някое време изнесли от ханчето ведро с топла вода и понапръскали наоколо с тая вода, но видели, че това е безсмислено, отказали се да дирят повече и поели пътя за град Ловеч.

Подир тях ханчето останало празно и пусто и никакъв човек повече там не се появил.

Според тази жена ханчето в ония години е било далече от селото. То е било използвано за комитетски цели, затова никой от селото нито бил чул, нито пък бил видял нещо от оная нощ.

5 Васил Левски по време на изграждането на Вътрешната революционна организация в България, фотография от 1870 г.
Vasil Levski a bulgáriai Belső Forradalmi Szervezet kiépítése idején, 1870

Тази жена казваше още, че в старите времена по тези места тръгнали да се заселват две племена. Те замръкнали по пътя, едното се изгубило и се лутало през цялата нощ, а другото племе продължило да върви в тъмнината по една малка речичка и не се лутало никак, защото се водело по къркренето на жабите. Така племето стигнало мястото на сегашното село Къркина. То се заселило на туй място и по-късно дало името на своето поселище от това именно къркрене на жабите в нощта на преселването. И спомена жената, че когато разказва на учениците и особено на по-малките, на пионерите и чавдарчетата, как българският апостол подир залпа на заптиетата паднал и опръскал земята с кръвта си, то най-малките веднага изтичват напред, отвъд плета, и започват да дирят из треската капките кръв на Апостола.

Нищо повече там не се е случило. Било е Коледа...

Изглежда, че от бележките ми за Къркинското ханче, родени в моята бедна глава, само гарванът е истински. Същият този гладен и лек гарван, люшкан непрекъснато от студения вятър, който въртеше главата си на всички страни и изпращаше непрекъснато към засипаната със сняг земя своите зловещи позивни. И онези големоглави меланхолични птици изглежда, че са истински. Те прелетяха тромаво през бележките ми, накацах тежко из тях, като биха и дялах с човки, за да търсят корояди и личинките на корояди. И за Юдата на поп Кръстю е истина, че отива той в конака, явява се пред Апостола и го запитва с думите: „Какво стана, Апостоле?“, на което Апостолът му отговаря, казвайки: „Стана тя, каквата стана! Всичко се свърши!“

Няколко седмици по-късно, когато българският апостол увисва на бесилото край град София, то заснежената земя ще чуе как през зимната виелица гарванът грачи зловещо и грозно. Възможно е това да е същият онзи гарван, който подир разсъмване прелетя в унилото небе на моите бележки за ханчето!

Що се отнася до деня подир залавянето на българския апостол на Къркинското ханче от турските заптиета и откарването му за конака в град Ловеч, както и за последващите дни, ето как всъщност е било всичко.

Щом потерята замина по пътя, снегът много бързо скри от погледа отдалечаващите се. Разсъмна се, но продължи да вали. Сняг валя през целия ден и през цялата нощ, на другия ден също валя, зимният ден благоволит да поотвори само едното си око, колкото да изстиска от него малко сивкава, нерадостна светлина, и го притвори много рано. Стъмни се рано, а снегът продължи да вали и валя той през цялата нощ, затрупа всички пътища, сетне и през деня подир нощта също така валя, все монотонно и тихо. Тук и там хората се опитаха плахо да направят пътрини, но се здрачи бързо и снегът все не спираше, продължаваше да

vasztott és Medzsid-tallérokat keresett volna, de a városban nem hallottak és nem tudtak semmit. Az Apostol panteonjában sem mondhattak nekem semmit. Jártam a kakrinai fogadónál is, megkérdezni, igaz-e, hogy miután a járőrök elvitték az Apostolt, összeszaladtak itt a szegények havat olvasztani és pénzt keresni benne, de a fogadónál sem jártam sikerrel! Az asszony, aki a fogadó látogatóit fogadta és búcsúztatta, azt mondta, hogy csak a járőrök turkáltak a hóban éjszaka pénzt keresve, egy idő után még egy vödör meleg vizet is hoztak a fogadóból és ezt a vizet körben szétlocsolták, de látták, hogy nincs értelme, letettek a további keresésről és elindultak Lovecs felé az úton.

Azután a fogadó üresen és elhagyatottan maradt, semmiféle ember nem jelent meg ott többé.

Az asszony szerint a fogadó azokban az időkben messze esett a falutól. Szabadcsapatok céljait szolgálta, ezért a falubeliek közül senki nem hallott, sem nem látott semmit azon az éjszakán. Az asszony még azt is elmondta, hogy a régi időkben két nemzetség indult letelepedni erre a vidékre. Út közben rájuk esteledett, az egyik eltévedt és egész éjjel kóborolt, a másik nemzetség azonban továbbment a sötétben egy kis patak mentén, és egyáltalán nem kóborolt, mert a békák brekegése vezette. Így jutott el a nemzetség a mai Kakrina falu helyére. Benépesítette ezt a helyet és később éppen a honfoglalás éjszakáján hallott brekegésről nevezte el települését. És megemlítette az asszony, hogy amikor iskolásoknak, különösen a kisebbeknek, úttörőknek és kisdobosoknak meséli, hogyan roskadt össze

6 Васил Левски по време на изграждането на Вътрешната революционна организация в България, фотография от 1870 г.
Vasil Levski a bulgáriai Belső Forradalmi Szervezet kiépítése idején, 1870

az Apostol a járőrök sortüze után és hogyan festette meg vérével a földet, a legkisebbek nyomban odaszaladnak a sövény mellé, és a tarackbúzában keresni kezdik az Apostol vércseppjeit.

Semmi egyéb nem történt. Karácsony volt...

Úgy látszik, hogy a kakrinai fogadóról szóló feljegyzéseimben, amelyek az én szegény fejemben születtek, csak a holló hiteles. Az az éhes és könnyű holló, amelyet ide-oda dobál a hideg szél, amely szüntelenül forgatja a fejét erre-arra és szakadatlanul küldi baljós felszólításait a hólepte föld felé. És úgy látszik, hogy azok a nagy fejű, melankólikus madarak is valódiak. Otrombán csörtettek át a feljegyzéseimen, nehézkesen rátelepedtek, verték és vájták a csőrükkel, hogy pondrókat és lárvákat találjanak. Meg Krasztju pápa júdassága is igaz, hogy bement a konakba, az Apostol elé állt és megkérdezte: „Mi történt,

Апостол?" mire az Апостол így felelt, szólván: „Történt, ami történt! Mindennek vége!”

Néhány héttel később, amikor a bolgár apostol a bitón függ Szófia közelében, a behavazott föld meghallja a hol-ló baljós, csúf káromását. Lehet, hogy ez ugyanaz a hol-ló, amely virradat után repült át a fogadóról szóló feljegyzéseim gyászos egén!

Ami a bolgár apostolnak a kakrinai fogadónál a török járőrök általi elfogatása és Lovecs város konakjába vitele utáni és az azt követő napokon történeteket illeti, valójában így esett a dolog.

Mihelyt az őrjárat elhaladt az úton, a hóesés nagyon gyorsan elrejtette a távolodókat a pillantások elől. Megvirradt, de tovább hullt a hó. Esett a hó egész nap és egész éjjel, másnap megint havazott, a téli nap csak a fél szemét kegyeskedett kinyitni, épp hogy csak egy kevés szürkés, sivár fényt bocsásson ki rajta, és nagyon korán behunyta újra. Korán sötétedett, a hó pedig csak hullt tovább és havazott egész éjszaka, beborított minden utat, végül az éjszakára következő napon is tovább havazott, csendesen és egyhangúan. Itt-ott az emberek megpróbáltak ösvényeket vágni, de hamar bealkonyodott és a havazás még mindig nem állt el, csak hullt tovább, és betemette az ösvényeket. Az északi szelek fokozatosan északkeletre fordultak, a havazás azonban csak nem állt el, kavargott és sodródott, és csak esett, esett... Néha egész felhők emelkedtek fel a földről a fürgetegek szárnyán, falvakat és utakat temettek be, és magas, átjárhatatlan torlaszokat emeltek.

A szürke ég pedig csak ontotta és ontotta a havat. A mennyei malmot, úgy látszik, végtelenített üzemmódban hagyták, ezért havazott szakadatlanul.

Ilyen maradt az idő sokáig, és tovább havazott a következő napokon és éjszakákon. Szelek birkóztak szakadatlanul, hogy ki kit győz le, és aszerint, hogy merről fúj a szél, a hó hol apró és porfinom volt, hol nagy pelyhű, nedves és tapadós, lassan és súlyosan, kedvetlenül szállingózott le a földre. Ezzel a nedves és tapadós hóval észrevétlenül megjelent a törékenny kis remény, hogy talán enyhül az idő és kitisztul az ég, de a csöpp remény gyorsan kihuny, mert a tapadós havat apró és tühegyes váltotta fel, amely sűrűn hullt és vágta az ember arcát, mint a kés. Valahogy dühödten és gonoszul csapódott a földre, napokon és éjszakákon át, és leginkább egy mérges kutyára hasonlított, amely mindent megmar, ami az útjába kerül, míg végül felváltotta az egyhangú, csendes havazás... Töprengve, és valahogy csüggedten havazott.

Hogy hány napig és hétig hullt a hó, senki sem tudná megmondani, mert a napok és hetek egyetlen egésszé álltak össze. Azután, hogy egy kicsit felpezsdítse az egyhangúságot, a dombok mögül előrontott egy hóvihar. Végigcsörtetett a földön. Ugy, ahogy a farkasok csörtetnek a birkanyáj közé. Keserves vonításba kezdtek a házak kormos kéményei, a falvak meglapultak, zokogások, csikorgások és dörrenések szakadtak ki az erdőkből, és miután megdörmesztett minden szívet, a hóvihar vihorászva elrobogott. Egy vagy két nappal ezután már csak szállingózott a hó, a pelyhek tévován kavarogtak a levegőben, pörögtek önmaguk körül, hintáztak, és töprengve hulltak le a földre, mintha szórakozottságból pottyantak volna rá. Mintha a mennyei malom gépezetében valami felmondta volna a

vali és засипа пъртините. Северните ветрове постепенно се извъртяха да духат откъм североизток, снегът обаче не спираше, а се въртеше и усукваше, и все валеше и валеше... Понякога цели облаци се повдигаха от земята, понесени от ветрищата, като засипваха села и пътища и издигаха високи, непроходими преспи.

А сивото небе все сипеше и сипеше сняг. Небесната мелница изглежда, че бе оставена да се върти на безконечник, затуй валеше непрекъснато.

Така времето се задържа дълго и продължи да вали през следващите дни и нощи. Ветровете се биеха непрекъснато кой над кого да надделее и според това, кой вятър духаше, снегът валеше ту ситен и сипкав, ту ставаше едър, мокър и лепкав, падаше бавно и тежко върху земята, без всякаква охота. С този мокър и лепкав сняг се прокрадваше плаха надеждица, че времето може да поомекне и небето да се отгърне, но надеждицата бързо изгасваше, защото лепкавият сняг се заменяше от ситен и остър, който валеше гъсто и бодеше човешкото лице като с игли. Той се сипеше някак си настървено и зло върху земята, по цели дни и нощи, и можеше да бъде оприличен на някое зло куче, което изпохапва всичко, попаднало пред очите му, докато накрая го изместваше монотонен и тих сняг... Той валеше замислено и някак унило.

Колко дни и седмици валя, никой не може да каже, защото дните и седмиците се сляха в едно цяло. После, за да внесе малко бъркотия в еднообразието, иззад хълмовете се втурна виелица. Тя насмете земята, Тъй както въщи насмтит стадо овце. Грозен вой нададоха осаждените комини на къщите, селищата притихнаха, стенания, скърцания и пукот се изтръгнаха от горите и като накара всяко сърце да замре, виелицата отмина, кикотейки се. Ден или два подир нея валя много разсеяно, снежинките блуждаеха колебливо из въздуха, въртяха се около себе си, полюляваха се и падаха замислено върху земята, изтръсили се върху нея едва ли не по невнимание. Сякаш в машинарията на небесната мелница някакви механизми се бяха разстроили. Но постепенно, макар и бавно, механизмите се оправиха и снегът отново продължи да вали както и по-рано и да затрупва всичко под себе си. Валеше всеки ден и всяка нощ, ханчето постепенно се изгуби, засипано със сняг, само гуглата му все още продължаваше да стърчи и озъбените срещу небето колове на онзи ужасен плет. Изгуби се също тъй и снежният отпечатък на българския апостол, както и широката пъртина, оставена от заптиетата, а снегът продължаваше да вали.

И валя той още много дни и нощи, затрупвайки всичко под себе си. Този сняг не бе почнал да се сипе върху угнетената българска земя от Къкринското ханче. Той валеше от по-рано, засипваше селищата и пътищата и натрупваше големи преспи. Отдавна валеше този сняг, отпреди петстотин години... ту монотонен и тих, ту лепкав и мокър, ту усукващ се като някой дервиш от студения вятър, ту ситен и сипкав, носен на юруш от злите виелици. И като валя непрекъснато през всичките тези петстотин години, натрупах се величествени преспи в душата на угнетения българин.

Как можеше през тези преспи робът да види, че при Къкринското ханче пада неговият апостол, отпечатвайки се върху снега! А и самото ханче как можеше да види роба, когато то лежеше дълбоко под преспите на душата му, където всичко е вцеленено в своята зимна летаргия! Само сокерицата има чудната способност да вижда през преспите, това го ние отбелязахме! Но угнетеният народ не е сокерица и как тогава той може да види всичко това, още повече че ханчето не припъзля там до

пътя за изстрадалия народ, а за неговия апостол пропълзля през снеговете на времето, тъй както го отбелязахме още в началото, за да може съдбата, побутвайки леко Апостола, да го отбие в ханчето, да хлопне тихо вратата зад гърба му, та по този начин човек и ханче да свържат завинаги съдбите си, не, ами да ги вилетат като зъл възел завинаги!

Ето, така е било!... Пусто и безнадеждно!

Днес, когато надниквам в душата си, виждам в нейния здрач да се белят, или по-точно да се сивеят стари преспи. Зная, че това са останките от оня сняг, натрупан в душата на българина през робството. Под тях лежи засипан и снежният отпечатък на българския апостол и онези бели меджидиета, разхвърляни из снега през глухата нощ. Като разравям студените останки в душата си, аз понякога се вирам напрегнато и търся дали там, под снега, няма да лъсне някое бяло меджидие. За какво ми е това меджидие, не зная и не мога да обясня, а се ровя и търся в посивелите преспи, разядени от времето, станали вече уродливи. Грозни са тия преспи, истина е, уродливият им вид потиска, но няма как другояче да се освободя от тях, освен като ги топя. Затова непрекъснато се ровя из тях и се ослушвам, за да чувам как всяка снежна капка се оцежда мъчително и как тежко и глухо пада на дъното на душата ми.

(със съкращения)

служебно. De fokozatosan, bár lassan megjavult a gépezet és tovább havazott, ugyanúgy, mint korábban, és mindent maga alá temetett. Havazott minden nap és minden éjjel, a fogadó lassanként eltűnt, betemette a hó, csak a kucsmája meredezett, meg a borzalmas sövény ég felé vicsorgó karói. Eltűnt a bolgár apostol lenyomata is a hóban, meg a járőrök vágta széles ösvény, a hó csak hullt tovább.

És havazott még sok napon és éjjelen át, maga alá temetve mindent.

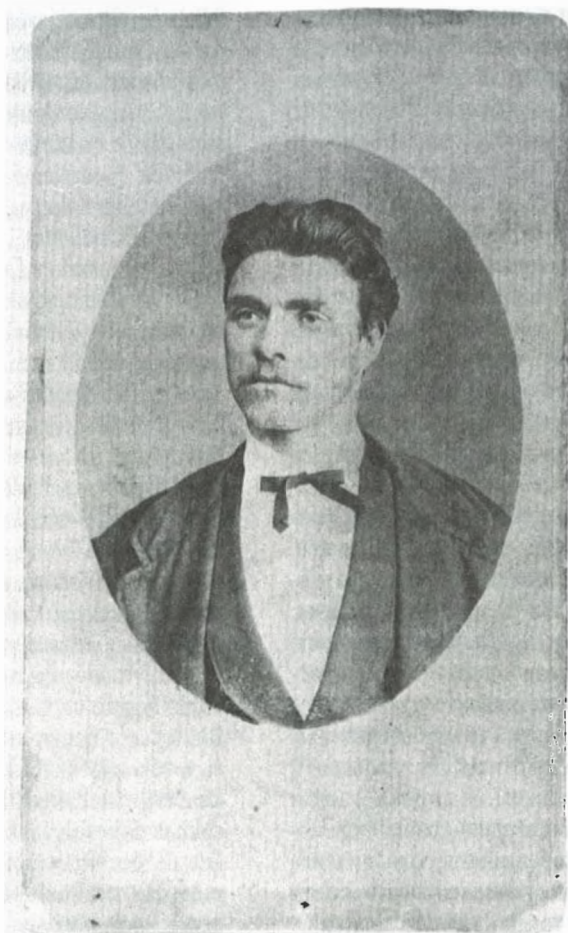
Ez a hó nem a kakrinai fogadónál kezdett hullani a rab bolgár földre. Hullott már korábban is, betemetett falvakat és utakat, és hatalmas torlaszokat emelt. Régóta hullott ez a hó, ötszáz esztendeje már... hol egyhangúan és csöndesen, hol tapadósan és nedvesen, hol keringve mint egy dervis a hideg szélben, hol aprón és tühegyesen, a gonosz viharok rohamában. És mivel az ötszáz esztendő minden napján esett, hatalmas torlaszokat emelt a rabbá tett bolgár ember lelkében is.

Hogyan láthatta volna a rab ezeken a torlaszokon át, hogy a kakrinai fogadónál leroskad apostola, nyomot hagyva a hóban! És maga a fogadó is hogyan láthatta volna a rabot, amikor az mélyen feküdt a lelke torlaszai alatt, ahol minden téli letargiába dermedt! Csak a magtörő madár bír azzal a bámulatos tulajdonsággal, hogy átlásson a torlaszokon, mint már megjegyeztük! De a rabbá tett nép nem magtörő madár, akkor hát hogyan látná mindezt, annál is kevésbé, mert a fogadó nem a szenvedő nép miatt küszött oda az út mellé, hanem az apostola miatt küszött át az idő hóbuckáin, amint azt a kezdet kezdetén megjegyeztük, hogy sorsa, könnyedén megtaszítva az Apostolt, betérítse a fogadóba, hogy csendben becsukja az ajtót a háta mögött, és ilyen módon ember és fogadó örökre összekösse sorsát, nem, hanem hogy gonosz csomóvá bogozódják örökre!

Igen, így történt!... Átkozott, reménytelen történet!

Ma, ha a lelkünkbe nézünk, homályában régi torlaszokat látunk fehéríteni, pontosabban szürkíteni. Tudom, hogy ez annak a hónapnak a maradványa, amely a rabság alatt gyülemllett fel a bolgár ember lelkében. Alatta fekszik eltemetve a bolgár apostol hólenyomata is, meg azok a fehér Medzsid-tallérok is, amelyeket szétszórt a néma éjszakában. Ha feltúrom a hideg maradványokat a lelkemben, olykor meredten nézem és keresem, nem csillan-e meg ott a hó alatt egy fehér Medzsid-tallér. Nem tudom, minnek nekem az a Medzsid-tallér, nem is tudnám megmagyarázni, csak turkállok és keresgélek a megszüürkült torlaszokban, amelyeket kikezdett az idő, és már undorítóak lettek. Csúfak ezek a torlaszok, tényleg, korcs látványuk nyomasztó, de nincs mód másképp megszabadulni tőlük, mint elolvasztani őket. Ezért állandóan turkállok bennük és hallgatódzom, hátha meghallom ahogy egy-egy hópehely kínos lassúsággal elszivárog és súlyosan, tompán lehull a lelkem mélyére.

Csikhelyi Lenke fordítása

7 Последната фотография на Васил Левски, направена в Букурещ след общото събрание на БРЦК 1872 г., по която го е търсила турската полиция *Vasil Levski utolsó fotográfiája, amely az FBSZ 1872-es közgyűlése után készült, ez alapján körözte őt a török rendőrség – Bukarest, 1872. június*

Стоян Загорчинов^{*} Левски

Sztojan Zagorcsinov^{*} Levski

Az idő teremti mítoszt a nagy emberek életéből. Olyan, mint egy szobrász, aki egy szobrot szeretne felnagyítani. Kihangsúlyozza a jellegzetes vonásokat, elsimítja a lényegtelen részleteket, lekicsinyíti vagy felnagyítja az egyes részek méreteit, attól a szögtől és távolságtól függően, ahonnan majd látható lesz. Így a véletlenek és az apróságok átadják helyüket a tipikusnak. Ez a leegyszerűsítő és általánosító folyamat a mítoszt végül a szimbólummal határossá teszi. A hős szimbólummá válik – az elkötelezettség, a bátorság, a türelem stb. szimbólumává. Levski már kétségkívül mítosz, de ha arra a kérdésre keressük a választ, me-

Времето прави от живота на големите хора мит. То прилича на ваятел, който се заема да увеличи една статуя – ваятелят подчертава характерното, заглажда подробностите, смалява или уголемява размера на частите, съобразно тъгля и далечината, от които тя ще бъде гледана. Така случайното и дребното отстъпват място на същественото и на типичното. Тоя процес на опростяване и на обобщаване довежда мита на последно място до символа. Тогави и героят става символ – символ на преданост, на храброст, на търпение и т.н. Левски е вече мит безспорно, но ако речем да се попитаме коя е преобладаващата черта у него, струва ми се, твърде много

ще се затрудним. Левски е символ на какво? На преданост към делото? Не ще съмнение, но колцина други притежават същата добродетел! На храброст? Когато е трябвало, Левски не е обръщал гръб, ала то е някак естествено, налага се от случая и обстоятелствата. На търпение? Да, във висша степен, и все пак търпението е само едната страна на работата. Бихме изброили още: съобразителност, присъствие на духа, психологическо проникновение и какво ли не? Но нито поотделно, нито взети вкупом, тия качества и добродетели правят още Левски. Има нещо, което ни избягва, липсва някакъв елемент, с чиято само помощ оная сплав, от която е направен Апостола, ще може да се разтопи и да изпълни неговия облик. Защо Левски не се поддава на бързо и лесно категоризиране? Чини ми се, между всички дейци на оная далечна споха той показва най-голяма съпротивителност срещу околната история.

И наистина кой къс от неговия живот е най-представителният? Кой лик от многото му образи е най-типично негов? Има ли черта от характера му, която да изключва напълно повторения и поправки? Всъщност той е тъй неуловим за нас, както е бил неуловим за султанската полиция. Не ни се с удадо още да го спрем и да го разгледаме под светлината на деня. Благородните усилия на биографите му са разплели много разплетени въпроси, свързани с живота и дейността му, проследили са чуждите влияния и внушения в идеите му; узнали са необходимите дати и имена, които правят вътъка на едно земно битие, и все пак Левски стои далеко от нас. Не зная дали и в бъдеще ще успеем да го доближим. Въпреки своята привидна простота, той крие някаква страшна сложност. Човек на единствената цел – свобода и правда за народа, – идеята не го е направила догматик и не е изсушила соковете, които хранят сърцето му. Опасностите и трудностите го следят на всяка стъпка и все пак той не губи никога доброто си настроение. Когато може, отпуска гласа си, за да поее с пълно гърло, а обича да слуша и другите. В душата му не се долавя съжаление, че е минал покрай радостите на живота, без да е вкусил от тях, но, от друга страна, и това, което прави, не е всъщност жертва, то е тъй само по себе си просто и естествено, както дишането. Недоук и малограмотен, той има прозрения, които ни изненадват, изказва мисли, достойни за първостепенни държавници, а в общуването с хората проявява удивителна проникателност. Заради делото може да извърши убийство, но омразата му към насилника-чуждоземец не слиза до простия народ – за него и турчинът, и всеки друг е човек, щом страда, а не потиска. Хуманитарните идеи на времето за него не са книжни продукти, а истини, за които няма защо да се говори. Писмата му са образци на делово чувство и на здрав разум. В една снимка Левски е даден със запретнати ръкави. Такъв сякаш е във всичките си работи – запретнал се е да ги извърши, както трябва. Между портретите му има един, който трябва да е истинският. Човек не се насища да гледа на тия спокойни, малко изпъкнали очи, на хубаво очертания нос с разширени ноздри, на добре извита големичка уста, под която се извива рязко очертана, твърда, широка брада.

Цялата му дейност в освободителното движение е особена. Тя минава сякаш в сянка. Характерът ѝ не търпи никаква поза, не налага публичност, героическият вик или жест могат само да навредят, а не да помогнат на делото. На Левски се е паднала най-трудната и най-благородна работа. Организатор на въстанието! Къртовски, подземен труд, без блясък, без опиянение; бавно напредване, а понякога бързо отдръпване назад, ако посоката се окаже нездрава или прекомерно твърда;

lyik a legjellegzetesebb vonása, úgy vélem, igencsak nehéz fába vágjuk a fejszénket. Minck a szimbóluma Levszki? Az úgy iránti elkötelezettségnek? Kétségtelenül, de hány más hősünk büszkélkedhet ugyanezzel az erénnyel! A bátorságé? Amikor kellett, Levszki nem fordított hátat, de az események és körülmények tükrében ez valahogy természetes is. A türelmé? Igen, nagymértékben, de a türellem mégis csak a dolog egyik oldala. Sorolhatnánk tovább: előrelátás, lélekjelenlét, beleérző képesség és még mi minden! De ezek a tulajdonságok és erények sem külön-külön, sem együttvéve nem adják ki Levszki alakját. Van valami, ami elkerülte a figyelmünket, hiányzik egy összetevő, aminek a segítség nélkül nem önthetjük formába azt az ötvözetet, amelyből az Apostol alakja készült. Miért nem lehet Levszkit gyorsan és könnyen kategorizálni? Úgy látom, annak a régi kornak az összes szereplője közül ő áll leginkább ellen a történelem kutakodó tekintetének.

És valóban, életének melyik szakasza is a legjellemzőbb rá? Sok arca közül melyik leginkább a sajátja? Van-e olyan jellemvonása, amely teljesen szükségtelenné tenné az ismétléseket és pontosításokat? Valójában olyan megfoghatatlan őszámkra, amilyen elfoghatatlan volt a szultáni rendőrség számára. Még nem adatott meg nekünk, hogy elkapassuk és napvilágon megvizsgálhassuk. Életrajzírói nemes szándékkal megfektettek sok, életével és tevékenységével kapcsolatos, már amúgy is tisztázott kérdést, utánajártak az eszméire gyakorolt idegen hatásoknak és befolyásoknak; megtudták a szükséges dátumokat és neveket, melyekből földi léte fonalát sodorták, mégsem kerültünk közelebb Levszkihez. Nem tudom, sikerülni fog-e valaha. Látszólagos egyszerűsége ellenére, hihetetlen összetettség jellemzi. Egyetlen célja volt – szabadságot és igazságot adni a népnek –, de ez az eszme mégsem tette dogmatikussá vagy keményszívűvé. A vesztély és a nehézségek mindig is a nyomában jártak, mégsem vesztette el jó kedélyét. Amikor csak tehette, kieresztette hangját, teli torokból énekelt, és másokat is szívesen meghallgatott. Lelkében nyomát sem lehet felfedezni a sajnálkozásnak afelett, hogy az élet örömei anélkül mentek el mellette, hogy megkóstolhatta volna őket; másrészt mindazt, amit tett, valójában nem áldozathozatalként élte meg, hanem olyan magától értetődően egyszerű és természetes, mint a lélegzés. Nem volt valami művelt és tanult ember, élelátása ezért meglepett, vezető államférfiakhoz méltó gondolatokat fogalmaz meg, az pedig, ahogy az emberekkel beszélt, bámulatos bölcsességről tanúskodik. Az ügy érdekében gyilkolni is kész, de az idegen elnyomók iránti gyűlölete nem terjed ki az egyszerű népre is, számára a törökök – akárcsak mindenki más –, emberek, ha szenvedők, nem pedig elnyomók. Kora humanitárius eszméi neki nem száraz olvasmányok, hanem vitathatatlan igazságok. Levelei a tettekre és a józan gondolkodás iskolapéldái. Egyik fényképén Levszki feltűrt ingujjal látható. Mintha mindenben ilyen volna: neki-gyűrközik, hogy megtegye, amit kell. Portréi között van egy, amely a legjellemzőbbnek vehető. Az ember nem tud betelni a nyugodt, kicsit kidülledő szemek, a tetszetős vonalú, tág lyukú orr, a szép ívű, kissé nagy száj és a határozott, kemény, széles áll látványával.

A felszabadító mozgalomban folytatott egész tevékenysége sajátos. Mintha árnyékban tevékenykedett volna.

Jelleme nem tűrt meg semmilyen pózolás, nem igényelt publicitást, a hősi fogadkozások vagy a hősködő cselekedetek csak ártanak, és nem használnak az ügynek. Levszkinnek a legnehezebb és a legnemesebb feladat jutott: a felkelés megszervezése! Kitartó földalatti tevékenység, csillogás és mámor nélkül; lassú haladás, néha pedig gyors visszavonulás, ha az út helytelennek vagy túl nehezen járhatónak bizonyult; rettegő kisemberekbe hitet önteni, akinek az elkötelezettségében nem bízhatott; szüntelen önvizsgálat, hiszen minden szava és tette felbátoríthatta vagy elcsüggeszthette a szabadságra áhító elnyomott rabokat; lehetőségek és valószínűségek számítása hideg fejjel, végül türelmes kivárás és aztán gyors rajtaütés. És végig, a kakrinai fogadóig, az akasztófaig, fáradhatatlanul, mindig ugyanúgy, egyedül – mert hiszen ő volt az első –, az ügy igazságába vetett hite és az elnyomók iránti gyűlölete által élve. De ez a szerep teljes mértékben megfelelt jellemének. Ő teremtetten ezt a szerepet, ő a szerző és a színész is egyben, és mindkettőben tökéletesen alkotott. Levszki ereje és varázsa személyisége teljes kiegyensúlyozottságából ered. Az ember, a forradalmár és az állampolgár – mintha ő értette volna meg leginkább ennek a modern fogalomnak a jelentését – annyira egybeolvadtak benne, hogy egységes egészet alkottak. Ennek a kiegyensúlyozottnak és egységességnek köszönhető, amit már bevezetőnkben említettünk: Levszki kategorizálhatatlansága. Botev, Rakovszki, Karavelov, Benkovszki könnyebben meghatározható, hozzájuk kapcsolhatunk egy-egy jelzőt, amely jellemzi őket. Levszkiben – és talán ez a legfontosabb, amit meg kell említenünk, hogy megérthessük őt – van valami a nép mélyeséges névtelenségéből. Levszki teljesen elmerült benne, ő maga volt a nép. Senki sem értette meg ilyen jól az akkori bolgár emberek lelkét. Életműve nem dal, de nem is mese vagy ősi legenda, hanem kegyetlen és megismételhetetlen valóság. Mintha népművészeti alkotás volna, olyan mélyen a nép alkotóelemeiben gyökeredzik és azok olyan sokoldalúan és teljességükben fejeződnek ki benne! Ezért nem lehet Levszkit egyetlen jelzővel meghatározni, bármily magasztaló is legyen az; és egyetlen költői kép vagy metafora sem elég kielégítő jellemzésére. Olyan ő, mint egy gyújtópont, amelyben népünk minden vonása összesűrűsödik – legjobb és legszebb erényei fókuszálódnak benne. Rajta – életén és munkásságán – keresztül megláthatjuk, mennyit érünk. Amennyiben egy néphez való tartozás tudatához elsősorban önbecsülésre van szükségünk, Levszki segítségével szert tehetünk rá és fejleszthetjük is. Így maradt ő napjainkig – a szó legtágabb értelmében – Apostol, a legtisztább törekvések és a legnemesebb érzések ihletője.

1946

Juhász Anna fordítása

бравене с дребни, наплашени хорица, на които трябва да се вдъхне вяра, но на чиято преданост не бива човек да се доверява; непрестанно оглеждане в себе си, защото всяка дума и всеки жест могат да окуражат или обезсърчат роба, който жадува за свобода; хладно пресмятане на възможности и вероятности, най-сетне търпеливо изчакване и после бърз удар. И така докрая, до Къринското ханче и до бесилката, без почивка, без промяна, сам – защото е пръв, – поддържан от вярата си в правотата на делото и от омразата към насилника. Тая роля обаче отговаря напълно на неговите качества. Тя е негово създание, той е автор и артист в нея, еднакво свършен в едното и в другото.

Силата и обаянието на Левски изхождат от пълната уравнио-сеност на неговата личност. Човекът, революционерът и гражданинът – той като че ли най-добре разбираше съдържанието на това съвременно понятие – са така плътни споени в него, че образуват едно цяло. На тая уравнио-сеност и еднородност се дължи това, което казахме и в началото – съпротивлението, което оказва на какво да е категоризиране. Ботев, Раковски, Каравелов, Бенковски могат да бъдат определени по-лесно, към тях с възможно и да се приписе някакво прилагателно, което да ги охарактеризира.

Левски – и може би там е най-важното, което трябва да се каже, за да го разберем – има нещо от великата анонимност на народа. Левски е цял потопен в него, той е самият народ. Никой не е разбрал така добре душата на българина от онова време. Делото му не е песен, нито приказка или старинна легенда, а жестока и неповторима действителност. То сякаш е народно умотворение, така дълбоко е скрито в пазвите на народната стихия и тъй всеотдайно и пълно е изразена тя в него! Ето защо Левски не може да бъде определен с един епитет, колкото и хвалебен да е той, нито пък изчерпан в съдържанието на един образ или поетическа метафора. Той е като фокус, в който са се събрали всички качества на народа ни – най-хубавите и най-положителните. Чрез него – чрез живота му и чрез делото – ние може да се видим какво струваме.

Ако съзнанието за принадлежност към един народ предполага преди всичко чувството на себеуважение, Левски ни помага да го добием и да го развиваме. Така той си остава и досега – в най-широкия смисъл на думата – Апостол, вдъхновител на най-чисти пориви и на най-облагородяващи чувства.

1946

* Стоян Загорчинов (1889-1969), писател, един от създателите на историческия жанр в България. Пише пиеси, очерци, портрети, статии и спомени.

* Sztojan Zagorcsinov (1889-1969), író, a történelmi stílus egyik bulgáriai meghonosítója. Színdarabok, karcolatok, portrék, cikkek és emlékiratok szerzője.

Карол Пап Сатмари (1812, Клуж-1887, Букуреш) придворен художник и фотограф
Szathmári Papp Károly (1812, Kolozsvár–1887, Bukarest) udvari festő és fényképész

Райна Симеонова Харгитаине Ролята на фотографията до Освобождението на България

Hargitainé Szimeonova Rajna

A fénykép szerepe Bulgária felszabadulásáig

Фényképek Bulgáriába az országon átutazó külföldi fényképészek, valamint a Konstantinápolyban élő vagy oda látogató jómódú bolgárok segítségével jutottak el először. Utóbbiak álltak először a fényképezőgép lencséje elé a XIX. században újonnan megnyílt fotószalonokban a város európai részén.

A gyorsan terjedő képrögzítő eljárás jóvoltából Bulgária felszabadulásáig bolgárok száza – a nép majdnem minden rétegének a képviselői – örökölték meg arcképüket. Ezekről a fényképekről nemzeti öntudatot sugárzó, büszke bolgárok – tanárok és diákok, kereskedők és előkelőségek, kézművesek és iparosok – néznek le ránk.

Az újjászületés kori felvételek megörökölték annak a kornak a nemzeti hőseit és legnagyobb szabadságharcosait, így fennmaradt G. Sz. Rakovszki, Panajot Hitov, Sztefan Karadzsa, Filip Totyu, Ljuben Karavelov, Vaszil Levszki, Hriszto Botev és mások arcma.

A bolgár felszabadulásért harcolók valószínűleg ügyük fontosságának és vállalkozásuk kockázatosságának tudatában előre megérezve sorsukat nem véletlenül szerették volna megőrizni az arcképüket a következő nemzedékeknek. Ma ezek a portréfelvételek értékes történelmi dokumentumok a romániai és a szerbiai forradalmi emigrációról és a bolgár szabadságharc résztvevőiről.

Idén ünnepeljük Vaszil Ivanov Kuncsev – Levszki, a szabadság apostola, Bulgária legnagyobb hazafija születésének (1837) 170. évfordulóját, ami arra kötelez bennünket, hogy felelevenítsük korszakos emberi tettének emlékét, és büszkeséggel töltsön el minket, hogy a bolgár történelemnek ilyen hőse támadt.

A róla fennmaradt fotódokumentumok révén előttünk áll a vonzó küllemű szabadsághős, s belelátunk fennkölt lelkébe vállalt missziója teljesítése közben.

Фотографията прониква в България, както чрез пътуващите през страната чужди фотографи, така и чрез заможните българи, живеещи или посещаващи Цариград. Те първи застават пред фотокамерите на новооткрилите се в средата на XIX век фотоателиета в европейската част на града.

Благодарение на бързо разпространяващата се техника – фотографията, до Освобождението на България стотици българи – представители на почти всички слоеве на народа – увековечават своя образ. От тези снимки ни гледат горди българи с високо национално самочувствие, учители и ученици, търговци и първенци, занаятчии, еснафи и духовни лица.

На възрожденската фотография дължим образите на националните ни герои от тази епоха и на най-свидните борци за свобода: Г. С. Раковски, Панайот Хитов, Стефан Караджа, Филип Тотю, Любен Каравелов, Васил Левски, Христо Ботев и др.

Навярно борците за българското освобождение са чувствали важноста и риска на своето дело. Предчувствайки съдбата си, те не случайно са желали да запазят своя образ за следващите поколения. Сега тези фотографски портрети са ценни исторически документи за революционната емиграция в Румъния и Сърбия и на участниците в българската освободителна борба.

През тази година се навършват 170 години от рождението на Васил Иванов Кунчев – Левски (1837) – Апостола на свободата, най-великият син на България, което ни задължава да съживим отново споменът за невероятното му човешко дело и да се изпълним с гордост, че имаме такъв герой в нашата българска история. Фотодокументалното му наследство ни помага да се запознаем както с привлекателната му физическа външност, така и с духовното му издигане в изпълнение на поетата мисия.

В изследванията на унгаро-българските исторически връзки многократно се споменава, че унгарската преса отразява под-

робно борбите на балканските народи, срещу османските поробители. Това е така защото унгарският народ винаги застава на страната на борещите се за независимост народи, често противоположно с официалната политика на монархията. Унгарският журналист Бела Ерьоди в една от многобройните си статии за България, отпечатани в популярния на времето седмичник „Вашарнапи уйшаг“ (Неделен вестник), споменава за българското хайдутство, за четниците Хаджи Димитър и Стефан Караджа („Преминаване през Балкана“, 1870 г.) Отличният познавач на българските поробени земи и на борбите на българския народ срещу гръцкото духовенство и турското робство – Феликс Каниц в първи том на своя три-томен труд пише също за героичната, но безрезултатна борба на четниците.

Конкретно делото и смъртта на Левски не се споменават в трудовете на унгарските учени посетили в този исторически период българските земи. Навярно причината е в мисията и новата тактика в подготовката на освободителното движение, с която се заема Васил Левски, а именно създаване на тайни революционни комитети в цяла България. Левски сам изисква дискретност от своите братя и съратници в борбата. Освен това Левски не загива в бой с турците, както Ботев, а е обесен. Наказание, твърде често прилагано към раята в турската империя. Плодът от огромната му организационна дейност узрява няколко години след смъртта му. Това е избухналото в 1876 г. Априлско въстание, което е отразено подробно както в унгарската преса, така и в томовете на Каниц за България. Пред нас стои въпросът, с какво и как можем днес да събудим интереса към един национален герой от XIX век, жертвал живота си за поробеното отечество?

За щастие в личността Левски се съчетават не само героизъм, смелост и патриотизъм, качества, които винаги могат да служат за пример, но и нещо друго, което е изключително актуално в днешния ни живот. Това са неговите демократични и свободолюбиви схващания за държавното устройство на свободна България. Показателно е и отношението му към властта и към другите народности живеещи в България. В дописката до вестник „Свобода“ четем:

„На нашето знаме, което ще бъде забито на Балканският полуостров, трябва да бъдат написани само три думи:

„Свобода и всекиму своето“...

„...сегашната държавна десподска-тиранска система да се замени с демократска република“

„...Военната тръба, която ще да ни провъзгласи свободата, трябва да тръби от Пеща до Цариград“ (Дописка до в.

„Свобода“, 1871 г.)

А ето какво пише в писмото си до Иван Фурнаджиев от Карлово:

А magyar–bolgár történelmi kapcsolatok kutatásai sokszor említik, hogy a magyar sajtó részletesen foglalkozik a balkáni népek harcával az oszmán elnyomók ellen. Ennek az az oka, hogy a magyar nép mindig a függetlenségükért harcoló népek oldalára állt, gyakran a Monarchia hivatalos politikája ellenében. Erődi Béla magyar újságíró Bulgáriáról írt nagyszámú cikkei egyikében, amelyek az annak idején igen népszerű Vasárnapi Újság című hetilapban jelentek meg, említést tesz a bolgár szabads csapatokról, valamint vezetőikről Hadzsi Dimitarról és Sztefan Karadzsaról (*Átkelés a Balkánon*, 1870).

Kánitz Félix, aki kiválóan ismerte rabigába hajtott bolgár vidéket és a bolgár nép harcát a görög papság és a török rabság ellen, háromkötetes művének első kötetében szintén ír a szabads csapatok hősie,

de eredménytelen harcáról.

Levszki tetteiről és haláláról nincs említés azon magyar tudósok munkáiban, akik abban a korban ellátogattak a bolgár földekre. Ennek oka valószínűleg a felszabadító mozgalom előkészítésének új taktikájában és missziójában keresendő, amelyre Vaszil Levszki vállalkozott, vagyis a titkos forradalmi bizottságok létrehozásában egész Bulgária területén. Levszki maga kér titoktartást testvéreitől és harcostársaitól. Emellett Levszki nem a törökökkel vívott csatában esik el, hanem felakasztják. A török birodalomban gyakran alkalmazták ezt a büntetést a rájával szemben. Hatalmas szervezőmunkájának gyümölcse néhány évvel a halála után érik be. Ez az 1876-ban kitört áprilisi felkelés, amelyről mind a magyar sajtóban, mind Kánitznak a Bulgáriáról szóló művében részletes tudósítást olvashatunk.

Felmerül a kérdés, mivel tudjuk ma az emberek érdeklődését felkelteni egy XIX. századi nemzeti hős iránt, aki rabságba döntött hazájáért áldozta az életét?

Szerencsére Levszki személyiségében nemcsak a hőieség, a bátorság és a hazaszeretet ötvöződnek, azon tulajdonságok, amelyek örök példaként szolgálhatnak, hanem valami más is, ami nagyon időszerű manapság is: hogy demokratikus és szabadságpárti nézeteket vallott a független Bulgária államrendjéről. Jellegzetes a hatalomhoz és a Bulgáriában élő többi népességhez való viszonya is. A Szabadság című lapnak írt tudósításában ezt olvashatjuk:

„A zászlónkra, amelyet a Balkán-félszigetre fogunk kitűzni, csak három szót kell írni: »Szabadságot, mindenkinek a sajátját.«”

„... a jelenlegi önkényes-zsarnoki rendszert demokratikus köztársaságnak kell felváltania.”

„... A harci kürtnek, amely a szabadságunkat fogja hirdetni, Pesttől Konstantinápolyig kell rivallnia.” (*Tudósítás a Szabadság c. lapban, 1871*)

A karlovói Ivan Fiurnadzsievnek szóló levelében pedig ezt írja:

„Minden ott [Bulgáriában] élő nép tiszta és szent törvények alatt fog élni, ahogy Isten rendelte az embernek, hogy éljen. A töröknek is, a zsidónak is stb., mindenkinek... Így lesz nálunk Bulgáriában! Szabad és tiszta köz-társaság!” (1871. május)

Levszki, aki sok időt töltött emigrációban, főként Belgrádban és Bukarestben, politikailag tájékozódik az európai erőviszonyokat illetően. A Bukarestben megjelenő, Ljuben Karavelov szerkesztette *Szabadság* című lapnak írt egyik tudósításában azon meggyőződésének ad hangot, hogy a bolgár népnek csak a saját erejében kell bíznia a zsarnok elleni harcában, mivel szerinte: „A szláv lengyelek török zsandárok, a franciák török mérnökök, az angolok török diplomaták, Nyekraszov kozákjai török rendőrök, a németek török kémek, a magyarok a törökök testvérei, a csehek pedig török muzsikusok!” Levszki nem veti el az idegen segítség gondolatát, ami a fegyvereket és az eszközöket illeti („még az ördög segítségét sem utasítjuk el” – írja), de mélységesen meg van győződve arról, hogy a bolgár népnek saját magának kell kiharcolnia a szabadságát. Minden tettének, beszédének, nyilatkozatának a foglalta egyetlen eszme: Bulgária felszabadításának a török iga alól országosan jól megszervezett forradalmi harc segítségével.

Levszki személyisége nemcsak a nép erejébe vetett fanatikus hitével, szervezőképességével, kifogyhatatlan erejéből táplálkozó munkálkodásával nyer meg minket, hanem elbűvölő külsejével is. A XIX. század harmincas éveiben született fényképezésnek köszönhetően a mai napig fennmaradt Levszki néhány portréja, amelyek alapján még pontosabb képet kapunk a bolgár nép csodálatra méltó fiáról. A bolgár levéltárakban ma hét fényképet őriznek Vaszil Levszkiről, kettő közülük csoportkép. Az Apostol *legkorábbi fényképe* 1867-ben készült Belgrádban, amikor Levszki a Panajot Hitov vezette szabadságcsapatban vett részt zászlóvivőként. Hajdutrúhába öltözve, jobb kezében puskát tart, baljával kardjára támaszkodik. Arc kifejezése szigorúságot és határozottságot sugároz. Szemciből a következő gondolat olvasható ki: „Ilyenek vagyunk mi, az elnyomók elleni harcosok!” Maga Levszki datálja a fényképet Najden Gerovnak szóló levelében. Ezt írja:

„Всички народи в нея (в България) ще живеят под едни чисти и святи закони, както е дадено за човекът да живее от бога. И за турчинът, и за евреинът, и пр., за всички... Така ще е в наша България! Свобода и чиста република!” (Май, 1871 г.)

Левски, който прекарва значително време в емиграция, главно в Белград и Букурещ, добива известни политически знания за европейските сили. В една от дописките си до в. „Свобода”, печатен орган издаван в Букурещ, редактиран от Любен Каравелов, той изказва своето убеждение, че българският народ трябва да разчита само на собствените си сили в борбата си срещу тирана, защото: „Славяно-поляци са турски стражари, французи – турски инженери, ангелизи – турски диплома-

ти, казаки-некрасовци – турска полиция, немци – турски шпиони, маджари – турски братя, чехи – турски музиканти!”

Левски не отхвърля мисълта за чужда помощ, що се отнася за оръжие и средства: „ний не отказваме помощта и от дяволът”, но е дълбоко уверен, че свободата си българският народ трябва да извоюва сам. Всяко негово дело, реч, декларация е подчинена на една мисъл: освобождението на България от турско иго чрез добре организирана революционна борба вътре в страната.

Личността Левски ни покорява не само с фанатичната си вяра в силата на народа, с организаторските си способности, с нестихващата си енергия и сили, с които върши своята дейност, а и с обаятелната си физическа външност. Благодарение на зародилата се в 30-те години на XIX век фотография до нас са останали няколко портрета на Левски, чрез които може да добием още по-точна представа за този необикновен син на българския народ.

В българските архиви днес се съхраняват 7 автентични снимки на Васил Левски, две от които групови. **Най-ранната снимка** на Апостола е направена в Белград през 1867 г., когато Левски взема участие в четата на войводата Панайот Хитов като знаменосец. Облечен е в хайдушко облекло, в дясната си ръка държи пушка, а с лявата се подпира на сабята си. Изражението на лицето му отразява суровост и решителност. В очите му се чете мисълта: „Ето такива сме ние борците против поробителите!” Сам Левски датира фотографията в писмото си до Найдено Геров, в което пише: „Подарявам ти ликът си в 67-мо ходещ...” (т.е. прав)

Доказано е, че фотографията е направена в ателието на Анастас Карастоянов, един от пионерите на българската фотография.

Анастас Николов Карастоянов (1822, Самоков – 1880, София) е бил печатар по професия, който случайно се запознава с фотографията в Белград и за кратко време този талантлив българин се утвърждава като дворецов фотограф на сръбското

Анастас Николов Карастоянов (1822, Самоков-1880, София)
Печатар и фотограф в Белград
Anastas Nikolov Karastoyanov (1822, Szatokov-1880, Szófia)
– Belgrádi nyomdász és fényképész

княжеско семейство. Това е много важен и интересен факт, защото подобна съдба има и друг фотограф, унгарец, който също става придворен фотограф на румънското княжеско семейство и също е свързан с българското четничество от Букурещ. Това е художникът и фотографът от Коложвар (дн. Клуж, Румъния) – Карол поп Сатмари, който също заема важно място в българската история.

Първите български фотографии се извяват в чужбина, главно в Сърбия и Румъния. Това са Тома С. Хитов от Ловеч, А. Иванович от Враца и А. Карастоянов от Свищов. Те вземат дейно участие в подготовката за национално освобождение, наред със своите съратници.

Втората фотография на Левски (1867/1868 г.) е направена в Белград, също от Анастас Карастоянов. На тази снимка Левски е заедно с брат си и с Христо Иванов-Големия.

Третата фотография на Левски е отново групов. На нея той е фотографан заедно със свои другари, участници във Втората легия, в 1868 г. от Анастас Карастоянов. Облечени са в сръбска пехотинска униформа.

Следващата (четвърта) фотография на Левски е изготвена по време на пребиваването му в Букурещ (края на 1868 г. или началото на 1869 г.) Левски е заснет в цял ръст, облечен е в бяла униформа на Първа българска легия. Шапката му е до него, а ръцето му са подпрени на дълга сабя. Снимката е изготвена в ателието на споменатия вече унгарски придворен художник и фотограф в Букурещ – Карол поп Сатмари. Според изследователите на архивите за Левски, униформата в която е снет на тази снимка Левски, е реквизит на ателието. Това доказва, че то е било често посещавано от революционната българска емиграция от Букурещ. Както е известно, в годините между 1868-1870 г. Букурещ е център на българското национално движение. Така във фотоателието на Сатмари, освен известният портрет на Левски са изготвени портретите и на други революционери-борци за национална свобода. Например и този на Хаджи Димитър, бележит хайдушки и четнически войвода. (Хаджи Димитър пада убит след няколко кръвопроливни битки с турците на връх Бузлуджа м. юли 1868 г.) Унгарският художник и фотограф Карол Сатмари открива своето фотоателие в центъра на Букурещ в 1850 г. Това му осигурява и по-лесно пренитание, защото с появата на фотографията намаляват и поръчките на художествени портрети. Художникът-фотограф Сатмари е известен и с това, че е първият фоторепортер, който участва и заснема военните действия на Кримската война. Сатмари се прочува и в европейските дворове с изготвения от него фотоалбум със снимки от бойните действия и на двата фронта.

„*Ajándékba adom a képet, a '67-ben készült állófényképet is.*” (egész alakos fénykép)

Bizonyított tény, hogy a fénykép Anasztasz Karasztójanov, a bolgár fényképészet egyik úttörője műtermében készült.

Anasztasz Nikolov Karasztójanov (1822, Szamokov – 1880, Szófia) foglalkozása szerint nyomdász volt. A véletlennek köszönhetően ismerkedett meg a fényképészettel Belgrádban, és a tehetséges bolgár férfi rövid idő alatt udvari fényképész lett a szerb fejedelmi családnál. Ez nagyon fontos és érdekes tény számunkra, mert hasonló a sorsa egy másik, csak éppen magyar fényképésznek is, aki szintén udvari fényképész lett, de a román fejedelmi

családnál, és emellett ugyan-csak kapcsolat a bukaresti bolgár szabadcsapatokkal: a kolozsvári születésű Szathmári Pap Károly festő-fényképész szintén fontos szerepet tölt be a bolgár történelemben.

Az első bolgár fényképészek külföldön, elsősorban Szerbiában és Romániában válnak sikeressé: *Toma Sz. Hitov* Lóvecsből, *A. Ivanovics* Vracából és *A. Karasztójanov* Szvistovból. Harcostársaikkal együtt részt vesznek a nemzeti felszabadítás előkészítésében.

A Levszkit ábrázoló *második fényképet* (1867/1868) szintén Atanasz Karasztójanov készítette Belgrádban. Ezen a képen Levszki a fivérével és Hrisztó Ivanov-Golemiával együtt látható.

A Levszkiről készült *harmadik fénykép* is csoportkép. A második légióban részt vevő társai-val együtt fényképezte le őt 1868-ban Atanasz Karasztójanov. Szerb gyalogos-egyenruhában vannak.

A *következő (a negyedik) fénykép* Levszkiről bukaresti tartózkodása alatt készült (1868

végén vagy 1869 elején). Teljes alakos felvételen az első bolgár légió fehér egyenruhájában látható. Mellette a sapkája, kezével pedig hosszú kardra támaszkodik. A kép a már említett bukaresti magyar udvari festő és fényképész, Szathmári Pap Károly műtermében készült. A Levszkiről fennmaradt archív dokumentumok kutatói szerint az egyenruha, amelyben Levszki ezen a fényképen látható, a műterem реквизитuma. Ez azt bizonyítja, hogy ezt a műtermet gyakran látogatta a bukaresti bolgár forradalmi emigráció. Köztudott, hogy 1868 és 1870 között Bukarest volt a bolgár nemzeti mozgalom központja. Szathmári műtermében így Levszki ismert portréján kívül több más nemzeti szabadságharcos forradalmárról is készült fénykép, például Hadzsi Dimitarról, a híres sza-

Хаджи Димитър, Фотоателие Карол Пап Сатмари – Букурещ
Hadzsi Dimitar, Szathmári Pap Károly műterme – Bukarest

badcsapat-vezetőről. (Hadzsi Dimitar a törökökkal folytatótt több véres csata után a Buzludzsa hegycsúcsra esett el 1868-ban.)

Szathmári Papp Károly magyar festőművész és fényképész 1850-ben nyitotta meg fényképész műtermét Bukarest központjában. Ez könnyebb megélhetést biztosított neki, mivel a fénykép megjelenésével csökkentek a művészi portrék megrendelése.

A festő-fényképész Szathmári arról is híres, hogy ő volt az első fotóriporter, aki részt vett a krími háborúban, és fényképezte a hadi cseményeket. Az általa készített fényképalbum segítségével, amelyben a két front harci cselekményeit örökölte meg, Szathmári híre eljutott az európai udvarokba is.

Az 1877-78-as orosz-török háború idején külföldi újságok haditudósítójaként vázlatokat, rajzokat és fényképeket készít a hadszíntereken. Számkra különösen nagy jelentőségűek a pleveni csatáról készített rajzai és fényképei. A *Pleven bombázása* és a *Plevennél* című fényképe az orosz-török háború egyik leg súlyosabb ütközetét dokumentálják. Ily módon Szathmári neve nemcsak a bukaresti bolgár forradalmi emigrációval forrt össze, hanem csatarajzai révén az 1878-79-es orosz-török háborúval is.

Levszki többi portréja különösen kifejező. Ezek a portrék bámulatos élességgel szemléltetik az apostol szellemi útját. Ezekben a képeken Levzski új arcát láthatjuk: azét az emberét, aki világosan látja küldetését és biztos ügyének győzelmében.

E portrék közül *kettő 1870-ben, az utolsó pedig 1872-ben* készült. Polgári ruhában látható rajtuk, a tehetőbb osztály képviselőinek akkori divatja szerint öltözve. Arckifejezése lágyabb, testtartása nem félelmet keltő, fenyegető, inkább határozottságával és intelligenciájával ébreszt tiszteletet.

Ugyanazon polgári ruhában látható a *hatodik képen* is, háromnegyedes alakban. Ezt a portrét tartják a legkifejezőbbnek, mivel a leghívebb képet nyújtja az apostol fizikai és lelki alkatáról.

Korábban a legnépszerűbb az *utolsó, hetedik portréja*, amely Bukarestben készült. E kép alapján keresték a török hatóságok is. Levzski a mellképen városi ruhában látható, fehér keményített gallérban, ingmellben és fekete nyakkendőben. A fénykép ellipszis körvonalú. A többi portrétól eltérően szembeötlő a lelki feszültsége és fáradtsága. Feltételezhetően a kép 1872 júniusában készült

По време на Руско-турската война от 1877-1878 г., като военен кореспондент на чужди вестници той прави скици, рисунки и снимки на военните действия. Изключително ценни са за нас неговите рисунки и снимки, изобразяващи боевете при Плевен. Снимките му „Бомбардирането на Плевен“ и „При Плевен“ документират едно от най-тежките сражения по време на руско-турската война. По този начин името на Сатмари се свързва не само с българската революционна емиграция в Букурещ, а чрез баталните си рисунки и с Руско-турската война от 1877-78 г.

Особено изразителни са останалите портрети на Левски. Тези портрети са изключително показателни и за духовното израстване на Апостола. На тези снимки ние се срещаме с новия образ на Левски. Това е човекът, който ясно вижда своята мисия и е уверен в победата на делото си.

Два от тези портрети са изготвени през 1870 г., а последният в 1872 г. На тези портрети той е в граждански дрехи, облечен според тогавашната мода на представители от по-заможната класа. Изразът на лицето му е смекчен, позата не е застрашителна, заканителна, а респектира със своята решителност и интелигентност.

В същите граждански дрехи е заснет и на шестата снимка, ръст? Този портрет се счита за най-изразителен, защото дава най-добра представа за физическия и духовен образ на Апостола.

Последният му седми портрет, направен в Букурещ, е бил най-популярен в миналото. По този портрет го търсят и турските власти. Левски е фотографиран бюст, в градско облекло, с бяла колосана яка, нагръдник и черна вратовръзка. Фотографията е копирана в елипса. За разлика от останалите портрети, на този явно си личи неговата напрегнатост и умора. Предполага се, че фотографията е изготвена в Букурещ през юни 1872 г. след Общото събрание на Българския революционен централен комитет (БРЦК).

На 19 февруари 1873 г. Апостола на българската свобода – Васил Левски – увисва на бесилката.

Фотодокументалното наследство на образа на Левски допълва всички онези спомени на негови съвременници за човешките му, духовни качества: смелост, желязна воля, високи нравствени добродетели, сърдечност, родолюбие, истински народен човек.

Навярно и за бъдещите поколения той ще остане еталон за духовно величие и морална чистота.

Библиография:

- Васил Левски и българската национална революция. – София, 1987
 Васил Левски : Изследвания. – София, 1987
 Документално наследство – София, 1966
 Левски във времето: документално-литературен сборник. – София, 1987
 Йонков, Христо: Васил Левски и неговите другари. – София, 1966

Bukarestben, a Bolgár Központi Forradalmi Bizottság (BKFB) közgyűlése után.

1873. február 19-én a bolgár szabadság apostolát, Vaszil Levszkit bitófára küldték.

A Levszkiről fennmaradt fotódokumentumok kiválóan egészítik ki kortársainak az emberi és lelki tulajdonságairól szóló visszaemlékezéseit: hogy bátorság, vasakarat, magas erkölcsi erények, szívéllyesség, hazaszeretet, népközeliség jellemezte.

Talán a következő nemzedékek számára is a lelki nagyság és az erkölcsi tisztaság mintaképe marad.

Genát Andrea fordítása

Bibliográfia:

- Vaszil Levszki és a bolgár nemzeti forradalom, Szófia, 1987
 Vaszil Levszki: Kutatások, Szófia, 1987
 Dokumentumok öröksége, Szófia, 1966
 Levszki az időben (Dokumentális-irodalmi gyűjtemény), Szófia, 1966
 Jonkov, Hriszto: Vaszil Levszki és bajtársai, Szófia 1966

1100 години от смъртта на княз Борис I Ezerszáz éve hunyt el I. Borisz fejedelem

Христо Трендафилов
Смъртта и канонизацията
на княз Борис-Михаил

Hriszto Trendafilov
Borisz-Mihály fejedelem halála
és szentté avatása

На втори май тази година се навършиха внушителните 1100 г. от смъртта на княз Борис-Михаил, покръстителят на българския народ, на човека, извършил това, за което усилено говорим и днес – цивилизационния избор на България. Но не неговият избор ще бъде нашата тема, а смъртта и канонизацията му. Тези събития отдавна са предизвиквали различни мнения, провокират ги и днес.

Всъщност, датата и годината на смъртта на покръстителя са отдавна известни. Ако за почти всички дейци на Преславската книжовна школа ние разполагаме с минимални хронологически и житейски данни, то за Борис историята е проявила необичайно разточителство. По-точно – проявил го е неговият племенник Черноризец Тудор Доксов, който в послеслова си към преведените по заповед на княз Симеон от Константин Преславски Четири слова против арианите пише: „В същата година (907) почина на 2-ри май в събота вечерта божият раб, бащата на този княз (Симеон), живеец с чистата вяра на православното изповедание на нашия Господ Исус Христос. Това бе великият, честният и благоверният наш господар български княз на име Борис, чието християнско име бе Михаил. Този Борис покръсти българите в годината етхъ бехти“ Тудор Доксов съобщава не само годината и датата на смъртта на княза, но дори и по кое време на деня тя го е застигнала. Изключителен интерес предизвиква фактът, че годината на налагане на християнството е дадена според първобългарския езически календар, без да се сочи християнския хронологически еквивалент. Едва през 1950 г. известният тюрколог О. Прицак успя да разчете точно годината – 866-та.

Но да се бърнем към смъртта на Борис. По това време той е отдавна монах – цели 18 години, с кратко прекъсване, когато – ползвайки се от прерогативите на първобългарския втори владетел – сваля от престола проезически настроения свой първороден син Владимир-Расате и поставя на негово място Симеон. Къде обаче е прекарвал дните си в пост и молитва ние не знаем. Сочат се различни манастири в Плиска и Преслав. Действително, ние не разполагаме с преки свидетелства, но можем да се обърнем пак към съобщението на Тудор Доксов. В него се казва още, че книжовникът е преписал преведеното от Константин Преславски съчинение на устието на река Тича в годината 907, където е съградена от Симеон светата златна нова църква. Преобладаващата част от изследвачите идентифицират Златната нова църква с т. н. Кръглата църква (ротонда) в Преслав, чиито руини са запазени до днес в старопрестолния град. Наситеният с безкрайно ценни за българската история и литература факти послеслов сочи в лицето на Тудор Доксов един отлично осведомен човек. Ако приемем, че той е преписвал книги в манастирски скрипториум в близост до Златната църква, както сам сочи, възниква въпросът – кой е този манастир?

Отговорът на този въпрос ни дава откритият преди повече от две десетилетия съвсем близо до Кръглата църква манастир.

Идén мájус 2-án volt ezerszáz éve, hogy elhunyt Borisz-Mihály fejedelem, aki alatt a bolgár nép felvette a kereszténységet, az az ember, aki véghez vitte, amit ma is sokat emlegetünk: Bulgária sorsfordító civilizációs útvalasztását. De nem az ő elhatározása lesz a témánk, hanem halála és a szentté avatása. Ezeket az eseményeket már régóta különféleképpen interpretálják, és ma is gerjesztenek vitákat.

A megkeresztelő halálának pontos napja valójában már régóta ismeretes. A preszlavi irodalmi iskola többi képviselőjéről ugyan kevés kronológiai és életrajzi adatunk van, Borisszal kapcsolatban azonban a történelem szokatlanul bőkezűnek bizonyult. Pontosabban az unokaöccse, Csermorizec Tudor Dokszov bizonyult bőkezűnek, aki a Konsztantin Preszlavszki által Simeon cár utasítására lefordított, Négy beszéd az arianusok ellen című műhöz írt utószavában ezt írja: „Ugyanabban az évben (907) május 2-án, szombat este elhunyt Isten szolgája, ennek a fejedelemnek (Simeon) apja, aki a mi urunk, Jézus Krisztus pravo-

voszláv vallásába vetett tiszta hittel élt. Ő volt nagy hatalmú, feddhetetlen és hithű urunk, a bolgár fejedelem, akit Borisznak hívtak, és akinek a keresztény neve Mihály volt. Ez a Borisz keresztelte meg a bolgárokat az ethi behti évében.” Tudor Doszkov nemcsak a fejedelem halálának napját és évét közli, hanem azt is, hogy a nap mely szakában érte a halál. Felettébb érdekes az a tény, hogy a kereszténység felvételének évét a protobolgár pogány naptár szerint adja meg, és nem teszi mellé a keresztény kronológiai megfelelőjét. О. Pricak ismert turkológusnak csak 1950-ben sikerült kiderítenie, hogy a pontos évszám: 866.

De térjünk vissza Borisz halálához! Abban az időben már régóta szerzetes volt – teljes 18 éve, rövid megszakítással, amikor – a protobolgár másoduralkodó előjogait kihasználva – letaszítja a trónról a pogánysághoz húzó elsőszülött fiát, Vladimir-Raszatét, és Simeont ülteti a helyére. Azt azonban nem tudjuk, hogy hol töltötte el napjait böjtben és imádságban. Különböző kolostorokat neveznek meg Pliszkában és Preszlavban. Igaz, hogy erről nem rendelkezünk közvetlen bizonyítékokkal, de ismét elővehetjük Tudor Dokszov utószavát. Az is szerepel benne, hogy az írástudó a Konsztantin Preszlavszki által lefordított művet 907-ben, a Ticsa folyó torkolatánál másolta le, ott, ahol Simeon felépítette az új „szent arany templomot”. A kutatók java része az új arany templomot a preszlavi körtemplommal (rotunda) azonosítja, amelynek romjai máig fennmaradtak a régi fővárosban. A bolgár történelemről és irodalomról különösen értékes adatokat sorjázó utószóából ítélve Tudor Dokszov kétséggkívül nagyon jól értesült személy. Ha elfogadjuk, hogy az említett aranytemplom közelében levő kolostori

szkriptóриумban másolta a könyveket, mint ahogy saját maga utal rá, felmerül a kérdés: hol állhatott ez a kolostor?

Erre a kérdésre a több mint két évtizeddel ezelőtt a körtemplom közelében feltárt kolostor adja meg, ahol szkriptóриумot és tágas helyiségeket találtak, előkerült Péter cárnak, Simeon cár fiának a pecsétje is. Alapos okunk van feltételezni, hogy ez volt a preszlavi uralkodók, Borisz cár, Simeon cár és Péter cár nemzetségi kolostora. Ismeretes, hogy Borisz és Péter szerzetesként végezte az életét, Simeon pedig fejedelemmé koronázása előtt volt az. Az uralkodóházhoz tartoztak még a következő szerzetesek: Borisz fivére, Doksz Csernorizec és az ő fia, Tudor Dokszov. Szerzetesként a nemzetségi kolostorban, könyvek másolásával foglalkozva Tudor szemtanúja volt híres nagybátyja halálának, akit a már említett utószóban vallási ekszázissal és őszinte ihletettséggel úgy emleget, mint:

„aki a mi urunk Jézus Krisztus pravoszláv vallásába vetett tiszta hittel... nagy hatalmú, feddhetetlen és hithű urunk, a bolgár fejedelem, akit Borisznak hívtak”.

Feltételezve, hogy Borisz-Mihály fejedelem a preszlavi uralkodók nemzetségi kolostorában hunyt el, az aranytemplom (körtemplom) közvetlen közelében, és valószínűleg ott is temették el őt, felmerül egy másik probléma: mikor avatták szentté a bolgárok megkeresztelőjét, mikor került be a bolgár és a többi egyház panteonjába? Általában azt írják, hogy ez nyomban Borisz halála után, 907-ben következett be, a görög és a római egyház pedig később tette meg. Minden idők legnagyobb bolgár történésze, V. Zlatarszki csak arra utal, hogy Boriszt szentté avatták, de nem pontosítja az esemény idejét. A bolgár uralkodó korai szentté avatása ellen szól azonban néhány írásos emlék. Így például az ószövevényi Nyolc könyvhöz írt utószavában a preszlavi írástudó, Grigorij presbiter azt írja, hogy a fordítást Simeon bolgár fejedelemnél, „Borisz fiánál... ugyanazon könyvszerető, pontosabban mondva Krisztus-szerető Simeon fejedelem utasítására” készítette. Látjuk, hogy Boriszt nem nevezi „szentnek”, és Simeon is még csak „fejedelem”. Köztudott, hogy Simeon az Aheloy folyó melletti csatában 917. augusztus 20-án aratott fényes győzelme után kezdi „a bolgárok cárijának” nevezni magát, Grigorij presbiter pedig 907 (Borisz halála) és 918 (az Aheloy melletti csata) között írta az utószavát, és nem nevezi szentnek Boriszt.

Úgy gondoljuk, hogy a bolgárok megkeresztelője szentté avatásával kapcsolatban fontos tájékoztatást nyújthat egy görög forrás a bizánci-bolgár kapcsolatokról, amelyet a tudomány már régóta ismer, de még soha nem vették szemügyre ilyen vonatkozásban. A konstantinápolyi pátriárka, Nikolaosz Misztikosz Simeon cárhoz írt leveleiről van

V него са намерени скрипториум, импозантни помещения и дори печат на цар Петър, сина на цар Симеон. С основание се допуска, че това е бил родовият манастир на владетелите от Преслав княз Борис и царете Симеон и Петър. Известно е, че Борис и Петър са завършили живота си като монаси, а Симеон е бил такъв преди да бъде коронясан за княз. Към владетелския род са принадлежали още монасите: братът на Борис, Докс Черноризец и неговият син Тудор Доксов. Така, бидейки монах в родовия манастир и занимавайки се с преписване на книги, Тудор е станал свидетел на смъртта на своя знаменит чичо, когото той определя в споменатия вече послеслов с религиозен екстаз и искрено вдъхновение като „живеещ с чистата вяра и православно исповедание на нашия Господ Исус Христос ... великият, честният и благоверният наш господар български на име Борис“.

Допускайки, че княз Борис-Михаил се е поминал в родовия манастир на преславските владетели, в непосредствена близост до Златната (Кръглата) църква, където вероятно е бил и погребан, се изправяме пред друг проблем: кога е бил канонизиран покръстителят на българите, кога той е бил причислен към пантеона на Българската, а и на други църкви? Обикновено се пише, че това е станало веднага след смъртта на княза през 907 г., а Гръцката и Римската църква са го направили по-късно. Най-големият български историк за всички времена В. Златарски посочва само, че Борис е бил канонизиран, без да уточнява времето на събитието. Против ранната канонизация на българския владетел обаче говорят някои писмени известия. Така например в своя послеслов към старобългарския превод на старозаветното Осмокнижие преславският книжовник Презвитер Григорий пише, че е извършил превода при българския княз Симеон „сина на Борис... по повеля на същия книголюбец княз Симеон, по-точно казано христолюбец“. Виждаме, че Борис не е наречен „свети“, а Симеон е все още само княз. Знае се, че Симеон започва да се титулува „цар на българи“ след забеле-

жителната победа в битката при река Ахелой на 20-ти август 917 г. Следователно, послеписът на Презвитер Григорий е писан между 907 (смъртта на Борис) и 918 г. (битката при Ахелой) и не определя Борис като светец.

Струва ни се, че важен ориентир за канонизацията на българския покръстител може да ни бъде един гръцки извор за византийско-българските отношения, който е отдавна известен в науката, но не е използван от тази гледна точка. Това са писмата на константинополския патриарх Николай Мистик до цар Симеон, писани по време на победоносните военни кампании на българския владетел с една единствена цел – възпиране на неговите военствени намерения. За целта патриархът използва богатия арсенал на византийската дипломатическа риторика – кротък, миротворен тон, преднамерени екскурси в историята, уметло преглъщане на обидите, иронията и сарказмите, с които Симеон е обсилвал както императора, така и самия него, главата на Вселенската църква. Именно при

един от мощните настъпателни походи на Симеон, Николай Мистик му изпраща своето 23-то писмо, в което прави целенасочено сравнение между миролюбивата политика на Борис и безогледното военолюбие на сина му. Обръщайки се към Симеон, патриархът апелира: „И справедливо е, както си станал наследник на властта на блажения си баща, така да бъдеш наследник и на другите християнски качества... Питам те, чедо мое, и ти ми отговори, както е прилично на твоята кротост и доброта: ако беше жив още онзи, който сега се намира при светиите на небето, и те види, че действаш така и вършиш убийства и войни, с какви думи би се обърнал той към тебе?... Но сега той (Борис) се намира със светиите и стои пред Бога, удостоен с голяма похвала за делото, което с помощта на Бога е направил за българите, а именно за това, че е турил основата на вярата, заради което и справедливо се почита... Нима той, ако и животът на светиите да е по-горе от всяка печал, не ще скърби много

сво, amelyeket a bolgár uralkodó győztes hadjáratai idején írt, kizárólag azzal a szándékkal, hogy eltérítse harci szándékaitól. E célból a pátriárka kihasználja a bizánci diplomáciai retorika gazdag tárházát – szelíd, békéltető hangnem, szándékos kitérők a történelemben, azon sértések, iróniák és szarkazmusok ügyes lenyelése, amelyekkel Simeon mind az uralkodót, mind őt magát, az „Egyetemes Egyház” fejét elárasztotta. Épp Simeon egyik nagy támadó hadjárata idején küldi neki Nikolaiosz Misztikosz a 23. levelét, amelyben céltudatosan hasonlítja össze Borisz békeszerető politikáját és a fia gátlástalan háborúimádatát. Simconhoz fordulva a pátriárka így apellál: „És méltó lenne, ha amint boldog apád hatalmának örököse lettél, a többi keresztény tulajdonságnak is örököse lennél... Azt kérdezem tőled, gyermekem, és te válaszolj, ahogy szelídségedhez és jóságodhoz illik: ha még élne az, aki most az ég szentjei között van, és látna téged, hogy

így cselekszel, gyilkolsz és háborúzol, milyen szavakkal fordulna hozzád?... De ő (Borisz) most a szentekkel van és Isten előtt áll, nagy elismeréssel kitüntette azért az ügyért, amelyet Isten segítségével a bolgárokért véghez vitt, vagyis azért, hogy letette a hit alapjait, amiért méltó a tiszteletre... Még ha a szentek élete minden szomorúság felett van is, nem bántódnak-e sokkal jobban és nem jelenik-e meg komoran a leírhatatlan ragyogás után...”
A pátriárka teljesen határozottan „boldognak” nevezi Boriszt, biztos benne, hogy az ég szentjei között van és megérdemelten tisztelik. Elképzelhető, hogy a Konstantinápolyi Egyház kompromisszumot tett és elismerte Borisznak a Bolgár Egyház általi kanonizálását. Az elismerést természetesen az a szándék váltotta ki, hogy engedményekkel állítsa meg Simcon támadásait Konstantinápoly ellen. Azt mondjuk, hogy engedmények, mert a Bolgár Egyház önkényesen kihirdetett önállóságát és – ennek megfele-

повече и не ще ли се яви след онова неизказно сияние мрачен...”

Патриархът съвсем определено нарича Борис „блажен”, уверен е, че той се намира при светиите на небето и се почита заслужено. Много е възможно Константинополската църква да е направила компромис и да е признала канонизацията на Борис, извършена от Българската църква. Признаването е предизвикано, разбира се, от желанието да се спре с отстъпки настъплението на Симеон към Константинопол. Казваме отстъпки, защото самоволно обявената независимост на Българската църква и съответно – самоволно поставеният български патриарх – не са били приети за канонични от Константинопол. А Симеон е прибегнал до този твърде смел акт, тъй като българският патриарх му е бил необходим, за да узакони лелеяния от него титул „цар и самодържец на всички българи”. Този титул Империята упорито е отказвала да му даде. Така че последователността на събитията, довели до канони-

зацията на княз Борис-Михаил би могла да се представи по следния начин:

- * 917 г. – победа на Симеон в битката при Ахелой.
- * Обявяване на независима Българска църква и ръкополагане на български патриарх, непризнати за канонични от Константинополската църква.
- * 918-923 г. – предизвикан от църковната независимост процес на канонизация на български светци и създаване на национален сакрален пантеон. По всяка вероятност Борис е обявен за светец точно тогава, а с него (или малко след него) е канонизиран и починалият през 916 г. Климент Охридски.
- * Около 922-923 г. – признаване на канонизацията на княз Борис от Гръцката патриаршия по две главни причини. Най-напред – за да се посочи на Симеон неговия баща като пример за миролюбиво и добросъседско отношение към Византия. И освен това – да се направи дипломатически реверанс към българския цар, за да се притъпи бойният му устрем към Константинопол.

Признаването на Борис за светец от Гръцката църква е било ново, актуално събитие, защото в многото си предишни писма до Симеон Николай Мистик не само че не говори за канонизация на българския покръстител, но изобщо не споменава името му по никакъв повод. Следвателно канонизацията е провокирана от злободневни политически и военни събития. Вероятно става дума за поместна (регионална) канонизация, която в римокатолическата традиция се нарича беатификация (от *beatus* – блажен). В подкрепа на последното предположение говори и писмото на самия Николай Мистик, в което Борис недвусмислено е причислен към блажените („блажения си баща“).

Придъжайки се към изворите и тяхната естествена интерпретация можем да заключим, че покръстителят на България княз Борис-Михаил е намерил смъртта си на 2-ри май 907 г. в родовия манастир на преславските владетели и е бил канонизиран от Българската църква след 917 г. Канонизацията е призната от Гръцката църква около 922-923г.

лően – az önkényesen megválasztott bolgár pátriárkát Konstantinápoly nem ismerte el kanonikusnak. Simeon azért tette meg ezt az igen bátor lépést, mert szüksége volt bolgár pátriárkára ahhoz, hogy szentesítse az általa olyanmire áhított „minden bolgár cárja és uralkodója” titulust. A birodalom következetesen megtagadta tőle ezt a titulust. Így az egymás után következő csemenyeket, amelyek Borisz-Mihály kanonizálásához vezettek, a következőképpen lehetne ábrázolni:

- * 917 – Simeon győzelme az Aheloy melletti csatában
- * A független Bolgár Egyház kihirdetése és a bolgár pátriárka felszentelése, amelyeket a Konstantinápolyi Egyház nem ismert el kanonikusnak.
- * 918-923 – a bolgár szentek kanonizálásának a független egyház által kiváltott folyamata és a nemzeti szakrális panteon létrehozása. Minden valószínűség szerint éppen ekkor avatják szentté Boriszt és vele együtt (vagy nem sokkal utána) kanonizálják a 916-ban elhunyt Ohridi Kelement.
- * 922-923 körül – Borisz fejedelem kanonizálásának elismerése a görög patriarkátus által két fő okból. Először is amiatt, hogy Boriszt példaként állíthassák fia, Simeon elé a Bizánccal fenntartott békeszerető és jószomszédi viszonya miatt. Ezen kívül pedig amiatt, hogy diplomáciai reverenciát tegyenek a bolgár cárnak, hogy mérsékelje annak harci törekvését Konstantinápoly felé.

Az, hogy a Görög Egyház elismerte Boriszt szentnek, egy új, aktuális esemény volt, mert Simeonhoz írt korábbi nagyszámú levelében Nikolaosz Misztikosz nemcsak hogy nem beszélt a bolgárok megkeresztelőjének kanonizálásáról, de még a nevét sem említette semminek kapcsán. Ebből az következik, hogy a kanonizálást az aktuális politikai és háborús események váltották ki. Valószínűleg helyi (regionális) kanonizálásról van szó, amelyet a római katolikus egyházban beatifikációnak (a *beatus* – boldog szóból) neveznek. Ez utóbbi feltételezés mellett szól magának Nikolaosz Misztikosznak a levele is, amelyben Boriszt egyértelműen a boldogok közé sorolja („a boldog apja”).

A forrásokra és azok természetes interpretációjára támaszkodva állíthatjuk, hogy Bulgária megkeresztelője, Borisz-Mihály fejedelem 907. május 2-án hunyt el a preszlavi uralkodók nemzetségi kolostorában, és a Bolgár Egyház 917 után avatta szentté. A Görög Egyház 922-923 körül ismerte el a kanonizálást.

Genát Andrea fordítása

Беата Будаи Затвореният свят на Поли

Budai Beáta Poli zárt világa

Nemrég jelent meg az elsőkötetes Hadzsipetkova Krisztina *Poli* című könyve. Műfaját illetően egy elbeszélésciklusról beszélhetünk. Mivel abban a szerencsében volt részem, hogy személyesen beszélhettem vele első könyvéről a Bolgár Kulturális Házban megrendezett könyvbemutatón, nagyon sok mindent tényként írhatok le, és nem kell különböző hipotéziseket eskábálni. Kriszti szülei, nagyszülei abból a kis észak-bulgáriai faluból valók, ahonnan a Magyarországon élő bolgárkertészek nagy többsége elindult Magyarországra szerencsét próbálni. Nem titok tehát, hogy a Poli elnevezés nem egy fiktív név, hanem erre a kis falura, Polikraistéra utal. A mű

Неотдавна излезе от печат първата книга на Кристина Хаджипеткова „Поли“. По отношение на жанра бихме могли да я определим като цикъл от разкази. Тъй като имах щастието лично да разговарям с нея по време на представянето на първата ѝ книга в Българския културен дом, много неща мога да опиша като факти, без да се впускам в различни хипотези. Родителите и предците на Кристи произхождат от село в Северна България, откъдето са тръгнали мнозина български градинари, за да опитат късмета си в Унгария. Така не е тайна, че името Поли не е фиктивно наименование, а става въпрос тъкмо за въпросното село Поликраище. Написването на разказите е предизвикано от конкретен случай. На погребение

нисто на дядо й Кристи забелязала, че са дошли и хора, пристигнали, не за да изкажат изскрени си съболезнования, а да попълнят колекцията си от клюки (този случай е разработен и в разказа „Тъжна неделя“). Тук чашата преляла и младото момиче решило да постави криво огледало пред поликраищенци, в което най-сетне да се видят такива, каквито изглеждат в очите на другите.

Така накратко би могло да се обобщи подтика за написване на цикъла. Той се състои от осем разказа, чиито истории са самостоятелни, но въпреки това представляват единство. Сюжетът е изграден по действителни преживявания, мнозина от героите участват с истинските си имена. Много е трудно да се определи кога един текст става четивен и интересен, навярно предпоставките са много, един от решаващите фактори все пак изглежда е доколко сме в състояние да се поставим в ситуацията на творбата, доколко историите ни са близки и познати. Признавам, че докато четях книгата, мислите ми често се отклоняваха и намирах себе си в малкото селце, откъдето произхождат моите предци, макар и да не съм от Поликраище. И това не е случайно, Кристина Хаджипеткова има безупречен усет за типичните черти, характеризиращи селския човек, в същото време много добре подбира случките, които пресъздават особеностите на селския живот. Такава е например историята на един предопределен брак в разказа „Тъжна неделя“, в който родителите на двама млади ги „сгодяват“ още при раждането им. Те израстват като напълно различни личности, чието събиране би вгорчило живота и на двамата. Развързката вече не е толкова недвусмислена, тъй като – както обикновено става – всяка по-завъртяна история съществува в паметта на хората в повече версии.

Описание на този малък, затворен свят, в който всички се познават, е едновременно и благодарна и неблагодарна задача. Благодарна е, защото има сигурна публика, онези, които ще разлистят книгата, за да намерят себе си, познатите си, приятелите, роднините, и неблагодарна, понеже възможността да се саморазпознае този или онзи герой, който да речем е представен в историята не непременно в положителна светлина посредством деянията си и би могъл да се обиди на написаното.

Поли е един затворен свят и както във всеки затворен свят и тук се оформят обичаи, закони, ред, които човек не може да пренебрегва, без да се изложи на риска да бъде отхвърлен от селото или да попадне в устата на хората. Тъй като в очите на селския човек няма по-голям грях от това да си **РАЗЛИЧЕН** от другите, да се държиш **ДРУГОЯЧЕ**, не като останалите, или просто да гледаш **ИНАЧЕ** на нещата, не според властващия в Поли обичай, „където всяко нещо си има своя установен ред, където властват вълчи закони, където слънцето залязва винаги по едно и също време...“

Тази приемственост в разказите се утвърждава с изрази като *всеки ден* или *както винаги*. Употребата на прякори помага за по-добрата ориентация на читателя, тъй като край името на

мегирасът egy konkrét eset váltotta ki. Kriszti nagypapjának temetésén egy-két olyan ember is részt vett, akik bizony nem őszinte részvétüket kívánták kifejezni, sokkal inkább pletykátárukat megtölteni indultak a temetésre (ezt az esetet dolgozza fel a *Szomorú vasárnap* című elbeszélésében). És ez volt az a pont, ahol betelt a pohár, a fiatal lány eldöntötte, hogy görbe tükröt állít a polikraistiek elé, amiben végre megpillanthatják magukat olyannak, amilyenek mások szemében látszanak.

Röviden így lehetne összefoglalni a mű megírásának ihlető forrását. Maga a ciklus nyolc különálló elbeszélésből áll, amelyek történetük szerint különállók, mégis egy egységet képeznek. A történetek valós élményekből építkez-

nek, sok szereplő nem álnéven, hanem saját névvel szerepel a könyvben. Nagyon nehéz lenne megfogalmazni, hogy egy olvasmány mitől lesz érdekes és olvasmányos, és bizonyára sok előfeltétele van ennek, az egyik meghatározó tényező mégis az lehet, hogy mennyire tudjuk magunkat behelyezni a műbe, mennyire érzünk déja vu-t a történetek olvasása közben. Bevallom, olvasás közben nagyon sokszor kalandoztam el a gondolataim, és én is abban a kis faluban találtam magam, ahonnan az én elődeim származnak, noha nem vagyok polikraistei. És ez nem véletlen, Hadzsispetkova Krisztina ugyanis kitűnő érzéssel tapintott rá azokra az

általános jellemvonásokra, amelyek a falusi embert jellemzik, ugyanakkor nagyon jól válogatta össze a történeteket, melyek magukban hordozzák a falusi lét sajátosságait. Ilyen az elve elrendelt házasság története a *Szomorú vasárnap* c. elbeszélésben, ahol két fiatal szülei születésüktől fogva „eljegyeznék”. Felnőttkorukra azonban két teljesen különböző egyéniség fejlődik ki belőlük, akiknek együttélése mindkettejüket boldogtalanná tenné. A végkifejlet már nem teljesen világos, mivel, mint általában minden ködös történetnek, ennek is több verzióját őrizi a szájhagyomány.

Egy kicsi, zárt világot leírni, egy olyan világot, ahol mindenki ismer mindenkit, hálás és hálátlan vállalkozás egyaránt. Hálás azért, mert biztos közönségre számíthat, azokra, akik már csak azért is fellapozzák a könyvet, hogy megtalálják benne magukat, ismerőseiket, barátait, rokonaikat, hálátlan azért, mert a felismerhetőség okot adhat esetleg arra, hogy ez vagy az a szereplő, aki nem éppen pozitív megnyilvánulásai miatt került be a történetbe túlzottan magára vegye a leírtakat.

Poli zárt világ, és mint minden zárt világ kialakulnak szokások, törvények, rendszer, amelyekről nem lehet eltérni vagy csak annak a kockázatnak a vállalásával, hogy kiközösít vagy számára vesz a falu. Mert nincs nagyobb bűn annál egy falusi ember szemében, ha valaki **MÁS** mint a többiek, **MÁSHOGY** viselkedik mint a többiek

ваgy egész egyszerűen csak MÁSKÉPP lát dolgokat, mint ahogy azt Poliban szokás, azon a helyen „ahol mindennek megvan a maga rendje, ahol farkastörvények uralkodnak, ahol mindig ugyanakkor nyugszik le a nap...”

Ezt a folytonosságot hivatottak érzékeltetni az elbeszélésekben a mindennap vagy a mint mindig határozók gyakori használata. A gúnynevek használata segíti az olvasót a tájékozódásban, hisz a szereplők zömének neve mellett ott ékeskedik egy jelző is, ami már teljes mértékben megkülönbözteti viselőjét a többiekétől, egyedivé és utánozhatatlanná teszi: ilyen a makarónis Verka vagy Ica, a madáríjesztő, azután Emil, a bolond, illetve Ruma, a pletykafészek vagy éppen Penka, a santa.

Ennek a zárt világnak is van egy saját zárt világa, egy központi hely, ahova minden hír elsőként jut célba, és a legújabb pletykákat „innen lehet megrendelni a pálinka mellé”. Ez a hely nem más, mint a régi étterem.

Ennek a zárt világon belüli zárt világnak nagyon fontos szerepe van, Poli lakosaira nézve fontos események, szerelmek, veszekedések színtere és tanúja.

Az ironia és a kedves humor keveredéséből nagyon hangulatos elbeszélői stílus kerekedik, az elbeszélő pozíciója és értékítélete végig nagyon erősen jelen van a műben.

Egyrészt bírál, másrészt könnyed humorral próbálja érzékeltetni, hogy a látottakon-

hallottakon már úgysem tud változtatni senki és persze lehet, hogy nem is kell rájuk változtatni.

Olvasva a történeteket nemegyszer a Radickov által megfestett falu és annak furcsa lakói jutottak eszembe, némely történet kifejezetten az abszurditás határait súrolja, helyenként át is lépi azt. Ilyen a Mari mama esete a kamionsofőrrel – egy mindennapinak nem éppen mondható barátság története egy néniről és egy kamionsofőrrel, aki véletlenül keveredett Poliba, azon belül is Mari mama házába, sőt, és ez talán a legabszurdabb, Mari mama ágyába. Persze aki nem olvasta a történetet, bizonyára valamilyen pikáns történetre gondol, de mindenkit megnyugtatom, ilyen jellegű pikantériának nincs helye ebben a ciklusban, hiszen Poliban is, mint minden „rendes” faluban, az erkölcs áll mindenkinek fölött – de leginkább csak verbális síkon. Ezt a témát boncolgatja a *Pucér tangó* című elbeszélés, amelynek középpontjában a faluban mindenki által ismert pucér tangónak nevezett jelenség áll. Hogy pontosan milyen orgiáról is van szó valójában, az nem derül ki a történetből, de az sokkal inkább, hogy az erkölcsösség is csak addig fontos Poliban, amíg elhítted másokkal, hogy te bizony az vagy, kétség nem férhet hozzá. Ahogy mondani szokás, nem elég ártatlannak lenni, annak is kell látszani. Az öreg anyókat mélységesen felháborítja az a hír, hogy esténként a tónál fiatal férfiak és nők gyűlnek össze nem éppen ártatlan szándékkal, mé-

po-голямата част от героите се кипри техният прякор, който ги разграничава напълно от останалите, прави ги единствени и неповторими: Верка Макарона, Ица Плашилото, Емил Лудия, Рума Ключката или Пенка Кудата.

Този затворен свят има своя вътрешен кръг, центъра, където всяка новина попада в целта си и най-новите клюки могат „да се поръчат заедно с ракията” „Това е Старият ресторант. Затворен във вътрешния кръг; той играе изключително важна роля и става място на действието и свидетел на множество важни за жителите на Поли събития, любов и разпри.

Смесицата от ирония и добродушен хумор създава като резултат един много приятен повествователен стил, позицията и стойностната оценка на разказвача присъстват изразително в

цялото произведение. От една страна той проявява критичност, от друга страна с лекия си хумор се опитва да подсказе, че едва ли някой би могъл да промени нещо, а навярно и не си заслужава нещо да се променя. Четейки тези истории, псевдонимът ми идваше наум селото на Радичков с описаните от него необикновени герои, някои от историите стигат до границата на абсурда, дори на места я преминават. Такъв е случаят на баба Мари с тираджията – история на едно недотам обичайно приятелство на възрастната жена с шофьора на ТИР, който случайно попада в Поли, по-точно в къщата на баба Мари, дори, и това навярно е най-абсурдното, право в леглото ѝ. Който не е чел разказа, би могъл да си помисли за някаква пикантна история, но трябва да успокоя всич-

ки, подобна пикантерия няма в цикъла разкази, тъй като в Поли, както във всяко „почтено“ село моралът стои над всичко – но най-вече на вербално равнище. Това е темата на разказа „Голо хоро“, в който е описано явлението, познато в цяло Поли като голо хоро. За каква точно оргия става въпрос всъщност не есно от цялата история, веднага обаче става ясно, че моралът в Поли е важен дотолкова, доколкото да увериш останалите, че ти е присъщ и си извън всяко подозрение. Както се казва, не е достатъчно да си невинен, трябва и така да изглеждаш. Старите жени са дълбоко възмутени от новината, че всяка вечер край езерото се събират млади мъже и жени с не дотам невинни намерения, но въпреки това без да се замислят изпращат едно осемгодишно момченце да разузнае нещата. Тук работата почва да става доста прозрачна, защото ако нравствеността им е така вътрешно присъща, през ум не би им минало да изпратят момченцето на място, което именно поради царяния там морален упадък не е най-подходящо за момче в крехка възраст. Жаравата на любопитството обаче, както изглежда, е по-пареща от всичко, по-силна е от разума и от морала.

Който никога в живота си не е ходил на село и прочете книгата, ще получи точна картина за живота в едно село, ще научи какви са хората и според какви закони протича животът им, а който е имал щастието да познава селската атмосфера, може да се отдаде на носталгия, четейки историите.

Има и читатели, чиито родители и предци са се родили в същото село, преди да тръгнат да опитват късмета си в Унгария, те ще бъдат тези, които ще четат добре познатите истории като свои собствени спомени.

Въпреки че Кристина Хаджипеткова твърди, че не смята да продължава засега писателското си поприще, изборът на темата за първата ѝ книга е безупречен. Връщането към корените, когато си се отдалечил от тях е прекрасно начинание. Сигурна съм, че книгата ще има голям успех сред българите в Унгария, тъй като може да се направи паралел между техния затворен свят и затворения свят на Поли. Кой знае, може би Кристина ще премисли, ще продължи писането и в най-скоро време ще постави и нас, българите в Унгария, пред своето криво огледало.

gis minden további nélkül elküldenek egy nyolcéves kislányt szimatolni ez ügyben. Itt bizony erősen kilóg a lóláb, hisz ha az erkölcsösség ennyire belső kényszer lenne, eszükbe sem jutna elküldeni egy kislányt arra a helyre, amely erkölcsi tisztázatlansága miatt nem éppen a legmegfelelőbb hely egy zsenge korban lévő ifjúnak. A kíváncsiság ereje azonban, úgy tűnik, minden körülmények között erősebb marad még a józan ész és az erkölcs szavánál is.

Aki még soha életében nem járt falun, elolvasva a könyvet, pontos képet kap arról, milyen is az élet falun, milyenek az emberek, milyen törvények szerint élnek az életüket, akinek pedig volt szerencséje megismerni a falu atmosz-

féráját, olvasva a történeteket ábrándozva nosztalgiázhat.

És vannak azok az olvasók, akik szülei és nagyszülei szintén ebből a faluból indultak el Magyarországra szerencsét próbálni – ők lesznek azok az olvasók, akik szinte saját emlékiratként olvashatják az általuk is jól ismert történeteket.

HadzsiPetkova Krisztina ugyan úgy nyilatkozott, hogy egyelőre nincs határozott képe írói pályája folytatásáról. Mindenesetre első kötetének témaválasztása telitalálatnak bizonyult. Visszatérni a gyökerekhez térben távol a gyökerektől szerencsés vállalkozás. Biztos vagyok benne, hogy a magyarországi bolgárok körében a kötet nagy sikert arat, hiszen na-

gyon sok párhuzam van a magyarországi bolgárok zárt világa és Poli zárt világa között. Ki tudja, lehet, hogy Krisztina mégiscsak meggondolja magát, és folytatva az írást – legközelebb görbe tükröt állít mielőtt, magyarországi bolgárok elé is.

Иван Христов

Поли – едно пътуване към човечността

Ivan Hrisztov

Poli – utazás az emberséghez

Hadzsipetkova Krisztina *Poli* című könyve egy kísérlet a bolgár identitás finom kontúrjainak megőrzésére. Csodálatra méltó, hogy valaki, aki Budapesten született, egy kis észak-bulgáriai falura akar emlékezni. De valószínűleg mindannyian hordozunk magunkban egy kis falut, amely a gyerekkornak, annak a helynek és időnek a metaforája, ahol az emberek közötti kapcsolat intim és autentikus, a világ dolgai pedig ésszel felérhetők. Hadzsipetkova Krisztina már a könyve elején ad nekünk néhány kulcsot, amelyek segítségével az elbeszéléseket olvashatjuk. *Poli* (Polikraiste analógiájára) egy „hely a balkáni országok eldugott szegletében”, „távol a modern kortól, a televíziótól vagy attól a felfedezéstől, hogy az ember már a Holdra lépett”, de ettől nem válik jelentéktelenebbé, mert a szerző itt nőtt fel, „ebben a külvilágtól elzárt, önként vállalt rab-ságban”. Ez az a hely, „ahol a napfelkeltét a fűvön fekve is megnézheted, anélkül, hogy bármilyen épület megzavarhatna ebben”. És végül, ez az a hely, ahol elbódít a természet, „amely mindenhol ott van, érintetlenül, a maga tökéletes tökéletlenségében”. Úgy érzem, hogy ez a legfontosabb kulcs. *Poli* egy olyan hely, ahol megállt az idő, egy olyan hely, ahova nem jutott el a civilizáció, és ezért lehet megérinteni a dolgok természetét, annak ellenére, hogy az tökéletlen.

Ez az elbeszélésgyűjtemény, amely a *Poli* címet viseli, kísérlet a hazához fűződő emlékek restaurálására és újbóli átélésére. De nem a megszépítő patriotizmus árad belőle, ellenkezőleg. A hősök a banális és a legkevésbé szép mindennapi szerepükben vannak ábrázolva. Margináliák, akik egy marginális helyre kerültek. Borisz, a kamionsofőr istenesen a pohár fenekére nézett és karambolozott. Hogy saját életének katasztrófája elől elmeneküljön (a felesége elhagyta), elbújik az első szembejövő falu első szembejövő házában – de szerencsére Poliba vetődött. Ott az özvegy Mari mama fogadja be, és a két magányos ember úgy él együtt, mint anya és fia. Amikor már úgy tűnik, hogy a vidéki outsiders életében nincs semmi remény, a hirtelen fellángoló szeretetnek sikerül legyőznie a magányt. Mi lehet emberibb ennél? Vagy a *Pucér tangó* című történet. A falu kíváncsi öregasszonyai elküldenek

Könyv a Krisztina Hаджипеткова „Поли“ е един опит да се запазят фините контури на българската идентичност. Учудващо е как, когато си роден в Будапеща, искаш да си спомниш за едно малко селце в Северна България. Но вероятно всеки от нас носи по едно малко селце в себе си, доколкото то е метафора на детството, на онова време и място, в което отношенията между хората са интимни и автентични, а нещата от света умопостижими. Още в началото на книгата Krisztina Hаджипеткова ни дава няколко ключа, през които можем да четем разказите. Поли (по аналогия с Поликраище) е „затънено кътче“, „отдалечено от модерните времена, от телевизията или от откритието, че човек е стъпил даже на Луната“, но това не го прави по-малко значително, защото авторката е израсла тук, „изолирана от света, в доброволно пленничество“. Това е място, „където можеш да наблюдаваш изгрева, излегнат на тревата, без да ти се изпречат сгради пред погледа“. И накрая, това е място, където можеш да бъдеш опиянен от природата, „която е навсякъде – недокосната, с цялото си изящно несъвършенство“. Струва ми се, че това е най-важният ключ. Поли е място, в което времето е спряло, място, до което цивилизацията не е успяла да достигне и затова можеш да се докоснеш до самата природа на нещата, въпреки че тя е несъвършена.

Този сборник с разкази, озаглавен „Поли“, е един опит да се реставрират и отново да се изживеят спомените за родината. Но тук въобще не лъха на патриотизъм, дори напротив. Героите са представени във възможно най-некрасивите си и банални роли от ежедневието. Това са маргинали, оказали се в маргинално място. Тираджията Борис се напива до козирката и катастрофира. За да избяга от катастрофата на собствения си живот, жена му го е напуснала, той се скрива в първата срещната къща, в първото срещнато село, но за щастие попада в Поли. Тук го приютява вдовицата баба Мари и те, двамата самотници, заживяват заедно като майка и син. Тъкмо когато изглежда, че в живота на провинциалните аутсайдери няма никакъв шанс, внезапно пламналата обич между двамата успява да победи самотата. Какво по-човешко от това. Или пък историята, озаглавена „Гло хоро“. Любопитните баби от селото изпращат едно малко момче да разузнае какво се случва в крайпътната кръчма със съмнителна слава. В селото се

говори, че вечер край тази кръчма развратни мъже и жени играят „голо хоро“. Вместо обаче да попадне на преувеличеното събитие, момчето среща едно малко момиче, в което се влюбва. Така, тръгвайки от клюката, от мълвата разказът стига до общочовешкото, до идеята, че любовта е способна да победи греховността в човешката природа.

Кристина Хаджипеткова въобще не пести слабостите на своите герои. Много често те са порочни, пристрастени – към алкохола или пък към клюката, но онова, което ги спасява, е тяхната безгранична любов към живота. Героите живеят в това затънтено село, потънали в своето дребно всекидневие, но единственото, което може да ги накара да избягат оттам, е пак любовта (разказът „Тъжна неделя“). Понякога външният човек, човекът от града, който попадне в този свят, не може да оцелее. Интерес в това отношение представлява разказът „Историята на Тунка“. Тунка се завръща в родното си селце Поли, след като дълго време е живял в САЩ и е бил шофьор на знаменития престъпник Ал Капоне. Неговите съселани го посрещат като герой, защото очакват той да е натрупал богатство, но Тунка се връща без пукнат грош. Освен без пари обаче Тунка се завръща и без устои в живота. Така бавно тръгва по пътя към собственото си самоунищожение. Въпреки неговите пороци селяните му прощават и след смъртта му го смятат за най-великия човек в селото, защото познавал Ал Капоне, а в знак на благодарност запомнили неговите чудновати истории.

Една интересна авантюра е пътуването в Поли. Пътуване на градския човек из дебрите на дълбоката провинция. В книгата причудливо са смесени високите и ниските пластови описания на българското село, зададени още от Йовков и Ивайло Петров. Като че ли всичко, за което се говори в тази книга, е преминало през филтъра на отдалечеността на времето и пространството. Погледът е отвисоко, едновременно чужд и роден. Това е погледът на средноевропейецът, който гледа не със снизхождение на примитивния балкански човек, а изпълнен с всеопрощаваща обич. В този смисъл книгата не може да се мисли и без своята двуезичност. И без ефектните всекидневни фотографии в нея. Повествователката описва своите герои в тяхното несъвършенство, но единствено такъв може да бъде човекът там, където времето е спряло, и дори бихме могли да кажем, че въпреки „вълчите“ закони, които властват в това село, все пак човекът е успял да съхрани своята същност, защото тази книга в крайна сметка е едно пътуване към човечността.

еги кисти, hogy az tudja meg, mi történik az út menti, kétes hírű kocsmában. A faluban azt beszélnek, hogy esténként a falu mellett ledér férfiak és nők „pucér tangót” járnak. A kisfiú azonban ahelyett, hogy az eltűnt eseményt látná, találkozik egy kislánnyal, akibe beleszeret. Így a pletykától, a szóbeszédtől indulva az elbeszélés eljut az általános emberihez, ahhoz az eszméhez, hogy a szerelem képes legyőzni a bűnösséget az emberi természetben. Hadzsipetkova Krisztina nem hallgatja el hőseinek gyengeségeit. Gyakran romlottak, az alkohol vagy a pletyka a szenvedélyük, de megmenti őket határtalan életszeretettel. A hősök ebben az eldugott faluban élnek, jelentéktelen mindennapjaikba merülve, és az egyetlen, ami arra kész-

tetheti őket, hogy elmeneküljenek onnan, az megint csak a szerelem (a *Szomorú vasárnap* című elbeszélés). Néha a máshonnan érkezett, a városból jött ember, aki bekerül ebbe a világba, nem képes gyökeret verni. Ezzel kapcsolatban nagyon érdekes a *Tunka története* című elbeszélés. Tunka visszatér szülőfalujába, Poliba, előtte hosszú ideig az USA-ban élt és a hírhedt gengszter, Al Capone sofőre volt. Falubeliei hősként fogadják, mert azt hiszik, hogy nagy vagyont halmozott fel, de Tunka egy megveszekedett garas nélkül tér vissza. Azonban Tunkának semmilyen más pillére sincs az életben. Így lassan megindul az önmegsemmisítés felé vezető úton. Hibái ellenére falubeliei megbocsátanak neki, és halála után a legnagyobb embernek tartják őt a faluban, mert ismerte Al Caponét, és hálájuk jeléül

megőrzik különös történeteit.

A Poliba való utazás érdekes kaland. A városi ember utazása az elmaradott vidék sűrűjében. A bolgár falu leírásában a könyvben csodálatosan ötvöződik a felső és az alsó miliő, amelyeket Jovkov és Ivajlo Petrov hozott létre. Mintha minden, amiről a könyvben szó van, az időbeli és a térbeli eltávolodás szűrőjén ment volna át. Madártávlatból minden egyszerre idegen és otthonos. Ez a középeurópai ember nézőpontja, aki nem lesajnálja a primitív balkáni embert, hanem mindent megbocsátó szeretettel övezi. Ebben az értelemben a könyv szerves része a két-nyelvűsége. És persze a hatásos hétköznapi fényképek is. Az elbeszélő a maguk tökéletlenségében írja le a hőseit, de csak így találhatja magát az ember olyan helyen, ahol megállt az idő, sőt azt is mondhatjuk, olyan helyen, ahol a faluban uralkodó „farkastörvények” ellenére az embernek sikerült megőriznie saját lényegét. Mert ez a könyv végeredményben egy utazás az emberséghez.

Genát Andrea fordítása

Антал Богнар Село Поли(фония)

Профанните икони на Кристина Хаджипеткова

Bognár Antal Falu(Poli)fónia

Hadzsipetkova Krisztina profán ikonjai

E lap olvasói körében nem kell külön jelzőket aggatni Szondi György nevére, így tehát mindenki első szóból érteni fogja, mire gondolok, amikor hangot adok annak, hogy kivételes öröm folyóiratában, a Napútban szerkeszteni, sokadik éve már, mert azon ritka irodalmi-művészeti fórumok közé tartozik, amely irányzatokhoz és szekértáborokba sorolással, korosztályos különbségekkel cseppet sem törődve fogad be alkotásokat és alkotókat. Itt nem előny az, ha valaki neves, befutott szerző, és nem hátrány, ha valaki más meg kezdő. Persze ha másutt ilyen olyan falakat húznak fel, s nálunk mindig nyitva áll az

Пред читателите на списание „Хемус“ не се налага да използвам специални епитети към името на Дьорд Сонди, и от една дума е ясно какво имам предвид, когато изразявам гласно изключителната си радост да работя в неговото списание, бидейки вече от доста години редактор на „Напут“, един от малкото форуми за литература и изкуство, който приема творци и творби без да взема под внимание разделението на направления и клики или възрастовите различия. Тук не е предимство, ако си прочут и търсен писател, нито е недостатък, ако си различен или начинаещ. Естествено, в момента, когато другаде се издигат едни или други прегради, а при нас

вратата е отворена за всекиго, не е изненадващо, че ни залива приток от слаби или средни произведения, обсаждат ни какви ли не малокалибрани, набедени таланти, бълбукащи доволно в собствения си сос – толкова по-голяма е радостта, когато след деветдесет и девет подобни, в стотната словесна буца блясва златната жилка.

Тъй бях, тъй бяхме и с Кристина Хаджипеткова, която, ако добре си спомням, представя нямаше, че главният редактор на „Напут“ е българист, когато почука на вратата със своя цикъл разкази, а навярно въобще и не се е досещала, че и двамата въприемаме ролята си в унгарската литература с открит кръгзор – от избледняващите немски семейни корени до балканския контекст с неговата притегателна сила. Това съвпадение, разбира се, е съществено единствено на равнището на познанието, решаващо се оказва стихийният талант, с който младата авторка създава незабравимите си образи. Ще трябва да повярваме в нейното обяснение, че гняв и мъка са я подтикнали да изобрази света на баба Кинчи и Иван, на Емил Лудия, Пенка Куцата, Заре, Ичо, Трифон и Кольо, ала създаденото произведение надхвърля първоначалния личен подтик. Най-големият му чар идва от цялостното въздействие, книгата е истинска литература, понеже няма обидни нотки в описанието на недосялаността на героите, в разнищването на селските клюки, нито при описанието на трагедиите – фаталния случай на Петьо, Дара и Искра или разтърсващата история на Дамян и Лина, – те не са просто болезнени, над всички тях потръпва глорията на (профанните) икони.

Сред насърчените от нас в литературата прозаисти се сещам за името на Тюнде Балог Ямборне, чиито разкази жънат успех след успех, или откритата като поет Юдит Агнеш Киш, която спечели конкурса за роман на сп. „Мадяр напло“ с историите, разказани от името на кръстницата ѝ (те са сродни по дух и затова ги предлагам на вниманието). Четейки „Поли“ ми идва на ум и Кристиан Гречо, увековечил легендариума на собственото си село, в различен аспект в тази поредица може да се включи обърнатия към спомените микрореализъм на Тошо Дончев, има нещо обаче, в което Хаджипеткова ги надминава, отказвайки се от висотата на методично структурираната проза: резултатът е, че успява да запази свежестта на разказа. Тук авторът не е устата на селото, а по-скоро очите и ушите, но не в ролята на репортер или на тръгнал с фенера си търсещ мемоарист, а потапяйки се в странния свят, който обсебва с магията си. (Ако тази книжка попадне у някой филмов деец и той се остави да го повлече със себе си...)

Рядко се случва, един текст – наслаждайки преживяване до преживяване – да въздейства с такава неподправена сила, карайки ни да забравим за средствата, с които си е служил авторът. Човек е склонен да си представи, че губейки се в света, би могъл да постъпи като Борис, тираджията: камионът се обръща, стоката се разпилява, ни напред-ни назад. Но какво от това, има едно село, в селото къща, в къщата легло, в него юрган, нека се сгушим под него и да забравим къде сме тръгнали, нека се сгушим в топлината на една приказна история, няма значение, че утре ще ни смърят...

ajtó mindenki előtt, tudván tudjuk, hogy a szabad bejárás folytán gyengécske vagy közepes művek érkeznek gar-madával, pályátévesztett, kis kaliberű, saját levükben fő-vő tehetségek környékeznek bennünket – annál nagyobb öröm, amikor kilencvenkilenc után egy századik szöveg-rögben arany csillan meg.

Így voltam, így voltunk Hadzsipetkova Krisztinával, aki-nek, ha jól emlékszem, fogalma sem volt arról, hogy a Napút főszerkesztője bulgarista, amikor történetfűzésével bekopogtatott nálunk, arról nem is beszélve, hogy nem sejtette, mind a ketten az elhalványult német családi eredet és balkáni vonzódás és beágyazódottság között vala-hol félúton, tág látókörrrel éljük meg magyar irodalmi szerepünket. De ez az egybecsengés természetesen csak az ismerőség szintjén fontos, perdöntő az elementáris tehet-ség volt, ahogyan a szerző alakjait feledhetetlenül meg-formálta. El kell hinnünk magyarázatát, hogy az indulat és szenvedély készítette Kincses mama és Iván, a bolond Emil, a sánta Penka, Zare, Icsó, Trifon, Koljo világának leképezésére és irodalmi megformálására, de a kész mű túlmutat a személyes indíttatáson. A legnagyobb varázslat az összehatásban, és ezért igazi irodalom a könyve, hogy nincs semmi sértő alakjai bumfordiságában, a falusi pletykák kibeszélésében, és még a tragédiák – Petjo, Dara és Iszakra fatális vagy Damjan és Gina rettenetes esete – sem pusztán fájók, mindent beleng a (profán) ikonok gló-riája.

A Napút bátorította prózaírók közül hirtelenében Jámbor-né Balog Tünde neve jut eszembe, akinek novellái azóta szép sikert arattak, legújabbán pedig a költőként felfe-dezett Kiss Judit Ágnes nyerte meg a Magyar Napló re-génypályázatát a keresztanyja mesélésébe öltöztetett történeteivel (a rokon szellemiség miatt is egyúttal figyel-mükbe ajánlom írásait). Eszünkbe juthat a *Polli* olvasá-sa közben a faluja mendemondáit megörökítő Grecsó Krisztián neve is, más vonatkozásban Doncsev Toso em-lékidező mikrorealizmusa, Hadzsipetkova azonban egy-valamiben egyszerre túlélt rajtuk és lemond a módszeres prózaépítkezés magaslatairól: a hozadék az, hogy sikerül megőriznie a történetmondás hamvasságát. Nem a falu szája, inkább talán egy kicsit a szemc és füle, de nem a ri-porter vagy az emlékező lámpásával a kezében, hanem magát is átadva egy különös világ magával ragadó bővö-letének. (Egy filmes ember egyszer talán kézbe veszi ezt a kis könyvet és hagyja magát Poliba sodortatni vele...) Ritkaság, hogy ilyen átütő erővel tud íráson át élmény él-ményt csífolni, feledtetve, hogy a közvetítéshez bármi-féle eszközökkel élt a szerző. Az ember hajlamos elhinni magáról, hogy e világba tévedve maga is úgy tenne, mint Borisz, a kamionsofőr: a gépjárműünk felborult, oda a rakomány, zátonyra futottunk. De se baj, itt ez a falu, a faluban ez a ház, a házban az ágy, abban a dunna, bújjunk alá, feledjünk minden úti célt, bújjunk be egy meseszerű történet melegébe, az sem baj, ha holnap megszólí-nak minket bennünket érte.

Стари истории

Разговор с Кристина Хаджипеткова

Régi történetek

Beszélgetés Hadzsipetkova Krisztinával

Haemus: A Poli című novellaciklus előtt próbálkoztál-e írással? Azért nem mindennapi reakció, hogy egyszer csak leülök és leírom egy falunak a lakosait...

Hadzsipetkova Krisztina: Az igazság az, hogy mindig is az irodalmi pályára készültem, már kiskoromban is újság-író akartam lenni, gimnáziumba is média tagozatra mentem, de könyvek írása mint olyan nem szerepelt a terveim között. Csak amikor a nagypapám meghalt, akkor gondoltam arra, hogy ha nem írom ki magamból a fájdalommat, az érzéseimet, akkor meg fogok bolondulni. Így elkezdtem gyűjteni a sztorikat, történeteket, és lassan összeállt a kép, hogy hogyan is fog ez a novellafüzér alakulni. A meglepő az volt, hogy nagyon hamar, alig fél év alatt megírtam a történeteket, teljesen összeálltak a fejemben, nem volt kétség, melyik novella hogy épül majd fel, melyiket mi követi. Nagyon élveztem az írást.

Haemus: Mennyire kellett ezeket a történeteket kitalálni? Hogyan komponáltad őket?

Хемус: Опитвала ли си се да пишеш преди създаването на цикъла „Полі“? Все пак не е обичайно човек изведнъж да седне и да пропише...

Кристина Хаджипеткова: Истината е, че винаги съм се стремяла професията ми да е свързана с литературата. Още от малка исках да стана журналист, в гимназията се записах в паралелка с профил „медии“, но да пиша книги, никога не е било сред плановете ми. Когато дядо ми почина, разбрах, че ако не излея цялата си болка, чувствата си, направо ще полудея. Тогава започнах да събирам тези случки, истории и картината полека-лека взе да се сглобява и разказите се навързаха един за друг. Най-изненадващото беше, че за около половин година написах разказите, които бяха свършено подредени в главата ми, няхах никакви колебания кой разказ как да бъде построен, кой след кой да следва. Много голямо удоволствие ми достави писането.

Хемус: Доколко трябваше да си измисляш историите? Как ги композира?

К.Х.: Те си бяха някак си готови, слушала съм ги до припадък на село, дядо и баба ни ги разказваха всяка година, по много пъти. Те ставаха все по-колоритни и по-колоритни, а когато започнах да ги пиша и аз добавих още малко боя. Всичко беше някак наготово, бях затрупана с истории и анекдоти, от смешни по смешни. По-скоро не знаех откъде да започна. Лесно беше да ги композирам, чувствах коя история след коя идва, редът бе решен още в началото.

Хемус: Започнала си да пишеш разгневена. Остана ли нещо от този гняв накрая?

К.Х.: Когато започнах да пиша „Поли“, целта ми всъщност беше да покажа колко много злонамереност има у хората, колко коварство, исках да сложа пред тях едно криво огледало. После, докато пишех историите, някак наистина гневът ми отмина и когато накрая ги прочетох, разбрах, че в тях въобще няма никакъв гняв, не се чувства никаква омраза. Струва ми се, че макар и да исках да се възбунтувам, проумях, че не съм в състояние. Навярно времето помага, не зная, във всеки случай се радвам, че тези разкази не са написани от един ядосан човек. Мисля, че така по-лесно може да бъде заобичана и самата книга, и нейните герои...

Хемус: Какъв опит натрупа по време на писането?

К.Х.: Че е много трудно? Наистина е. Да седнеш и да опишеш една история, да изградиш характеристиките. Задачата ми беше малко по-лесна, тъй като става дума за разкази от по 5-6 страници, които трябваше да навържа в цикъл, но въпреки това неведнъж ми се струваше, че няма да мога да продължа. Мнозина казват, че писането не е работа, само седиш и пишеш. А това всъщност е най-трудното. Да събереш мислите си, да чакаш вдъхновение. Но в замяна на това е много приятно усещане. Особено когато те хвалят. Това никак не омръзва.

Хемус: Какви книги четеш? Имаш ли любими български, унгарски или други чуждестранни писатели?

К.Х.: Любимци нямам, чета много книги и обичам да опитвам най-различни жанрове, без да оставам само на един автор. Бих казала по-скоро, че имам любими книги, много обичам, например, „Майстора и Маргарита“ или „1984“ чела съм Шекспир на английски, но нямам любимци. Винаги когато чета някоя книга, се запалвам, казвам си, че я обожавам, и при следващата пак е така.

Има обаче книги, за които човек трябва да съзрее. Например „Сто години самота“ или „Триумфалната арка“. Преди години започнах да ги чета, но не успях да стигна докрай, защото не бях дозряла за тях. След две-три години вече не можех да ги оставя. На „Сто години самота“ плаках през цялото време.

Хемус: Ако не и конкретни планове, но сигурно имаш поне мечти свързани с писането, ще ги споделиш ли с нас?

К.Х.: След „Поли“ почти не съм писала. Една-две статии, разказ, но нищо голямо. Смятам, че не е дошло времето и не искам да насилвам нещата, няма смисъл. Ако почувствам, че имам какво да кажа, ще грабна писалката, но дотогава не. А за тези, които се интересуват, мога да обещаая със сигурност, че продължение на „Поли“ няма да има.

Н. К.: А történetek szinte adták magukat, nyakra-főre hallgattam őket falun, nagymamám és nagypapám minden évben elmesélték mindegyiket, többször is, és ezek a történetek egyre színesebbek és színesebbek lettek, mikor pedig nekikezdtém az írásnak, színeztem rajtuk én is eleget. Könnyű dolgom volt, annyi történet, vicces anekdota hevert előttem, hogy igazából azt se tudtam, melyikhez nyúljak előbb. Összekomponálni is könnyű volt, éreztem, melyik sztori melyiket kövesse, a sorrendről már az elején döntöttem.

Haemus: Dühből kezdél hozzá az íráshoz. Mi maradt ebből az indulatból a végén?

Н. К.: Amikor elkezdtem írni a Polit valóban az volt a célom, hogy megmutassam, milyen sok rosszindulatú ember van, mennyi az ármánykodás, görbe tükröt akartam állítani eléjük. Aztán, ahogy írtam a történeteket, valahogy tényleg elmúlt a düh, és amikor visszaolvastam egyben a novellákat, rájöttem, hogy egyáltalán semmi düh, gyűlölet nem érződik ki belőlük. Azt hiszem, akármennyire is lázadni akartam ellenük, be kellett látnom, hogy nem tudok. Talán az idő enyhített rajta, nem tudom, mindenesetre örülök, hogy nem egy dühös ember írása vált belőle, azt gondolom, így szerethetőbb lett maga a könyv és a szereplők is.

Haemus: Milyen tapasztalatokat szereztél írás közben?

Н. К.: Hogy nehéz. Tényleg az. Leülni és megírni egy történetet, kidolgozni a karaktereket. Nekem ugyan egy picivel könnyebb dolgom volt, hiszen öt-hat oldalas történeteket kellett egybefűzőm, mégis néha úgy éreztem, elakadtam. Sokan mondják, írónak lenni nem is munka, hiszen az ember csak leül és ír. Pedig ez a legnehezebb. Összeszedni a gondolataidat, várni az ihletre. Cserébe viszont nagyon jó érzés. Főleg ha dicsérnek. Azt nem lehet megunni.

Haemus: Milyen könyveket szoktál olvasni? Vannak-e kedvenc bolgár, magyar vagy más, külföldi szerzőid?

Н. К.: Nincs kedvencem, sok könyvet olvasok, szeretek mindig más és más műfajokat is kipróbálni, nem leragadni egy embernél. Inkább azt mondanám, kedvenc könyveim vannak, szeretem például a *Mester és Margaritát*, vagy az 1984-et, olvastam már Shakespeare-t angolul, de nincs kedvencem, mert mikor elolvasok egy könyvet, felálgolok, azt mondom, imádom, majd amikor elolvasok egy újat, azzal is ugyanígy érzek.

De azért vannak könyvek, amikhez meg kell érni. Például a *Száz év magány* vagy a *Diadalív árnyékában*. Elkezdtem őket olvasni évekkel ezelőtt, de nem fejeztem be, mert nem értem meg hozzá, majd két-három évvel később le se bírtam tenni. A *Száz év magányt* például végigbőgtem.

Haemus: Ha nem is konkrét tervek, de bizonyára vannak legalább álmaid az írással kapcsolatban. Megosztanád velünk?

Н. К.: A Poli óta nem nagyon írtam. Volt egy-két cikk, novella, de semmi nagy dolog. Azt gondolom, nem jött még el az ideje, erőltetni meg nem fogom, annak nincs értelme. Ha úgy érzem, van miről írnom, van mit elmondanom, tollat ragadok, de addig nem.

Az érdeklődőknek annyit viszont biztosan elárulhatok a jövőre nézve, hogy a Polinak nem lesz folytatása.

Борис Априлов Приключенията на Лиско по море

(откъс)

Borisz Aprilov Rókafi kalandjai a tengeren

(Részlet)

Elmélkedések

Harminchárom nappal a sas fészkében megélt kaland után Rókafi egy hatalmas fa alatt állt és gondolkodott. Úgy hallotta, ha szüntelenül egy pontot néz, az segít a gondolkodásban. Mivel nem volt a közelben megfelelő pont, Rókafi merőn belenézett a fa odújába. Az odú nagyon mély volt, és ettől Rókafinak is mélyenszántó gondolatai támadtak, amelyek eláramlottak egészen a fatörökéig, majd kiönlöttek és szétszóródtak. „Na, jó... harminc nap, de harmincegy – azt aztán nem! Harminc napig lehet jól viselkedni, de harmincegyig: lehetetlen. Senki sem képes harmincegy napig szófogadó lenni, akár mennyire engedelmes is az illető.” „Azonkívül – meren-

Размисъл

На трийсет и първия ден, след като свърши приключението в гнездото на орела, Лиско стоеше под едно голямо дърво и мислеше. Беше чувал, че най-добре се мисли, като се гледа непрекъснато в една точка. Понеже наблизо нямаше подходяща точка, Лиско гледаше право в хралупата на дървото. Хралупата беше много дълбока и от това мислите на Лиско ставаха дълбоки, стигаха до другия край на дънера, откъдето излизаха навън и се разпръскваха. „Разбирам... трийсет дни, но трийсет и един – не!... Трийсет дни можеш да бъдеш примерен, но трийсет и един – това е невъзможно. Трийсет и един ден никога не може да бъде послушен, колкото и послушен да е той“

„Освен това — продължаваше да разсъждава Лиско — примерен може да бъде само този, който не е видял широкия свят. Аз съм го видял. Той е много дълъг и много широк... Добре, но само това ли е широкият свят? Само това, което видях от гнездото на орела?... Смешно е да се твърди такова нещо. Ако е така, той не ще да е много широк и само дето го хвалят наляво и надясно... Следователно време е да напусна Тихата гора и да поема големия път.“

„Да поема големия път — мислеше си Лиско, — но нали обещах да кротувам и да не създавам главоболия? Животните и без това си имат грижи. Защо да ги тревожа и аз?“

Изглежда, че последната мисъл надделя. Лиско прекъсна разсъжденията си и тръгна да се разхожда. Утрото беше слънчево. Тихата гора ухаеше с всичките си аромати, които излизаха от чашките на цветята и влизаха в носа на Лиско. Той ги вдишваше и си казваше, че да се живее е наистина хубаво. Край него бързаха животните — кой на работа, кой на училище. Птиците огласяха простора с песните си, защото това им беше работата — да пеят от сутрин до вечер, да създават удоволствие. За тези птици казваха, че служат на изкуството. Лиско не знаеше какво е това „изкуство“ и защо цял живот трябва да му се служи, но смяташе, като порасне, също да служи на изкуството и още отсега се опитваше да пропее като славеите.

Преди няколко дни той бе посетил главния славей на Тихата гора и от дума на дума му даде да разбере, че желае да служи на изкуството — да се качи на някой клон и да запее като птиците. Главният славей му каза:

— Може, но преди това се научи да се качваш и слизаш по тоновата стълба.

— Добре де, ще се науча — обеща лисчето и се отдалечи, но го досрамя да пита каква е тази „тонова стълба“. Напразно търси такава стълба из гората. Не можа да я намери.

Като повървя още малко, Лиско съзря сестричките си Хитруша и Рунтавка. Те се прескачаха. Лиско ги заобиколи отдалече. Никак не му се играеше с тях. За тях казваха, че се развиват по-бавно, но се радваха на послушанието им.

Лисчето отново потъна в размисъл. Интересно, палавникът за първи път разбра, че може да върви и да мисли. Това го изненада. Затова се спря, за да види дали няма да спрат и мислите му. Нищо подобно. Мислите му продължаваха да си текат в следния ред:

„Трудно е да си послушен. Мога да извърша сто героични постъпки, мога да изям сто ябълки и да подскоча сто пъти, но да бъда послушен — не мога. Интересно, да бъдеш послушен, на пръв поглед изглежда лесно — трябва да стоиш на едно място, да не подскачаш, да не вършиш героични дела, които никой няма да ти признае. Просто трябва да стоиш и да изпълняваш това, което искат татко и мама. А е трудно. Какво? Трудно?... Невъзможно е!... И въпреки това, възрастните казват за мене с усмивка: Всъщност Лиско е едно доста симпатично лисиче... Защо животните говорят така?“

Ето въпросите, които се влиаха в мислите на Лиско, когато се движеше и когато спираше, за да разбере дали и мислите му спират. Ето как лисчето разбра, че мислите на живите същества не спират.

„Добре де, не спират — започна отново хлапачето, — ами... като спим? Тогава какво правят мислите? И те ли спят? Може би, но не ми се вярва. Струва ми се, че когато спим, мислите използват, че никой не ги безпокои, и започват да се забавляват. Забавляват се, като си правят представления, и е прието тези забавления да се наричат сънища.“

gett tovább Rókafi —, csak az lehet engedelmes, aki még nem látta, milyen széles is a világ. Én láttam. Nagyon hosszú és nagyon széles... Jó, de csak ennyire lenne széles a világ? Csak akkora lenne, amennyit a sas fészekéből láttam? Nem, ez nevetséges. Hiszen ha így lenne, akkor nem is lenne olyan széles, és nem magasztalnák annyira mindenfelé... Eljött tehát az ideje, hogy elhagyjam a Csendes erdőt és elinduljak a nagy útra.”

„Hogy elinduljak a nagy útra — gondolta Rókafi —, de megígértem, hogy nyugton maradok, és nem okozok bonyodalmat. Elég gondjuk van az állatoknak enélkül is. Mért aggasszam még én is őket?“ Úgy tűnt, hogy az utolsó gondolat győzedelmeskedett. Rókafi felhagyott a töprengéssel, és sétálni indult. Napsütéses volt a reggel. A Csendes erdőt teljesen betöltötte a virágkelyhekől áradó illat, amely behatolt Rókafi orrlyukaiba. Rókafi belelélegezte, és azt gondolta: mégiscsak jó élni. Állatok siettek el mellette — ki munkában, ki az iskolába. Madarak harsogták tele dalaikkal az erdőt, mert az volt a dolguk, hogy reggeltől estig énekeljenek és énekükkel gyönyörködtesenek. Ezekről a madarokról azt szokták mondani, hogy a művészetet szolgálják. Rókafi nem tudta, hogy mi az a „művészet“, és miért kell egész életen át azt szolgálni, de elhatározta, hogy ha felnő, ő is azt fogja tenni, és mostantól fogva úgy fog énekelni, mint a fülemüle.

Néhány nappal korábban meglátogatta a Csendes erdő főcsalogányát, és beszélgetés közben értésére adta, hogy a művészetet akarja szolgálni: fel szeretne szállni egy ágra, hogy ott daloljon, mint a madarak. A fülemülék főnöke azt mondta neki:

— Rendben van, de először a hanglétrán kell megtanulnod föl-le járni.

— Jó, megtanulom — ígérte a kis róka, és odébbállt, mert szégyellte megkérdezni, mi is az a „hanglétra“. Hiába kereste azt a bizonyos létrát az erdőben, sehol sem találta. Ahogy tovább sétált, Rókafi észrevette Ravaszkat és Bozontoskat, a rókalány testvérpárt. Ugrándoztak. Rókafi messze elkerülte őket. Nem akart játszani velük. Azt mondták róluk, hogy lassan fejlődnek, de kedvelték őket szófogadó természetük miatt.

Rókafi újra a gondolataiba merült. Furcsa, de először értette meg a kis csintalan, hogy képes egyszerre járni és gondolkodni. Ez meglepte. Megállt, hogy megnézzze, megállnak-e a gondolatai is. Nem ez történt. A gondolatai a következő sorrendben hömpölyögtek tovább:

„Nehéz szófogadónak lenni. Képes lennék véghezvinni száz hőstettet, meg tudnék enni száz almát, vagy akár százat tudnék ugrani, de szófogadó nem tudok lenni. Érdekes, első pillantásra egyszerűnek tűnik engedelmesnek lenni, csak egy helyben kell maradni, nem szabad ugrálni, nem szabad hőstetteket véghezvinni, amelyeket egyébként sem ismer el senki. Egyszerűen csak állni kell, és teljesíteni azt, amit apa és anya kér. És mégis nehéz. Mit nehéz, lehetetlen! És ennek ellenére a felnőttek mosolyogva azt mondják rólam: Tulajdonképpen beleváló rókagyerek ez a Rókafi ... Miért beszélnek így az állatok?“

Íme, ezek a kérdések foglalkoztatták Rókafit, ahogy ott bandukolt, majd megállt, hogy megfigyelje, megállnak-e a gondolatai is.

„Jó, nem állnak meg — töprengett tovább a kölyök. — Hát amikor alszunk? Akkor mit csinálnak a gondolatok? Azok

is alszanak? Lehet, de nem valószínű. Szerintem, amikor alszunk, a gondolatok kihasználják, hogy senki se zavarja őket, és mulatni kezdenek. Mulatnak, mintha csak előadást rendeznének, és azt hiszem, ezeket az előadásokat nevezik álomnak.”

„Jó – mondta magában rókafi –, és amikor meghalunk? Akkor mi lesz a gondolatainkkal? Tovább folynak?”

Ez a kérdés megijesztette. Körülnézett, és elhatározta, hogy azonnal elmegy a Csendes erdő főnökéhez. Elhatározta, hogy két dolog miatt látogatja meg.

Először is, hogy megértse az igazságok igazságát.

Másodszor pedig, hogy Medvecs rájöjjön, Rókafi nem egy buta kis rókácska, aki csak csavarogni tud, hanem tanulni vágyó ifjú, aki a legfontosabb igazságokat akarja megérteni. A kis csintalan felugrott, és Medvecs házához iramodott. Az oda vezető út fák és páfrányok közé rejtőzve kígyózott. Rókafi könnyűnek és boldognak érezte magát, és mint ilyenkor mindig, észrevétlenül dalra fakadt. Hogy honnan törtek elő ezek az énekek, és hogy hogyan is jutottak eszébe, maga Rókafi sem tudta megmagyarázni. Ezúttal a következő volt a dal szövege:

„Hadd, hadd, hadd, hadd! Hadd, tam-ta-ram...”

A rókakölyök az egész dalból csak egy szót értett: tam-ta-ram. Hogy mit jelentett a hadd, és mit hadd – erre is választ kellett találnia. De előbb rá kellett jöjjön valami másra: hogy ez mi a csoda?

Egy mozdulatlan békaalak gubbasztott egy kerek márványkövön.

Rókafi hirtelen megállt, és nézni kezdte a békát.

– Szobor vagy? – kérdezte csendesen.

– Nem.

– Akkor mi?

– Én én vagyok.

– Ki vagy te?

– Ugribugri, az ábrándozó béka a regény első fejezetéből.

– Aha! És mit csinálsz itt?

– Álmodozom.

– Aha! És miről álmodozol?

– Valamikor arról álmodoztam, hogy felszökkenek a holdra.

– Tényleg? Miért?

– Hogy onnan kiálthassak egy hangos és szép brekekét.

– Aha. Érdekes.

– Igen, de mindenki kigúnyolt, ezért most elhatároztam, hogy csak önmagáért az álmodozásért fogok álmodozni. Hiszen léteznek különleges álmodozók, nemde? Állnak, álmodoznak, álmodoznak, álmodoznak, és soha nem elégelik meg az álmodozást.

– Értem – helyeselt Rókafi. – Akkor jó álmodozást! Én sietek.

– Hová sietsz?

– Az igazságot keresem

– Te is? – csóválta meg a fejét Ugribugri, majd újra mozdulatlanságba dermedt. Rókafi elindult, de néhányszor visszafordult, hogy megnézzze a szobrot. Megmozdul-e egy pillanatra? Nem lehetséges – gondolta. Meg kell moccannia... Rókafi megállt és hátrafordult. És ha viszket valamije, akkor csak meg kell vakarja. Visszament, hogy feltárja a rejtélyt.

– Hé! – kezdte a kis róka. – Hallottam, hogy egyesek képesek hosszú ideig mozdulatlanul állni, de mit csinálsz

„Добре – каза си Лиско, – ами като умрем?... Какво става тогава с мислите ни? Продължават ли да вървят?”

Този въпрос го изплаши. Той се озърна и реши незабавно да иде при шефа на Тихата гора. Реши да го посети по две причини:

Първо – да разбере истинската истина и

Второ – Мецан да разбере, че Лиско не е глупаво лисиче, което знае да се губи, че е любознателен и иска да се добере до най-важните истини.

Палавничето подскочи и хукна към дома на Мецан. Пътеката се провираше между дървета и папрати. Лиско се чувствуваше лек и радостен и както винаги в такива случаи, неусетно запя. Откъде бликаха тези негови песни, как му хрумваха, самият Лиско не можеше да си обясни. Този път песничката, която му дойде на ум, имаше следното съдържание:

Нека, нека, нека, нека. Нека, там-та-рам!...

От цялата песничка лисичето разбираше само думата „там-та-рам“. Какво означаваше другата думичка „нека“, и какво нека – на този въпрос трябваше също да си отговори. Но преди това трябваше да си обясни нещо друго: какво е това?

Върху заоблен мраморен камък беше клекнала неподвижната фигура на една жаба. Лиско спря неочаквано и започна да я разглежда.

– Паметник ли си? – запита тихо той.

– Не.

– Какво си?

– Аз съм си аз.

– Кой си ти?

– Мечтаещият жабок Скоклю от първата част на романа.

– Аха!... Какво правиш тук?

– Мечтая.

– Аха!... За какво мечтаеш?

– Някога мечтаях да скоча на Луната.

– Така ли? Защо?

– И оттам да извикам едно мощно и хубаво „кваак“.

– Аха... Интересно.

– Добре, но всички ми се подиграха и сега съм решил просто да си мечтая заради самото мечтаене. Нали си има специални мечтатели? Стоят, мечтаят, мечтаят, мечтаят и никога не се намечтават.

– Разбрах – съгласи се Лиско. – Тогава, приятно мечтаене... Аз бързам.

– Закъде бързаш?

– Търся истината.

– И ти ли? – поклати глава Скоклю и отново замръзна в своята неподвижност.

Лиско се отдалечи, по няколко пъти се обърна да види паметника. Няма ли да се раздвижи поне за миг? Не може да бъде

– помисли си той. Все някак трябва да се помръдне... Лиско спря и се обърна. Нещо може да го засърби и нали трябва да се почеше. Затова той се върна назад да разкрие загадката.

– Хей! – започна лисичето. – Чувал съм, че някои могат да стоят известно време неподвижно, но какво правиш, когато те засърби? Нима вас, мечтателите, не ви сърби никъде?

– Защо? Понякога чувствуваме такова нещо.

– Какво правите тогава?

– Почесваме се... Например, в момента аз се почесвам.

– Така ли?... А как?

– Мислено. Това се постига с редовни тренировки и напъгване на подсъзнанието.

– Аха!... – учуди се лисичето, но после реши да бъде по-откровено и добави: – Виж какво, аз още не съм разбрал какво значи съзнание, а ти ми говориш за подсъзнание.

— Ще дойде време, ще разбереш — важно рече жабокът Скоклю, без да нарушава позата си.

— Постоянно ми говорят за някакво си време, което идва — намуси се Лиско. — Изглежда, че времето е нещо, което идва и което обезателно се разваля. Омръзна ми все да идва и все да се разваля... Хайде, довиждане!

Както винаги, шефът на Тихата, гора бе зает. Довършваше написването на някаква реч, която трябваше да произнесе в Съвета.

— Седни и почакай — рече Мецан. — Още едно изречение и ще завърша. Мисля го от вчера и не мога да го измисля. Трябва ми нещо просто, да се отличава от изреченията, с които свършвах досегашните си речи.

— Благодаря, ще почакам — отвърна Лиско.

— Идеално! — извика Мецан. — „Благодаря ви за вниманието, господа!“ Това е изречението, така ще завърша, ще благодаря на тези, които са се измъчвали да ме слушат... Благодаря ти, Лиско.

— Няма защо — отвърна лисичето. Мецан прибра молива си и запита:

— Какво те води при мен?

Лиско наведе глава и реши да мине направо към целта:

— Един въпрос, чичко Мецан... Днес ще прекарам деня си в размишления и след туй ще взема някои решения.

— Правилно, Лиско... Неправилно щеше да бъде обратното.

— Например?

— Да вземеш някои решения, а след туй да потънеш в размишления и да съжаляваш. Ти си умно лисиче и ние с нетърпение чакаме да пораснеш.

— Какво ще правите тогава?

— Ще те включим в работата на Съвета. — Лиско изтръпна при мисълта, че като порасне, ще седи на едно място и ще взема решения. Мецан сякаш предугади неговия страх и се усмихна: — Кажи сега.

— Искам да знам — започна лисичето — какво става с мислите на всяко живо същество, когато то умре. Мислите също ли умират?

Мецан се почеса внимателно по ухото, след това по носа, а накрая се закашля. Лиско се зарази от кашлицата и също започна да кашля, докато се засрами.

— И така — започна Мецан, — всичко зависи от мислите... Ако мислите са били важни, остават да живеят и след смъртта. Ако са незначителни, умират заедно с нас... Нещо повече — има толкова глупави и дребни мисли, които умират, преди да е умрял този, който ги е измислил... Разбираш ли ме, или да ти повтора? Ако искаш, ще ти го обясня с чертежи.

— О, не — рече Лиско, — струва ми се, че разбрах. — Значи, мислите все пак остават да живеят след смъртта на този, който ги е измислил.

— И мислите, и делата — поясни Мецан. — Зависи какви са.

— Стана ми съвсем ясно — каза лисичето. — Благодаря ви за всичко.

Мецан хвърли поглед върху бюрото си и след туй се обърна към госта:

— Имаш ли някакво листче?

— Нямам.

Мецан се принуди да откъсне празното късче хартия от края на речта си и написа на него: „На заседание съм цял ден. Не се безпокойте за мен. Мецан.“

— Какво написахте? — запита Лиско.

akkor, ha viszketni kezd valahol? Vagy nektek, álmódzóknak soha nem viszkett semmitek?

— Már miért ne? Néha szoktam érezni ilyesmit.

— Olyankor mit csináltok?

— Vakaródzunk... Én most például vakaródzom.

— Tényleg? Hogyan?

— Gondolatban. Ezt rendszeres gyakorlással és a tudatalatti megerősítésével lehet elérni.

— Aha! — csodálkozott a rókácska, majd elhatározta, hogy őszintébb lesz, és hozzátette. — Nézd, nekem még azt sem sikerült megértenem, hogy mi is az a tudat, és te most a tudatalattiról beszélsz.

— Eljön majd az ideje, amikor megérted — mondta Ugribugri béka fontoskodva, anélkül, hogy változtatott volna a testhelyzetén.

— Állandóan arról az időről beszélnek nekem, ami majd egyszer eljön — sértődött meg Rókafi. — Úgy látszik, az idő valami olyasmi, ami jön, és aztán feltétlenül tönkre is megy. Unom, hogy örökösen jön, és örökösen tönkre megy... Na, vizionlátásra!

Mint mindig, a Csendes erdő főnöke most is elfoglalt volt. Valamilyen beszéd befejezésén dolgozott, amelyet a Tanácsban kellett elmondania.

— Ülj le és várj! — mondta Medvecs. — Még egy mondat, és készen vagyok. Tegnap óta gondolkozom rajta, de még nem sikerült kigondoljam. Valami olyasmire lenne szükségem, ami egyszerű, és különbözik azoktól a mondatoktól, amelyeket az eddigi beszédeim végén használtam.

— Köszönöm, várok — válaszolta Rókafi.

— Ez az! — kiáltott fel Medvecs. — „Uraim, köszönöm a figyelmet!“ Ezzel a mondattal fejezem be, és megköszönöm mindazoknak, akik kitették magukat annak, hogy végighallgattak... Köszönöm Rókafi!

— Nincs mit — felelte a kis róka. Medvecs eltette a ceruzáját, és megkérdezte:

— Miért jöttél?

Rókafi lehajította a fejét, és úgy döntött, egyenesen a lényegre tér.

— Egy kérdésem lenne Medvecs bácsi... Szeretnék ma fontolóra venni egy-két dolgot, hogy aztán határozhassak.

— Helyes Rókafi... Fordítva helytelen lenne.

— Hogyan?

— Ha először határoznál, és csak azután gondolkoznál el rajta, bizonyára megbánnád. Okos rókakölyök vagy, mi pedig türelmetlenül várjuk, hogy felnőj.

— Akkor mit csináltok majd?

— Bevonunk a Tanács munkájába. — Rókafi beleborzadt a gondolatba, hogyha felnő, ott fog ülni valahol, és döntéseket fog hozni. Medvecs, mintha megsejtette volna a féllelmét, elmosolyodott: — Na, mondd!

— Azt szeretném tudni — kezdett bele a kis róka —, mi történik az élőlények gondolataival, amikor meghalnak. A gondolatok is meghalnak?

Medvecs elgondolkozva megvakarta a fülét, aztán az orrát, végül köhögni kezdett. A köhögés átragadt Rókafira, és addig köhögött, amíg csak el nem szégyellte magát.

— Tudod — kezdett bele Medvecs —, minden a gondolatoktól függ. Ha a gondolatok fontosak voltak, túléljük a halált. Ha jelentéktelenek voltak, elmúlnak velünk együtt... Sőt, léteznek buta és lényegtelen gondolatok, amelyek eltűnnek, még mielőtt meghal az, aki kigondolta őket... Érted,

vagy mondjam el még egyszer? Ha akard, le is rajzolhatom.

– Ó, nem – mondta Rókafi –, azt hiszem, megértettem. Vagyis a gondolatok tovább élnek akkor is, amikor már nem él az, aki kigondolta őket.

– A gondolatok is, és a tettek is – magyarázta Medvecs. – Attól függ, milyenek.

– Most már világos – mondta a rókácska. – Köszönök mindent.

Medvecs az íróasztalára pillantott, majd megkérdezte vendégétől:

– Nincs egy papírod?

– Nincs.

Medvecs kénytelen volt letépni egy darab üres papírt beszédje végéből, és ráírta: „Gyűlésen vagyok egész nap. Ne aggódjatok miattam. Medvecs.”

– Mit írtál rá? – kérdezte Rókafi.

– „Gyűlésen vagyok egész nap. Ne aggódjatok miattam. Medvecs.” Itthagynom ezt a cédulát az itthoniaknak...

Gyerünk, késésben vagyok.

Kimentek a főnök házából. Medvecs előhúzott egy gombostűt, és az ajtóra tűzte a cédulát. Azután elbúcsúzott, és elindult a gyűlésre.

Iván Andrea fordítása

– „На заседание съм цял ден. Не се безпокойте за мен. Мецан...” Оставям бележка на домашните си... Хайде, че закъснях.

Излязоха от дома на шефа. Мецан измъкна карфичка и забодде бележката на вратата. След това се сбогува и тръгна към Съвета.

XЕМУС

HAEMUS

Списание за обществен живот и култура
Основано от
Дружеството на българите
в Унгария през 1991 г.

Társadalmi és kulturális folyóirat
Alapította 1991-ben
a Magyarországi Bolgárok
Egyesülete

Издание на Българското
републиканско самоуправление
Отговорен издател: Данчо Мусев

A Bolgár Országos
Önkormányzat kiadványa
Felelős kiadó: Muszev Dancso

Светла Кьосева: главен редактор
Росен Русев: художествен редактор

Kjoszeva Szvetla főszerkesztő
Ruszev Roszen képszerkesztő

Редакционна колегия:
Андреа Генат, Ася Събева-Юричкаи,
Габриела Хаджикостова,
Дьорд Сонди, Кристина Менхарт,
Райна Симеонова,
Светослав Стойчев, Тошо Дончев

Szerkesztőbizottság:
Doncsev Toso, Genát Andrea,
Hadzsikosztova Gabriella,
Juricskayné Szabeva Aszja,
Menyhárt Krisztina, Szimeonova Rajna,
Szondi György, Sztojcsev Szvetoszlav

Броят се издава с подкрепата на Българското
самоуправление в XXII район.

Ez a szám a XXII ker. Bolgár Önkormányzat
támogatásával jelenik meg.

Печатница: Globe Print
Адрес на редакцията:
1097 Будапеща, ул. „Лоняи“ №41.
Тел.: 216-0197

Nyomda: Globe Print
A szerkesztőség címe:
1097 Budapest, Lónyay u. 41
tel.: 216-4210

Цена на броя: 500 форинта.
Годишен абонамент: 2000 форинта
ISSN 1216-2590

Egy szám ára: 500 Ft
Előfizetés egy évre: 2000 Ft
ISSN 1216-2590

ALLEN
H. M. Y. C.